

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

VASTARINTAA, IKÄLEIKKIÄ JA AKTIVISTIMUMMOJA

Vanhenemisen kotimaiset mediakuvastot

Hanna Varjakoski

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

VASTARINTAA, IKÄLEIKKIÄ JA AKTIVISTIMUMMOJA

Vanhenemisen kotimaiset mediakuvastot

Hanna Varjakoski

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Mediatutkimus
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma Juno

Työn ohjaajat

Professori Susanna Paasonen
Turun yliopisto

Dosentti Sinikka Vakimo
Itä-Suomen yliopisto

Tarkastajat

Apulaisprofessori Virpi Yläne-Thomas
Cardiff University, Iso-Britannia

Dosentti Iiris Ruoho
Tampereen yliopisto

Vastaväittäjä

Apulaisprofessori Virpi Yläne-Thomas
Cardiff University, Iso-Britannia

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

ISBN 978-951-29-9149-5 (Painettu/PRINT)

ISBN 978-951-29-9150-1 (Sähköinen/PDF)

ISSN 0082-6987 (Print)

ISSN 2343-3191 (Online)

Painosalama, Turku, Suomi 2023

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Mediatutkimus

HANNA VARJAKOSKI: Vastarintaa, ikäleikkiä ja aktivistimummoja. Vanhenemisen kotimaiset mediakuvastot.

Väitöskirja, 160 s.

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma Juno

Maaliskuu 2023

TIIVISTELMÄ

Väestön ikääntymisen myötä vanhenemiseen liittyvät kulttuuriset käsitykset ja tulkinnat ovat murrostilassa. Media on yksi keskeinen areena, jossa ikääntymiseen liittyvää kulttuurista mielikuvitusta tuotetaan, arkipäiväisiä käsityksiä muokataan ja ikääntymisen eri ulottuvuuksia tehdään ymmärrettäväksi. Mediaesitykset vahvistavat tiettyjä tapoja jäsentää ikääntymistä sekä rakentavat käsityksiä vanhempien ihmisten olemuksesta, kyvyistä, roolista ja merkityksestä yhteiskunnassa. Väitöskirja selvittää, millaisia kulttuurisia kuvastoja ja käsityksiä ikääntymisestä, vanhemmista ihmisistä ja elämän jälkipuolesta tuotetaan ja haastetaan 2000-luvun suomalaisessa mediamaisemassa.

Väitöskirja koostuu neljästä tutkimusartikkelista ja yhteenveto-osasta. Kaksi ensimmäistä artikkelia tutkivat, miten vanhuutta ja vanhempia naisia representoidaan kotimaisessa fiktioelokuvassa. Kolmas artikkeli taas jäljittää vanhenevaan ruumiiseen ja elämän jälkipuoliskoon liittyviä kulttuurisia odotuksia ja normeja kahdessa TV-muuttumisleikissä. Neljäs artikkeli pureutuu vanhempien naisten toimijuuteen sosiaalisessa mediassa ja itserepresentaatioiden mahdollisuuksiin moninaistaa iän ja ikääntymiseen kuvastoja sekä niitä koskevia käsityksiä.

Tutkimus sijoittuu humanistisesta tutkimusperinteestä ammentavan mediatutkimuksen ja kulttuurigerontologian kohtaamispiisteisiin. Työssä on sukupuolisensitiivinen ote, mikä näkyy siten, että naisten ikääntymistä koskevat ulottuvuudet ja keskustelut nousevat tutkimuksessa keskeiseen osaan. Tutkimuksen lähtökohtana on näkemys, että todellisuus on sosiaalisesti rakentunut ja että medially on keskeinen rooli ihmisten sosiaalisten maailmojen rakentamisessa. Representaatio taas toimii tutkimusasetelmassa keskeisenä käsitteenä ja menetelmänä. Analyysissa käytetään tulkitsevaa menetelmää, jossa sama representaatio voi kantaa keskenään ristiriitaisia merkityksiä ja monenlaisia tulkinnan mahdollisuuksia.

Tutkimusaineisto on tarkoituksella monimediainen ja heijastelee sitä mediamaisemaa, jossa eri medialähteistä peräisin oleva ”ikäshow” eli ikään ja ikääntymiseen liittyvät sukupuolittuneet merkitykset muodostuvat mediarajoja ylittävässä representaatioiden verkostoissa. Kysymykset representaatiosta, iän ja ikääntymisen kulttuurisesta ja sukupuolittuneesta rakentumisesta sekä ikäidentiteeteistä kulkevat mukana kaikissa artikkeleissa hieman eri painotuksin.

Vanhenemiseen liitetään tutkitusti paljon yksipuolisia stereotyyppioita, kielteisiä merkityksiä ja ageistisia käsityksiä. Tutkimukseni kuitenkin osoittaa, että tietyt

esittämisen konventiot ja alustat voivat avata tilan, jotka mahdollistavat sekä ikään-
tymiseen ja ikääntyneisiin liittyvien stereotyyppien ja polarisoituneiden kuvastojen
haastamisen, että moninaisempien ja monimerkityksellisempien iän ja ikääntymisen
representaatioiden tuottamisen. Väitöskirja tarjoaa vaihtoehtoisia tulkintoja vanhem-
pien naisten esittämisestä komedian ja dementian kontekstissa sekä haastaa tutki-
muksen yleisimmin tarjoamia paikkoja ja identiteettejä vanhemmille naisille. Tutki-
muksen kriittinen katse kohdistuu myös laajempiin ikääntymistä koskeviin kulttuu-
risiin ajattelumalleihin ja vallitseviin yhteiskunnallisiin tulkintakehyksiin, jotka oh-
jailevat ymmärryksiä väestön ikääntymiseen liittyvistä ilmiöistä.

Eri sosiaalisten kategorioiden ja ryhmien kulttuuriseen representoimiseen liitty-
vistä kysymyksistä ja poliittisuudesta on mediatutkimuksessa keskusteltu runsaasti
jo usean vuosikymmenen ajan. Tutkimukseni kontribuoi tähän keskusteluun nosta-
malla iän keskiöön. Iän mediarepresentaatioita on toki tutkittu aikaisemminkin,
mutta tarkastelut ovat pääsääntöisesti kohdentuneet nuorempien ikäryhmien edusta-
jiin. Käsillä oleva tutkimus on kiinnostunut nimenomaan ikäjatkon toisesta
päästä. Kulttuurigerontologinen tulokulmani täydentää lisäksi ikääntymisen keskus-
teluja, joissa biolääketieteelliset ja sosiaalipoliittiset näkökulmat tapaavat olla hallit-
sevassa asemassa.

ASIASANAT: mediarepresentaatio, ikääntyminen, vanhemmat naiset, sosiaalinen
media, ageismi

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Humanities

School of History, Culture and Arts Studies

Media Studies

HANNA VARJAKOSKI: Resistance, playing with age identities and activist grannies. Portrayals of ageing in the Finnish media

Doctoral Dissertation, 160 pp.

Doctoral Programme in History, Culture and Arts Studies (Juno)

March 2023

ABSTRACT

Due to population ageing, cultural conceptions and portrayals of ageing are in flux. The media is a significant arena in which the cultural imagining of ageing is produced, everyday understandings are shaped, and different aspects of ageing made visible. Concurrent with the media portrayals that reinforce certain ways of making sense of ageing they also construct conceptions of the roles, competences, and significance of older people in our society. This dissertation investigates the Finnish media landscape of the 2000s and what it produces and challenges as regards cultural imageries, understandings of ageing, older individuals and later life.

The study draws on humanistic media studies and cultural gerontology, and utilizes a gender sensitive approach. Specifically, questions related to women and ageing are the focal point of the discussions. The research builds on social constructionism and on the understanding that the media has a significant role in constructing our social worlds. Media representation works as a central concept in the study and the analysis uses interpretative method where the same representation can carry many possible meanings and interpretations, also contradictory ones.

The dissertation contains an introduction and four research articles. The first two articles explore the ways in which later life and older women are represented in Finnish fiction film of the 2000s and the third article tracks the cultural expectations and norms constructed in two ageing-related TV-makeover shows. The fourth article focuses on older women's agency in social media and examines the possibilities of self-representation to diversify imageries and understandings of age and ageing. The research material consists of representations from a variety of media forms and from different genres to reflect the media environment that currently surrounds us and where gendered representations of age and ageing are produced. Question related to representation, identity, and cultural and gendered construction of age are discussed in each article albeit from slightly different angles.

Earlier research has shown that there are many one-sided stereotypes, ageist conceptions and negative meanings assigned to ageing. This study shows, however, that certain conventions and arenas of representation can generate spaces that challenge stereotypical and polarizing portrayals of ageing and older adults; such spaces make it possible to produce representations that are more nuanced and diverse than those generally seen in the media. The dissertation presents alternative interpretations of older comedic female characters in film, and also challenges the positions and

identities often offered to older women by researchers. Whilst also following the tradition of cultural gerontology, the study critically examines prevailing interpretations and wider cultural modes of thinking which guide our understandings related to phenomena of the ageing population.

In media studies question related to cultural representation of different social categories and groups have been under discussion for several decades now. This study contributes to these discussions by focusing on age and older adults as earlier investigations on age representations in the media have mainly explored younger age groups and their representatives. In addition, the cultural gerontological approach of this dissertation adds to the discussions on ageing which are dominated by biomedical and sociopolitical perspectives.

KEYWORDS: media representation, ageing, older women, social media, ageism

Kiitokset

Kiinnostuin ensimmäisen kerran ikääntymisestä tutkimusaiheena kymmenisen vuotta sitten. Olin ollut useita vuosia pois yliopistolta tehden muita juttuja, kunnes 2010-luvun alkupuolella sain idean suorittaa avoimen yliopiston puolella sosiologian perusopinnot omaksi ilokseni. Yksi opintokokonaisuuden jakso käsitteli suomalaista yhteiskuntaa, jonka myötä käsiini päätyi sosiaaligerontologi Antti Kariston toimittama teos *Suuret ikäluokat* (2005). Koin kirjan aihealueen, ikääntymisen ja vanhempien ikäpolvien tutkimuksen, heti kiehtovana. Teoksen herättämistä ajatuksista innostuneena ryhdyin selvittämään, mitä oma oppialani tiesi kertoa vanhemmista ikäryhmistä ja vanhuuden kuvastoista kotimaisessa liikkuvassa kuvassa. Yllätyksekseni huomasin, että Suomen kontekstissa systemaattisempi tutkimus aiheen tiimoilta oli miltei olematonta. Huomio kannusti hakemaan jatko-opinto-oikeutta Turun yliopiston mediatutkimuksen oppiaineeseen. Tässä on nyt tuon päätöksen tulos. Monia on kiittäminen matkan varrella saadusta ohjauksesta, kannustuksesta, tuesta ja arvokkaista neuvoista.

Haluan ensinnäkin kiittää ohjaajiani professori Susanna Paasosta ja dosentti Sinikka Vakimoa, jotka ovat asiantuntevasti ja kärsivällisesti ohjanneet väitöskirjatyökentelyäni sekä kannustaneet jatkamaan eteenpäin hetkinä, jolloin oma usko ja motivaatio väitöskirjan loppuunsaattamisesta on ollut koetuksella. Tällaisia hetkiä oli kieltämättä useita matkan varrella. Toisinaan väitöskirjan tekeminen oli myös tauolla rahoituksen puuttumisen, muiden projektien ja erinäisten elämään liittyvien myllerrysten johdosta. Ajan myötä opin kuitenkin hyväksymään sen, että väitöskirjan pitkittynyt valmistuminen ei (yllättävää kyllä!) maailmaa kaada ja joistakin tehdyistä harha- ja sivupoluista muotoutui itse asiassa merkityksellinen osa väitöstyön kehityskulkua.

Esitarkastajiani Virpi Ylännettä ja Iiris Ruohoa haluan lämpimästi kiittää rakentavista kommentteista ja huomioista, joista oli kovasti hyötyä väitöskirjan viimeistelyssä. Virpi Yläne on lupautunut myös työni vastaväittäjäksi, josta olen kovin iloinen. Artikkelimuotoisen väitöskirjan ollessa kyseessä ei luonnollisesti sovi unohtaa journalien vertaisarvioijia. Heidän kommenttiansa ansiosta kulloinkin työn alla ollut käsikirjoitus on kohentunut huomattavasti. Olen kiitollinen myös mediatutkimuksen tutkijaseminaareissa saadusta palautteesta, joka usein auttoi avaamaan ajatussolmuja ja opetti tärkeitä tutkimuksen tekemiseen liittyviä taitoja. Kaisu Hynnä-Granberg, Heidi Mikkonen, Mari Lehto ja Valo Vähäpassi – oli ilo jakaa jatko-opintovuosia kanssanne, vaikka olinkin

melko vaihtelevasti läsnä laitoksellamme. Yhteenvedoa kirjoittaessa Zoom-kirjoitustreffit Laura Antolan kanssa olivat monesti viikon henkireikä: kiitos Laura tsemppauksesta ja monista ajatusta kirkastavista juttutuokioista. Erityisen sydämelliset kiitokset lähetän Niina Oisalolle ja Titta Karlstedille, joiden kanssa olen voinut vatvoa niin väitöskirjaan kuin yksityiselämäänkin kuuluvia asioita vuosien varrella – olette mahtavia tyyppejä!

Tutkimuksen tekeminen on usein yksinäistä puuhaa ja väitöskirjatyöskentelyn kahta viimeistä vuotta kehysti vielä koronapandemian mukana tulleet haasteet ja etätyöpakko. Tuossa erikoisessa maailmantilanteessa aloitin myös projektitutkijana professori Hannu Ruonavaaran johtamassa, ikääntyvien kaupunkilaisten naapurisuhteita ja -verkostoja tarkastelevassa tutkimusprojektissa Turun yliopiston sosiaalityö- ja -verkostojen laitoksella. Loikka yhteiskuntatieteiden puolelle, perehtyminen uusiin tutkimuskysymyksiin ja -keskusteluihin sekä työskentely osana isompaa tiimiä olivat antoisaa ja opettavaista aikaa. Kiitos Hannu ja Risto Haverinen sekä UEF:in tiimi, Antti Kouvo, Samuli Koponen, Sanna Laulainen ja Elisa Tiilikainen – kanssanne oli ilo työskennellä, vaikka pääasiassa tapasimmekin vain Zoomin välityksellä. Elisan kanssa yhteistyö on jatkunut naapurisuusprojektin jälkeenkin ja odotan innolla mitä juuri käynnistynyt HAIDI-tutkimushanke tuo tullessaan.

Haluan kiittää Suomen kulttuurirahastoa, Varsinais-Suomen rahastoa, OLVI-säätiötä ja mediatutkimuksen oppiainetta väitöskirjatutkimukseni tukemisesta työskentely- ja kannustusapurahojen muodossa. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma Junon ja Turun yliopistosäätiön myöntämien matka-apurahojen turvin taas olen päässyt osallistumaan kansainvälisiin konferensseihin ja tapaamaan muita kulttuurigerontologisesti suuntautuneita tutkijoita. Varsinais-Suomen rahaston myöntämän rahoituksen ansiosta pystyin tekemään myös kuuden kuukauden mittaisen tutkijavierailun kansainvälisesti arvostettuun kanadalaiseen *Trent Centre for Aging & Society* -tutkimusyksikköön, jonka monitieteinen ikääntymisen tutkimus oli kerrassaan inspiroivaa. Tutkijavierailun toteutumisesta on tosin kiittäminen toistakin tahoja: tuhannet kiitokset Varpu Alasutari, että tarjosit Hilda-kissalleni rakastavan ja huolehtivan kodin visiitin ajaksi, vaikka erinäisiä haasteita tulikin vastaan. Kiitos Varpu myös akateemiseen elämään liittyvän vertais-tuen antamisesta, monista innostavista keskusteluista sekä ennen kaikkea ystävydestä. Pitkäaikaisesta ystävydestä, kannustuksesta ja tuesta haluan kiittää myös Elisa Aaltolaa, jonka kanssa olemme jakaneet lukemattomia ilon ja surun hetkiä opiskeluaikojen alusta lähtien ja jonka viisautta, saavutuksia ja omistautumista eläinasioille voi vain ihaila. Kiitos myös siskolleni Mialle, että olet elämässäni – varsinkin vinksahaneen huumorintajun hetkinä tiedän aina, kehen ensimmäiseksi olla yhteyksissä.

Omistan tämän väitöskirjan rakkaalle äidilleni Liisalle sekä isälleni Ristolle, jolle ei valitettavasti suotu mahdollisuutta elää vanhaksi.

Paraisilla 8.1.2023
Hanna Varjakoski

Sisällys

Kiitokset	7
Osajulkaisuluettelo	10
1 Johdanto	11
2 Tutkimusasetelma	16
2.1 Tavoitteet	16
2.2 Representaatiotutkimuksen viitekehys.....	18
2.3 Paikantuminen tieteen kenttään	21
2.4 Tutkimuskysymykset	25
2.5 Tutkimusaineisto ja menetelmät	26
2.5.1 Aineistot	27
2.5.2 Representaatioiden analyysi.....	33
2.6 Eettiset kysymykset.....	35
3 Yhteiskunnallinen tausta	38
3.1 Väestön ikääntyminen ja mediakulttuuri	41
3.2 Median ikääntymiskuvastojen kaksijakoisuus	45
3.2.1 Ongelmallinen vanhuus ja ikääntyminen	45
3.2.2 Median ”onnistuneesti” ikääntyvät	48
3.3 Aikaisempi tutkimus ikääntymisen mediakuvastoista Suomessa	51
4 Tutkimuksen näkökulmat ja keskeiset käsitteet	54
4.1 Ikääntymisen ja iän kulttuurinen rakentuminen	54
4.2 Sukupuoli ja ikä	57
4.3 Toimijuus.....	59
5 Yhteenvetoa ja pohdintaa	62
5.1 Keskeisiä havaintoja vanhenemisen kulttuurisista kuvastoista tutkimusaineistossa	63
5.2 Vanhenemisen mediakuvastojen ajallinen kehitys tutkimusaineiston valossa.....	68
5.3 Jatkotutkimuksen paikkoja.....	74
Kirjallisuusluettelo	76
Alkuperäisjulkaisut	89

Osajulkaisuluettelo

Väitöskirjan yhteenveto-osa perustuu seuraaviin alkuperäisjulkaisuihin, joihin viitataan tekstissä lyhenteellä A1–4.

- A1: Varjakoski, Hanna (2015). ”Kai sitä jotenkin hengissä on kun varjo kulkee vierellä”. Vanhuuskuvia kotimaisessa 2000-luvun elokuvassa. *Lähikuva* 28:1, 60–76.
- A2: Varjakoski, Hanna (2019). In and out of Control: Portraying older women in contemporary Finnish comedy films. *European Journal of Cultural Studies* 22:5-6, 684–99. <https://doi.org/10.1177/1367549419839881>
- A3: Varjakoski, Hanna (2020). Iällä leikittelyä tv-sarjoissa *Vuosia nuoremmaksi ja Meidän tarina*. *Gerontologia* 34:1, 42–57. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.83560>
- A4: Varjakoski, Hanna (hyväksytty julkaistavaksi). Older women as active online agents: Diversifying cultural conceptions of “grannies” through social media. *Journal of International Women’s Studies*.

1 Johdanto

On sanottu, että vanheneminen ja vanhuus ovat murroksen tilassa (Jyrkämä 2001: 269). Elinvuosien lisääntyminen ja väestön vanheneminen ovat mahdollistaneet yksilöille uusia tapoja ikääntyä ja ”olla vanha” (Settersen ja Trauten 2009: 12). Media on yksi keskeinen arena, jossa ikääntymisen¹ eri tapoja tehdään näkyväksi ja muokataan normeja siitä, millaisia tapoja ”olla vanha” pidetään kulttuurissamme haluttavana/hyväksyttävänä tai ei-haluttavana/ei-hyväksyttävänä. Mediaesitykset myös muokkaavat ikään ja vanhempiin ihmisiin² liittyviä asenteita ja käsityksiä sekä ohjailevat julkista keskustelua iästä (Yläne 2012; Givskov & Petersen 2017). Mitä suurempia yleisöjä median ikäesitykset tavoittavat, sitä enemmän niillä voi katsoa olevan yhteiskunnallista painoarvoa ja potentiaalia vaikuttaa ihmisten käsityksiin ja arvostuksiin.

Ikääntymisen mediakuvastot toimivat kulttuurisina resursseina, jotka auttavat ihmisiä jäsentämään jokapäiväisiä kokemuksia ja jotka välittävät moraalisia käsityksiä vanhenemisesta (Hepworth 2004: 9). Samanaikaisesti vanhempien ihmisten esittäminen mediassa kansantaloudellisena ongelmana tai haavoittuvaisena ryhmänä (kuten koronapandemian aikana oli nähtävissä) herättää kysymyksiä mediarepresentaatioiden poliittisista, sosiaalisista ja kulttuurisista vaikutuksista. Täten sillä, *miten* tai *millaisena* ikääntymistä ja vanhempia ihmisiä esitetään mediassa, on merkitystä: mediaesitykset vahvistavat tiettyjä tapoja jäsentää ikääntymistä sekä rakentavat käsityksiä vanhempien ihmisten olemuksesta, kyvyistä, roolista ja merkityksestä yhteiskunnassa. Medialla voi näin ollen olla hyvinkin merkittävä rooli joko edesauttamassa tai jarruttamassa yhteiskuntien kulttuurista sopeutumista meneillään olevaan väestörakenteen muutokseen, jota sosiaaligerontologi Antti Karisto (2020: 54) on luonnehtinut ”pirulliseksi ongelmaksi”, johon ei juuri ole ratkaisuja tarjolla ja joka

¹ Käytän termejä ”ikääntyminen” ja ”vanheneminen” synonyymeina. Jotkut tutkijat kuitenkin katsovat, että nämä kaksi eivät viittaa samaan kohteeseen, vaan vanheneminen viittaa enempi biologisiin vanhenemismuutoksiin ja ikääntyminen taas on sosiaalisen järjestyksen käsite (Ojala & Pietilä 2013: 11).

² Käytän työssäni määreitä kuten ”vanhempi ihminen” ja ”ikääntynyt” antamatta niille kuitenkaan tarkkoja numeeriseen ikään pohjaavia rajoja, johtuen ikämäärittelyn suhteellisuudesta (Vakimo 2020: 5).

täten aiheuttaa ”yhteiskuntapoliittista ahdistusta”. Mediasisältöjen analysointi auttaa ymmärtämään median roolia ja vastuuta etsittäessä ratkaisuja ja sopeutumiskeinoja väestörakenteen muutokseen kulttuurisella tasolla, toisaalta kartoittamaan näkökulmia, joita media ja julkinen keskustelu syystä tai toisesta mahdollisesti jättävät huomiotta.

Ikääntyminen itsessään on biologinen prosessi, mutta siihen liittyvät tulkinnat ja merkitykset ovat kulttuurisesti rakentuneita (Gullette 2004) ja täten kontingenteja: ne muuttuvat ajassa sekä saavat jatkuvasti uusia merkityksiä ja tulkintoja. Tutkimukseni kiinnittyy käynnissä olevaan väestön ikääntymiseen ja sen myötä yhteiskunnassa tapahtuvaan, ikääntymistä ja ikääntyviä koskevien kulttuuristen ymmärrysten ja tulkintojen murrokseen. Varsinkin vanhempien naisten kohdalla puhutaan uudesta kulttuurisesta näkyvyydestä (esim. Falcus & Sako 2014; Williams 2015), mikä sekin antaa viitteitä siitä, että ikääntymistä koskevat merkitykset ja representaatiot ovat liikkeessä. Erilaiset media-aineistot tarjoavatkin hedelmällisen tutkimuskohteen, kun halutaan ymmärtää suhtautumista ikääntymiseen nykykulttuurissa, sillä mediaesitykset ammentavat tuotoksissaan vallitsevista ikäkäsityksistä sekä niihin liittyvistä käytänteistä. Mediaesitykset osaltaan sekä heijastelevat laajempia ikään liittyviä sosiaalisia ja kulttuurisia muutoksia yhteiskunnassa, että osallistuvat tähän muutokseen kuvailemalla, tekemällä visuaalisesti nähtäväksi ja vahvistamalla tietynlaisia ymmärryksiä ikääntymisestä.

Median on sanottu olevan suuri, jatkuva ”sukupuolishow”, jossa rakennetaan käsitystä sukupuolesta (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006: 7). Samaa voi sanoa iän kontekstissa: media on yhtä suurta ”ikäshowta”, joka esittää ja rakentaa käsityksiä iästä. Käsillä oleva tutkimus analysoi laadullisin menetelmin valikoituja mediasisältöjä, jotka koskevat ikääntymistä, vanhempia ihmisiä ja vanhuutta, ja joita tuotetaan ja kierrätetään suomalaisessa 2000-luvun mediamaisemassa³. Tarkasteluni kohdistuu erityisesti pitkän kotimaisen fiktioelokuvan, tiettyjen television viihdeohjelmien ja sosiaalisen median ikäidentiteettien ja ikääntymisen representaatioihin, joita ei kotimaisessa kontekstissa ole aikaisemmin tutkittu. Tutkimukseni täten paikkaa selkeää tutkimusaukkoa ja tuottaa samalla uutta tietoa suomalaisen mediamaiseman ikääntymisen kuvastoista. Aikaisempi tutkimus median tavoista esittää vanhenevista ja vanhuutta Suomessa on kohdistunut pitkälti printtimediaan ja tavannut sijoittua yhteiskunta- ja kielitieteisiin (Lindholm, Mäntynen & Hippinen 2020: 12). Oma tutkimukseni paikantuu humanistisen mediatutkimuksen kenttään ja rakentuu representaatioiden (Hall 1997; Dyer 2002) analyysille.

³ Mediamaisemalla viitataan tässä laajasti erityyppisiin mediaesityksiin, joita tuotetaan niin printtimediassa, mainoksissa, televisiossa, sosiaalisessa mediassa kuin elokuvissakin.

Väitöskirjatutkimukseni koostuu neljästä tutkimusartikkelista sekä yhteenveto-osasta. Tutkimusaineisto on tarkoituksella monimediainen ja eri lajityyppisiä sisältävä, jotta tutkimukseni voisi kokonaisuudessaan muodostaa moninaisemman ymmärryksen tutkittavasta aiheesta. Kukin artikkeli hyödyntää eri aineistoja ja eri näkökulmia, mutta erillisjulkaisujen yhteinen intressi on kuitenkin selvittää, miten ikääntymistä, vanhempia ihmisiä ja elämän jälkipuolta esitetään 2000-luvun suomalaisessa mediassa.

Kysymykset representaatiosta, iän ja ikääntymisen kulttuurisesta ja sukupuolittuneesta rakentumisesta sekä ikäidentiteeteistä kulkevat mukana kaikissa artikkeleissa hieman eri painotuksin. Feministisen mediatutkimuksen (Alison 2020; Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006) ja kulttuurigerontologian (Twigg & Martin 2015; Kinnunen, Könönen & Vakimo 2022) hengessä olen katsonut valittuja mediarepresentaatioita kriittisesti ja jopa vastakarvaan. Tällä tarkoitan, että olen pyrkinyt muun muassa tarjoamaan vaihtoehtoisia tulkintoja ja merkityksiä vanhempien naisten esittämisestä komedian ja dementian kontekstissa (A2) ja haastanut tutkimuksen yleisimmin tarjoamia paikkoja ja identiteettejä vanhemmille naisille (A2, A4). Artikkeleiden kriittinen katse on kohdistunut myös laajempiin ikääntymistä koskeviin kulttuuriin ajattelumalleihin ja vallitseviin yhteiskunnallisiin tulkintakehyksiin, jotka tapaavat jäsentää ikääntymistä joko ongelmana tai ajavan ”onnistuneen ikääntymisen” (*successful ageing*) eetosta. Osoitan tutkimuksessani, että tietyt esittämisen konventiot ja alustat voivat avata tilan, jotka mahdollistavat sekä ikääntymiseen ja ikääntyneisiin liittyvien stereotyyppien ja polarisoituneiden kuvastojen haastamisen, että moninaisempien ja monimerkityksellisempien iän ja ikääntymisen representaatioiden tuottamisen.

Iän ja ikääntymisen esittäminen elokuvissa ja television viihdeohjelmissa tuottaa tietynlaista mediaikäntymistä, joka vahvistaa tiettyjä tapoja jäsentää ikää ja vanhenemista. Samalla se rajoittaa vaihtoehtoisia kokemuksia ja ymmärtämisen tapoja. Tämä nostaa esille kysymyksen representaatioiden poliittisuudesta: toisaalta kyse on representaatioiden harjoittamasta kulttuurisesta vallasta, toisaalta siitä, kenellä on valta representoida (Titley 2019: 38). Valtaosa vanhenemista ja vanhempia ihmisiä koskevasta tulkinnoista ja ymmärryksistä mediamaisemassa on muiden kuin vanhempien ihmisten itsensä tuottamia (ks. esimerkiksi uutismedian kontekstissa Morgan ym. 2021). Aineistovalintojen kautta olen pyrkinyt tarttumaan tähän kysymykseen ottamalla mukaan 60+ vuotiaiden naisten sosiaaliseen mediaan tuottamia sisältöjä. Kulttuuristen esitysten näkökulmasta sosiaalinen media näyttäytyy kiinnostava areenana, koska sen voi perinteiseen mediaan verrattuna katsoa antavan vanhemmille ihmisille enemmän mahdollisuuksia astua ”näkyvyyden areenalle” (Lazar ym. 2017), hallinnoida sitä, miten heidän identiteettejään ja kulttuureitaan esitetään (Abidin 2018; Rettberg 2017; Keller 2012) sekä tuottaa vaihtoehtoisia ikäkuvastoja ja moniäänisempiä kokemuksia vanhenemisestä. Tätä kautta sosiaaliseen mediaan

tuotetut sisällöt voivat auttaa syvemmin ymmärtämään ikäihmisten moninaisuutta ja yksilöllisyyttä sekä ikääntymisen eri ulottuvuuksia.

Tutkimukseni ymmärtää iän ja ikääntymisen kulttuurisesti rakentuvana (Twigg & Martin 2015; Gullette 2004) ja iän/ikäidentiteetin jonain, jota ”tehdään” (Laz 2003). Tämä iän tekeminen voi tapahtua muun muassa ulkonäköruumiilla leikkittelyn ja kulutusvalintojen kautta, mikä avaa iän jatkuvasti liikkeenä olevana ja monen ikäisyydelle tilaa antavana (A3). Toisaalta myös mediateknologiat itsessään tarjoavat uusia tapoja ja areenoita tehdä ikää, kuten neljännessä, sosiaalisen median ”mummoja” tarkastelevassa artikkelissani esitän.

”Mummoiksi” itsensä identifioivien vanhempien naisten tarkasteltu nostaa esille sukupuolen merkityksen ikääntymisen kuvastojen rakentumisessa. Vanhenemisen tutkimuksessa sukupuoli on aikaisemmin ollut suhteellisen vähän kiinnostuksen kohteena sekä Suomessa että kansainvälisesti. Yhtenä syynä tähän on ollut se, että vanhat ihmiset on tavattu ymmärtää sukupuolettomina olentoina. (Ojala & Pietilä 2013: 7–8). Toisaalta vanheneminen on nähty erityisesti naisia koskevana asiana ja ongelmana (ks. Kangas & Nikander 1999; Ojala & Pietilä 2010). Mediasisältöjä analysoivissa tutkimuksissa on osoitettu, että vanhenemisen ja vanhuuden visuaaliset esitykset kohdistuvat erityisesti naisiin, ja että mediamaisemassa esitetään vanhempia naisia usein varsin epäsuotuisassa valossa (esim. Lemish & Muhlbauer 2012; Vakimo 2001). Koska ikääntymisen kuvastot, tulkinnat ja kulttuuriset mallit ovat vahvasti sukupuolittuneita, tarkastelen itsekin tutkimuskohdettani ja aineistojani sukupuolisensitiivisen linssin läpi analysoiden sekä vanhempia naisia että vanhempia miehiä koskevia mediarepresentaatioita. Jälkimmäisiä tosin määrällisesti vähemmän syistä, joita avaam lähemmin tutkimukseni tieteellistä paikantumista käsittelevässä osiossa (ks. 1.3.).

Väitöskirjaa työstäessäni maailmanlaajuinen Covid-19 pandemia nosti monia ikään ja vanhempiin ihmisiä liittyviä kysymyksiä ennen näkemättömällä intensiteetillä julkiseen ja poliittiseen keskusteluun. Monien tutkijoiden mielestä pandemia johti ageismin⁴ äkilliseen kasvuun, näkyen ageistisena kielenkäyttönä ja stereotypoimintana sekä politiikan tekemisenä, joka asetti vanhemmat ihmiset erilleen muusta yhteiskunnasta (Emmer De Albuquerque Green ym. 2022). Syyttävä sormi osoitti myös median suuntaan. Esimerkiksi ikkäämpien ihmisten esittäminen riskiryhmänä mediassa väitetysti heikensi ikäihmisten mielenterveyttä masennuksen, leimatuksi

⁴ Yhdysvaltalainen psykiatri Robert Butler teki käsitteen *ageismi* tunnetuksi 1960-luvun lopulla, määritellen sen alun perin ikään perustuvana, järjestelmällisenä stereotypoiminnalla ja syrjinnällä, joka kohdistuu vanhempiin ihmisiin. Sittemmin ageismin määritelmä on laventunut ja ikäsyrjinnän on todettu voivan kohdistua kaikenikäisiin. Käytän työssäni sekä termiä ageismi että ikäsyrjintä, vaikkakin ikäsyrjinnästä kirjoittaneiden Jyrkämän ja Nikanderin (2007: 183) mukaan ainoastaan kömpelöltä kuulostava angliismi, ageismi, tavoittaa ilmiön ja käsitteen kaikki nyanssit ja merkitykset.

tulemisen ja jopa itsetuhoisuuden muodossa (ks. Rahman & Jahan 2020). Tämänkaltaiset väittämät toisaalta tekevät näkyväksi vallitsevia käsityksiä median ja representaatioiden (vaikutus)vallasta, mutta toisaalta kielivät melko epäproblemaattisista olettamuksista siitä, miten media ja mediarepresentaatiot ”toimivat”. Median pandemiautisoinnissa ikäihmiset asemoitiin usein myös suojelua tarvitseviksi yksilöiksi sekä ryhmäksi, joka näyttäytyi melko avuttomana median negatiivisen vaikutusvallan edessä (ks. myös Iversen & Wilinska 2020: 130). Toivon, että käsillä oleva väitöskirja auttaa purkamaan ainakin joitain mediassa ja tutkimuksessa tuotettuja vanhempiin ihmisiin ja ikääntymiseen liittyviä stereotyyppioita, sekä lisäämään ymmärrystä iän, ikääntymisen, kulttuurin ja median välisistä kytköksistä.

2 Tutkimusasetelma

2.1 Tavoitteet

Väestön ikääntymisen myötä vanhenemiseen liittyvästä monitieteisestä tutkimuksesta on tullut entistä ajankohtaisempaa ja yhteiskunnallisesti merkittävämpää. Useampi tutkija on kuitenkin nostanut esille mediatutkimuksen ja vanhenemisen tutkimuksen välisen vuoropuhelun vähyden siitäkin huolimatta, että samanaikaisesti kuin väestö vanhenee, nyky-yhteiskunta ja arkipäiväinen elämä on yhä enemmän medioitunutta. Etenkin ikääntymisen tutkimuksessa ei väitetysti ole ollut riittävästi ymmärrystä siitä, miten eri mediamuodot ja mediateollisuus vaikuttavat ikääntymisen sosiaalisiin ja kulttuurisiin ulottuvuuksiin (Harrington, Bielby & Bardo 2014: 2). Vaikka viime vuosina ikääntymistä ja vanhuutta käsittelevien media-aineistojen tarkastelu on varsinkin kansainvälisessä tutkimuksessa lisääntynyt huomattavasti, esimerkiksi tuotantokontekstin ja eri lajityyppikonventioiden vaikutusta siihen, miten ikääntymistä ja vanhempia ihmisiä niissä esitetään, ei analyyseissa juurikaan näe pohdittavan. Toisinaan näkee myös väitettävän, että mediaesitykset tuottavat ikääntymisestä vain ”väärää” tietoa (esim. Thornton 2002) tai vanhenemiseen liittyviä fiktioelokuvia saatetaan käyttää esimerkiksi gerontologisessa hoitotyössä opetusmateriaalina ilman syvempää ymmärrystä siitä, miten elokuva niin sanotusti toimii (Capstick ym. 2016: 230; ”cinemeducation” ks. esim. DiBartolo & Seldomridge 2009).

Vanhenemiseen liitetään mediajulkisuudessa paljon yksipuolisia stereotyyppioita ja kielteisiä merkityksiä (mm. Iversen & Wilinska 2020; Saarenheimo ym. 2014; Vakimo 2001), mikä rajoittaa ymmärryksiä ikääntymisen eri ulottuvuuksista ja vanhemmista ihmisistä sekä voi vahvistaa eri ikäpolvien välisiä jännitteitä reaali maailmassa (esim. Meisner 2021). Väestön ikääntymiseen liittyvien ilmiöiden medianäkyvyyden lisääntyminen kasvattaakin tarvetta tarkastella kriittisesti sitä, miten ja millaisena ”mediaikäntyminen” rakentuu. Tutkimuskatseen kääntäminen (media)kulttuurin suuntaan auttaa myös syventämään ymmärrystä iän politiikasta ja siitä, miten se on läsnä jokapäiväisessä elämässä niin sanotun arjen politiikan muodossa (Twigg & Martin 2015: 7).

Viestinnätutkija Sanna Kivimäen (2017: 65) mukaan aivan viime vuosiin asti suomalaisessa mediatutkimuksessa ”vanhoilla ei tunnu olleen paljon väliä”.⁵ Hänen mukaansa iän näkökulmasta suomalaisia mediatutkijoita ovat kiinnostaneet lähinnä mediasukupolvien ja arkisten mediasuhteiden kartoittaminen sekä kysymykset ikääntyneiden suhteesta nykYTEknologiaan ja digitalisaatioon (Kivimäki 2017: 63). Jotain mediatutkimuksellista intressiä on tosin kohdistunut myös vanhempien ihmisten medialukutaitoihin (esim. Rasi ym. 2021) ja ikääntyneisiin mediakasvatuksessa (Hakkarainen ym. 2009). Kuitenkin mitä tulee ikääntymisrepresentaatioiden tutkimukseen audiovisuaalisissa mediasisällöissä, suomalainen mediatutkimus laahaa huomattavan paljon jäljessä kansainvälistä tutkimusta, jossa on viimeisen kahden vuosikymmenen aikana tarkasteltu runsaasti muun muassa englanninkielisen valta-virtaelokuvan ikääntymisen kuvastoja ja ikääntyviä elokuvatahtiä (esim. Cohen-Shalev 2009; Chivers 2011; Gravagne 2013; Shary & McVittie 2016; Dolan 2017). Tämän väitöskirjan tavoitteena onkin:

- tuottaa uutta tietoa ikääntymisen sukupuolittuneista kulttuurisista kuvastoista suomalaisessa mediassa
- tuoda lisää kulttuurigerontologista näkökulmaa ikääntymisen keskusteluihin
- hahmottaa vallitsevia ymmärryksiä ikääntymisestä ja ikääntyneistä suomalaisessa yhteiskunnassa

Mediatutkimuksessa eri sosiaalisten ryhmien kulttuuriseen representoimiseen liittyvistä kysymyksistä ja poliittisuudesta on keskusteltu runsaasti jo useamman vuosikymmenen ajan. Tutkimukseni kontribuoi tähän keskusteluun nostamalla iän keskiöön. Iän mediarepresentaatioita on toki tutkittu aikaisemminkin, mutta tarkastelut ovat pääasiallisesti kohdentuneet nuorempien ikäryhmien edustajiin (esim. Bowman Chetkovic & Olson 2013; Mazzarella 2003). Oma tutkimukseni taas on kiinnostunut ikä-jatkumon toisesta päästä. Kulttuurigerontologinen tulokulmani täydentää lisäksi ikääntymisen keskusteluja, joita tapaavat hallita biolääketieteelliset ja sosiaalipoliittiset näkökulmat (Könönen, Vakimo & Kinnunen 2022; Twigg & Martin 2015).

Väitöskirjan kaksikielinen toteutus mahdollistaa osallistumisen sekä kotimaisiin että kansainvälisiin keskusteluihin. Kaiken kaikkiaan väitöskirjatyöni pyrkii laajentamaan mediatutkimuksen kenttää vanhenemisen tutkimuksen suuntaan ja vastaa-vasti tuoda ikääntymisen tutkimukseen ymmärrystä siitä, millä eri tavoin

⁵ Median yleisötutkimusta ja eri ikäryhmiin fokuoivaa kaupallista kohderyhmätutkimusta lukuun ottamatta iän laajempi problematisointi mediatutkimuksessa on edelleen marginaalista verrattuna sukupuoleen, luokkaan, rotuun ja seksuaalisuuteen. Tähän viittaa esimerkiksi Laurie Ouelletten ja Jonathan Grayn toimittama teos *Keywords for Media Studies* (2017, New York University Press), jossa mm. sukupuoli, luokka, rotu ja gueur on sisällytetty mediatutkimuksen avainsanoihin, mutta ikää ei.

kotimaisessa mediassa, tarkemmin sanoen fiktioelokuvassa, television viihdeohjelmissa ja sosiaalisen median alustoilla tuotetaan, muokataan ja neuvotellaan ikääntymiseen ja ikääntyneisiin liittyviä merkityksiä.

2.2 Representaatiotutkimuksen viitekehys

Tutkimuksen lähtökohtana on näkemys, että ”todellisuus” on sosiaalisesti rakentunut ja että medialla on keskeinen rooli ihmisten sosiaalisten maailmojen rakentumisessa. Sosiaalinen maailma ei siis ole valmiiksi annettu vaan sosiaalinen maailma nähdään jonain, joka on ihmisten kommunikaation eli symbolisen vuorovaikutuksen tuotosta. Mediasosiologit Nick Couldry ja Andreas Hepp esittävät kirjassaan *The Mediated Construction of Reality*, että sosiaalinen maailma on tänä päivänä fundamentaalisella tavalla yhteenkietoutunut median kanssa. Media infrastruktuurina mahdollistaa jaetun sosiaalisen maailman luomisen ja sen representoimisen sekä kommunikoinnin ajasta ja paikasta riippumatta. Couldry ja Hepp kuitenkin muistuttavat, ettei mediaa tule nähdä neutraalina välineenä sosiaalisen maailman rakentamisprosessissa vaan media yhtä lailla muovaa sitä, *miten* tämä rakentaminen on mahdollista. (Couldry & Hepp 2016: 15–21, 33). Olen lisäksi tietoinen siitä, että näkemys median keskeisestä roolista yhteiskunnassa ja ihmisten arjessa soveltuu parhaiten kuvailemaan vaurasta eurooppalaista ja pohjoisamerikkalaista kontekstia eikä välttämättä ole yleistettävissä (ainakaan samassa mittakaavassa) globaalin etelän maihin.⁶

Mediatutkija Ilona Hongiston ja kirjallisuustutkija Kaisa Kurikan (2013: 9) mukaan konstruktionistiseen näkemykseen liittyy aina jonkinasteinen kulttuurirelativismi. Samaan viittaa myös representaation teoriaa ja käsitettä tarkastellut Jenn Webb (2008: ei sivunumeroa) todetessaan, että ”asioiden näkeminen kuten ne ovat”, tarkoittaa itse asiassa ”asioiden näkemistä kuten minä/kulttuuri kehystää ne” tai ”kuten minä/kulttuuri haluaa asioiden olevan”. Tutkimukseni kontekstissa tämä tarkoittaa sitä, että ikääntymisen käsitteellistämässä, käsittelyssä ja merkityksellistämässä on kulttuurisia eroja ja oma historiallisyyhteiskunnallinen taustansa, mikä tulee huomioida ikärepresentaatioita tarkasteltaessa.

Elokuvatutkija Richard Dyer toteaa klassikkoasemaan nousseessa teoksessaan, *The Matter of Images. Essays on Representation*, että se, miten sosiaalisia ryhmiä käsitellään kulttuurisissa representaatioissa, punoutuu olennaisesti siihen, miten heitä kohdellaan reaali maailmassa, kuinka he näkevät itsensä ja muut kaltaisensa, sekä millaisena he ymmärtävät asemansa yhteiskunnassa (Dyer 2002: 1). Tämä selittää, miksi representaatio kuuluu mediatutkimuksen ja kulttuurin tutkimuksen ydinkäsitteisiin: mediarepresentaatioilla on katsottu olevan merkittäviä poliittisia,

⁶ Mediatutkimusta on kritisoitu sen rakentumisesta eurosentrisen tiedon ja teorian vaaraan. Lisää aiheesta ks. esim. Shome 2016.

historiallisia ja sosiaalisia seurannaisvaikutuksia (Kidd 2015: 2, 10). Ikääntymistä ja ikääntyneitä koskevat mediarepresentaatiot eivät ole tästä poikkeus (ikäntymisrepresentaatioiden ja niiden tutkimisen yhteiskunnallista merkittävyyttä avaan yksityiskohtaisemmin luvussa 2. Yhteiskunnallinen tausta).

Representaatiota koskevassa keskustelussa keskeisesti vaikuttaneen Stuart Hallin mukaan representaatio on olennainen osa prosessia, jossa kuvien, kielen ja merkien avulla tuotetaan ja vaihdetaan merkityksiä kulttuurissa. Annamme asioille merkityksiä sitä kautta, miten representoimme niitä eli mitä sanoja käytämme, millaisia tarinoita ja kuvia tuotamme, millaisia tunteita ja arvoja liitämme asioihin ja miten käsitteellistämme niitä. Kulttuuriset merkitykset taas säätelevät sosiaalisia käytäntöjä sekä muokkaavat menettelytapojamme – täten niillä on myös todellisia, reaali-maailmaan ulottuvia vaikutuksia. (Hall 1997: 2–3).

Representaatio on samaan aikaan sekä esittävä, edustava että tuottava, tiivistää mediatutkija Susanna Paasonen. Representaation esittävyys tarkoittaa yksinkertaisimmillaan jonkin asian kuvaamista tai esittämistä uudelleen. Representaatioilla voidaan tarkoittaa myös jonkin asian edustamista eli symbolisia merkkejä, jotka viittaavat johonkin muuhun. Toisaalta representaatio on myös tapahtuma, jossa kuviin, ihmisiin ja objekteihin yhdistetään erilaisia merkityksiä: tuotettavuudella viitataan representaatioihin erilaisten mielikuvien, määritelmien ja arvostusten rakentajana. (Paasonen 2010: 2). Mediatutkija Shani Orgadkin (2012: 17) korostaa representaatiota aktiivisena merkitysten tuottamisen prosessina, jonka tuotoksia median tekstit ja kuvat ovat.⁷ Mediatekstit ja kuvat eivät kuitenkaan yksin tuota merkityksiä, kuten monet tutkijatkin muistuttavat, vaan viime kädessä kyse on jaetuista merkityksistä, joiden tuottamiseen osallistuvat niin mediateollisuus kuin yleisötkin.

Kulttuurin olemassa olevat esittämisen muodot ja konventiot säätelevät sitä, miten ja mitä voidaan sanoa, esittää ja kuvata. Mediakuviista ja representaatiosta kirjoittaneen Nick Lacey (2009: 228) mukaan kaikki representaatiot ovatkin aikaan, paikkaan ja vallitsevaan ideologiaan sidottujen konventioiden tuotoksia. Omassa tutkimuksessani konventioiden merkitys representaatioita muokkaavana tekijänä on läsnä eri lajityyppi- (komedia, draama, blogi) ja eri media- (elokuva, televisio, sosiaalinen media) kontekstien kautta. Jos komediolla on omat konventionsa, jolla se tapaa esittää henkilöahmoja, asioita ja ilmiöitä, niin on draamaelokuvalla, tositelevisiolla ja sosiaalisen mediaan tuotetuilla esityksilläkin. Jälkimmäisestä muistuttaa sosiaalisen median tutkija Jill Walker Rettberg (2017: 441), jonka mukaan itsensä esittäminen on yhtä lailla representoimista: siinä näytetään tietyllä tavalla tiettyjä puolia itsestä sekä valitaan mitä halutaan jakaa ja mitä ei.

⁷ Jenn Webb (2008: ei sivunumeroa) tosin muistuttaa, että jokapäiväisessä elämässä representaatioiden tuottaminen tapahtuu usein alitajuisesti ja osana tavanomaista tapamme puhua, kirjoittaa ja toimia.

Representoitaessa vanhempia naisia humoristisessa valossa (A2), painotettaessa vanhenemisen varjopuolia (A1), esitettäessä ikääntyvää ruumista nuorentamismuok-kausta vaativana (A3) ja käytettäessä ”mummoa” malliesimerkkinä digitalisaation haasteiden kanssa painivasta yksilöstä (A4) tehdään valintoja, joilla on merkitystä. Valintojen merkitys nousee Jenny Kiddin (2015: 9) mukaan siitä, että valinnat ovat aina ideologisesti latautuneita ja kytkeytyvät kysymyksiin vallasta, arvoista ja erojen tekemisestä. Kysymykset valinnoista tekevät näkyväksi myös representaatioiden suhteen todellisuuteen siinä, ettei mikään representaatiojärjestelmä pysty tavoittamaan todellisuutta koko sen laajuudessaan ja monimutkaisuudessaan, kuten Dyer (2002: 3) muistuttaa.

Representaation ymmärtäminen rakennettuna tarkoittaa, että jokin asia tai ilmiö näyttäytyy ja rakentuu representaatioiden kautta aina vain osittaisena ja valikoidusta näkökulmasta. Tämän johdosta representaatioiden väliset suhteet ovat jännitteisiä, mistä nousee myös representaatioiden poliittisuus ja niiden rooli vallankäytön, kontrollin ja marginalisoinnin välineinä. (Koivunen 2004: 51). Kysymykset siitä, kenellä on valta representoida, kuka saa äänensä kuuluville ja kenet tehdään median visuaalisessa maisemassa näkymättömäksi, ovat esimerkkejä representaatioista vallankäytön ja marginalisoinnin välineenä – ja myös relevantteja kysymyksiä käsillä olevassa työssä. Kulttuurintutkimuksellisesta näkökulmasta representaatio onkin politiikkaa tai politisoivaa tekemistä, kuten sukupuolen representaatioita tutkinut Leena-Maija Rossi toteaa. Representaation politiikka on kamppailua merkityksistä samalla kun representaatiot ovat aina myös eri valtasuhteiden kuvallista ja sanallista esittämistä. (Rossi 2010: 261, 263).

Mediarepresentaatioiden vaikutusvallan on sanottu perustuvan toisaalta siihen, että niissä tietoisesti tuotetaan merkityksiä ja tapoja nähdä maailmaa, toisaalta siihen, että tiettyjä kuvia, tekstejä ja tarinoita toistetaan uudelleen ja uudelleen eri yhteyksissä ja medioissa, kunnes ne alkavat näyttäytyä tosilta, vääjäämättömiltä ja itsestään selviltä (Webb 2008). Hyvänä esimerkkinä tästä voisi ottaa käsityksen sairastamisesta *väistävämmänä* osana vanhuutta (Vincent 2003: 138), mitä analysoimissani mediarepresentaatioissakin ylläpidetään ja toisinnetaan (A1, myös A2; aiheesta lisää ks. luku 3.2.1). Edellä oleva esimerkki havainnollistaa samalla myös sitä, miten mediarepresentaatioiden ja ympäröivän yhteiskunnan välinen vaikutussuhde on dialektinen. Mediatutkija Paul Hodkinson (2016: 5) on käsitteellistänyt tätä suhdetta representaatioiden kiertomallilla (*the circular representations model*), jolla hän viittaa jatkuvaan prosessiin, jossa mediarepresentaatiot ja ympäröivä yhteiskunta ruokkivat toinen toisiaan. Näin ollen muutokset median ikärepresentaatioissa indikoivat muutoksista ympäröivässä kulttuurissa ja yhteiskunnassa, samalla kun mediarepresentaatiot osaltaan tuottavat ja tekevät näkyväksi tätä muutosta.

Viittaan työssäni mediarepresentaation termillä laajasti niin televisiossa, elokuvassa kuin internetissäkin tuotettuihin kuviin ja teksteihin. Kun puhun media-

representaatioiden tuottamasta ikääntymisen kulttuurisesta mielikuvituksesta ja ikääntymisen (uudelleen)kuvittelusta, nojaan Shani Orgadin (2012) näkemykseen mediarepresentaatioiden keskeisestä roolista jonkin asian tai ilmiön kuvittelussa ja siihen liittyvän mielikuvituksen rakentamisessa. Orgad kuvailee mielikuvitusta henkilökohtaisen ja kollektiivisen ajattelun välisenä neuvottelun ja interaktion prosessina, jossa kuvittelulla on sekä faktuaalinen, normatiivinen että mielikuvituksellinen ulottuvuus. Näen täten mediarepresentaatioiden tuottaman ikääntymisen kulttuurisen mielikuvituksen tarjoilevan meille ajatuksia ja malleja siitä, mitä ikääntyminen otaksutusti on (*how things usually go*), miten ikääntymisen ”tulisi” mennä, mutta mahdollistavan myös kuvittelun siitä, mitä ikääntyminen voisi olla.

2.3 Paikantuminen tieteen kenttään

Väitöskirjatutkimukseni sijoittuu humanistisesta tutkimusperinteestä ammentavan mediatutkimuksen ja monitieteisen ikääntymisen tutkimuksen kohtaamispaisteisiin. Työni monitieteisyys näkyy myös väitöskirja-artikkeleiden julkaisufoorumivalinnoissa, jotka sijoittuvat elokuvan ja mediakulttuurin tutkimuksen (artikkeli 1), kulttuurintutkimuksen (artikkeli 2), gerontologisen tutkimuksen (artikkeli 3) ja naistutkimuksen (artikkeli 4) aloille. Fokuksen ollessa mediarepresentaatioissa, työni asettuu osaksi mediatutkimuksen tutkimusperinnettä, jossa on jo usean vuosikymmenen ajan tarkasteltu runsaasti representaatioita ja identiteettipoliittikkaa varsinkin rodun, sukupuolen, luokan, seksuaalisuuden ja kansallisuuden kontekstissa (esim. Dyer 1997; Rossi 2003; Downing & Husband 2005; Yläne 2012; Krijnen & Van Bauwell 2015; Deery & Press 2017; Smith, Attwood & McNair 2017). Aiheensa puolesta tutkimukseni kiinnittyy erityisesti ikääntymistä ja vanhempia naisia koskevien kulttuuristen representaatioiden tutkimukseen (Vakimo 2001; Swinnen & Stotesbury 2012; Dolan & Tincknell 2012; McGlynn, O’Neill & Schrage-Früh 2018; Kempainen 2021) ja laajemmin vanhenemisen kulttuurisista aspekteista kiinnostuneeseen kulttuurigerontologiseen tutkimukseen (Twigg & Martin 2015).⁸

⁸ Iän ja ikääntymisen kulttuurisia aspekteja tarkastelevaa tutkimusta näkee luokiteltavan, kirjoittajasta riippuen, joko iän tutkimukseksi (age studies), ikääntymisen tutkimukseksi (aging studies) tai kulttuurigerontologiseksi tutkimukseksi (cultural gerontology). Mitä termiä tutkimuksestaan haluaa käyttää, riippuu pitkälti tutkijan omasta itsemäärittelystä ja siitä, mihin tutkimustraditioon hän haluaa samaistua (ks. Vakimo 2003). Suomessa kulttuurigerontologisen tutkimuksen pioneereihin kuuluva Sinikka Vakimo on tutkimusalan identiteettiä koskevassa pohdinnassaan esittänyt, että kulttuurigerontologia-termillä on ennen kaikkea haluttu tehdä eroa sosiaalipoliittisesti ja yhteiskuntatieteellisesti painottuvaan sosiaaligerontologiseen tutkimukseen (2003: 197).

Kulttuurigerontologia on verrattain uusi ala gerontologisessa tutkimuksessa⁹ ja se, mihin käsitteellä ”kulttuuri” viitataan kussakin tarkastelussa, vaihtelee. Kulttuurigerontologinen tutkimus voi tarkastella esimerkiksi ikää ja vanhenemista koskevia kulttuurieroja, ikääntymiseen liittyviä kokemuksia, eläkkeelle siirtymistä, ikäihmisten elämäntyyliä, vanhenemiseen liittyvien käsitysten vaihtelua ajassa, vanhenemisen kulttuurista rakentumista ja sille annettuja merkityksiä tai yhtä lailla taiteen ja kulttuurin lisääntyntä käyttöä osana ikääntyneiden hoitoa, hoivaa ja hyvinvointia. Kulttuurigerontologi Sinikka Vakimon mukaan yhteistä kulttuuri-käsitteiden määrittelmille on kuitenkin se, että ne viittaavat kollektiiviseen, yhteisölliseen ilmiöön sekä johonkin, mikä on ihmisten tekemää, tuottamaa ja ilmaisemaa (Vakimo 2003: 197).

Tarkkaa määritelmää kulttuurigerontologialle ja alan rajoille on vaikea löytää. Tähän viittaa myös Julia Twiggin ja Wendy Martinin (2015) toteamus, jonka mukaan kulttuurigerontologiaa on luonnehtinut tietty inklusiivinen asenne, joka on perinteisesti ollut avoin kaikenlaisille näkökulmille ja lähestymistavoille. Heidän mielestään kulttuurigerontologia tulisikin nähdä suuntauksena tai laajana ajatusten ja teorioiden liikkeenä, joka pitää sisällään sekä humanistisissa että sosiaalitieteissä tehtävää tutkimusta. Kulttuurigerontologisen tutkimuksen kenttää ja sen määrittelyä on pohtinut myös sosiologi Ricca Edmondson (2013). Hänen mukaansa kulttuurigerontologia on monitieteellinen hanke, joka fokusoi nimenomaan tulkintoihin, normeihin, arvoihin, käytäntöihin ja moraalisiin ajattelumalleihin, jotka koskevat ikääntymistä, vanhempia ihmisiä ja elämänkulkua.

Kulttuurigerontologialla on juuret laajemmassa humanististen ja yhteiskuntatieteiden ”kulttuurisessa käänteessä”, jossa tutkimuksen painopiste siirtyi yhteiskunnallisten ja taloudellisten rakenteiden tarkastelusta kohti merkityksen muodostumisen prosesseja ja sosiaalisten ilmiöiden käsitteellistämistä kulttuurin kautta (Herkman & Vähämaa 2008: 20). Gerontologiseen tutkimukseen kulttuurisen käänteen on kuitenkin katsottu saapuneen verrattain myöhään ja oikeastaan vasta viime vuosikymmenten aikana on ryhdytty enemmän tutkimaan sitä kulttuurista kontekstia, jossa vanheneminen rakentuu ja jossa se eletään ja koetaan.¹⁰ Gerontologisessa

⁹ Erotuksena geriatriasta, joka lääketieteen erityisalana tutkii ikääntyneiden terveyttä ja hoivaa, gerontologisen tutkimuksen kentän on perinteisesti katsottu koostuvan monesta eri tieteenalasta. Näistä biologia, sosiologia ja psykologia ovat keskeisimmät, mutta laajemmin katsoen ikääntymistä ja ikääntyneitä koskevia kysymyksiä tarkastellaan myös muun muassa hoitotieteessä, sosiaalityön tutkimuksessa, maantieteessä, oikeustieteissä, kansanterveystieteessä ja taloustieteessä. (Ayalon, Lev & Lev 2021).

¹⁰ Euroopassa kulttuurisen käänteen pioneereiksi 1990-luvulla mainitaan usein Mike Featherstone ja Mike Hepworth, ja hieman myöhemmin Pohjois-Amerikassa Margaret Morganroth Gullette ja Anne Bastings (Bytheway 2011: 4). Käsillä olevan aiheen kannalta etenkin Mike Featherstone ja Andrew Warnickin vuonna 1995 toimittama teos *Images of Aging. Cultural Representations of Later Life* on yksi ensimmäisiä systemaattisempia tarkasteluja ikääntymisen kulttuurisista kuvista.

tutkimuksessa kulttuurinen käänne on merkinnyt ennen kaikkea ikään ja ikääntymiseen liittyvien määrittelyjen purkamista ja moninaistamista sekä hallitsevien lääketieteellisten selitysmallien haastamista ikääntymisen ymmärtämisessä (Twigg & Martin 2015). Toisaalta kulttuurinen käänne on pyrkinyt myös artikuloimaan näkemystä ikääntymisestä ilmiönä, joka rakentuu sosiaalisten ja kulttuuristen käytänteiden kautta sukupuolen, seksuaalisuuden, rodun ja vammaisuuden tavoin. Tässä mielessä kulttuurisesti painottuvan ikääntymisen tutkimuksen on sanottu ”queeriyttävän” gerontologiaa. (Gilleard 2014: 35).

Vanhenemista koskevassa tutkimuksessa sekä tutkimusintressit ja -rahoitus ovat usein kohdistuneet muihin kuin ikääntymisen kulttuuristen ulottuvuuksien tarkasteluun. Tähän on epäilemättä vaikuttanut ikääntymisen ja väestörakenteen muutoksen kulttuurinen rakentuminen ”ongelmina”, joka on ohjailnut tutkimusta etsimään ratkaisuja näihin ”ongelmiin” (Ayalon, Lev & Lev 2021: 1829, ks. myös Chaufan ym. 2012). Tai kuten Fletcher (2021: 484) terävästi huomioi, nämä ”sosiaaliset ongelmat” ovat perinteisesti olleet myös gerontologian tutkimusongelmia. Toisaalta kulttuurigerontologisen tutkimuksen arvoa on myös vähätelty ja sosiopoliittisiin ja taloudellisiin kysymyksiin kohdistuvan tutkimuksen on nähty muodostavan ikääntymisen tutkimuksen vakavasti otettavan substanssin – siitäkin huolimatta, että kulttuuristen merkitysten analysointi on oleellista pyrittäessä selittämään mitä sosiaalisessa maailmassa tapahtuu. (Edmondson 2013: 115).

Jos vanhenemisen kulttuurisia аспекteja on tarkasteltu, on ne usein tavattu kehystää terveyteen ja hyvinvointiin liittyvillä kysymyksillä (Twigg & Martin 2015: 9).¹¹ Suomen kontekstissa esimerkkinä voisi ottaa lukuisat tarkastelut taiteen ja kulttuurin käytöstä osana ikääntyneiden hoitoa, hoivaa ja hyvinvoinnin edistämistä (ks. esim. Liikanen 2011; Aholainen 2019; Nuutinen, Laulainen & Salonen 2021). Vanhenemisen kulttuuriin merkityksiin ja tulkintoihin fokusoivia tutkimuksia on tehty huomattavasti vähemmän, vaikka joitakin poikkeuksia tuki löytyy. Esimerkiksi Sonja Iltanen (2017) on väitöskirjassaan tutkinut naisten ikääntymisen ja vaatetuksen välistä suhdetta, Hanna Ojalan ja Ilkka Pietilän toimittama teos *Miehistä puhetta* (2013) taas on tarkastellut miesten vanhenemisen kulttuurisia malleja. Lisäksi jonkin verran tutkimusta on tehty vanhoihin naisiin, vanhuuteen ja dementiaan liittyvien kulttuuristen merkitysten kontekstissa (Vakimo 2001; Kinnunen, Könönen & Vakimo 2022). Oma työni paikantuu tähän kulttuurigerontologisen tutkimuksen osa-alueeseen.

Vanhenemiseen ja vanhempiin ihmisiin liittyvien tarkastelujen käsitteellistäminen terveyden ja hyvinvoinnin prisman läpi on silmäänpistävä runsasta ja kertoo osaltaan siitä, minkälaisia tulokulmia pidetään yhteiskunnassa tärkeinä ja tutkimisen

¹¹ Tämä liittyy myös laajempaan yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen ilmiöön, jossa terveydestä on tullut Robert Crawfordin mukaan *superarvo* ja terveyden tavoittelusta yksi nykyelämän ja -identiteetin keskeisimmistä projekteista (ks. Crawford 2006).

arvoisina ikääntymisen ja ikääntyneiden kontekstissa – ja minkälaisia ei. Kriittiseen ajatteluun kannustavasta humanistisesta tutkimustraditiosta tulevana ja ikääntymistä kulttuurisena ilmiönä tarkastelevana tutkijana tämänkaltainen tutkimusnäkökulmien kapeus näyttäytyy vähintäänkin erikoiselta. Tätä aihetta nostan keskusteluun myös sosiaalista mediaa käsittelevässä artikkelissani, sillä tutkimusnäkökulmien suppeus tuottaa samalla melko yksipuolista tietoa ja ymmärrystä tutkimuskohteestaan.

Vanhenemisen tarkastelu kulttuurisena ilmiönä pyrkii ennen kaikkea laajentamaan ymmärrystä niistä tavoista, joilla ikääntymistä ja ikääntyneitä käsitellään ja käsitteellistetään. Maija Könösen, Sinikka Vakimon ja Anna Kinnusen (2022: 9) mukaan kulttuurigerontologian yksi keskeinen tehtävä on tehdä näkyväksi ja asettaa kyseenalaiseksi vakiintuneita käsityksiä ikääntymisestä ja vanhuudesta, mutta myös pyrkii muuttamaan niitä esimerkiksi tuomalla esiin uusia näkökulmia. Kulttuurigerontologiseen tutkimusotteeseen liitetäänkin usein tietty kriittisyys ja refleksiivisyys, joka pyrkii yhtä lailla kysymään esimerkiksi ”mitä gerontologia sanoo” kuin tarkastelemaan ”mitä gerontologia tekee” (Katz 2014: 19). Tätä kautta sillä on paljon annettavana niin gerontologialle oppialana kuin etsittäessä ratkaisuja väestön ikääntymisestä johtuviin kysymyksiin ja haasteisiin yhteiskunnallisella tasolla. Kulttuuriin fokusoiva ikääntymisen tutkimus auttaa erityisesti hahmottamaan syvemmin yhteiskunnan suhdetta vanhenemiseen ja tekemään näkyväksi sitä arvomaailmaa ja asenneilmapiiriä, jonka ympäröimänä elämme ja vanhenemme, ja jonka pohjalta tehdään poliittisia päätöksiä ja rakennetaan tulevaisuuden yhteiskuntia. Sillä on myös tärkeä rooli ikäsyrvijien käytänteiden ja asenteiden paljastamisessa, vanhuuteen ja vanhana olemiseen (mitä ikinä se sitten tarkoittakaan) liittyvän sosiaalisen stigman purkamisessa sekä pohjan luomisessa yhteiskunnalle, joka ymmärtää paremmin moninaisuutta.

Työssäni on sukupuolisensitiivinen ote, mikä näkyy siten, että naissukupuoli ja naisten ikääntymistä koskevat ulottuvuudet ja keskustelut nousevat korostetusti esille. Tarkastelujen painottuminen naisten ikääntymisen kuvastoihin ja kulttuuriin käsityksiin ei ollut alkuperäinen aikomukseni vaan huomasin pikkuhiljaa ajautuvani siihen suuntaan. Yksi syy tähän epäilemättä oli se, että feministinen tutkimus on ollut viemässä ikääntymisen tutkimuksen teoretisointia eteenpäin (Katz 1999: 112) ja tarkastellut ikääntymisen kulttuurisia representaatioita nimenomaan kriittisellä silmällä (esim. Whelehan & Gwynne 2014; Dolan & Tincknell 2012). Täten aiheeseen liittyvää tutkimuskirjallisuutta hakiessani löysin itseni toistuvasti naisten vanhenemista käsittelevien tekstien ääreltä, mikä johdatteli lähestymään omiakin tutkimusaineistoja iän ja naissukupuolen risteymiä tarkastelevasta näkökulmasta, vaikkakin ensimmäisessä ja kolmannessa artikkelissa keskustelen jossain määrin myös miesten ikääntymisestä. Pohdinnat sukupuolittuneiden ikääntymiskuvastojen risteymistä luokan, etnisyyden ja seksuaalisuuden kanssa ovat tässä työssä jääneet pintaraapaisun tasolle, vaikka ne ovat aina tavalla tai toisella läsnä ikääntymisen mediarepresentaatioissa. Esimerkiksi *Meidän tarinassa* (A3) vanhenemiseen liittyviä kulttuu-

risia odotuksia rakennetaan pilareille, jotka pitkälti pohjaavat keskiluokkaiselle hyväosaisuudelle, heteroseksuaalisuudelle ja valkoihoisuudelle.

Koska olen kiinnostunut median sukupuolittuneista ikääntymisen kuvastoista ja tarkastelen tutkimuksessani muun muassa television muuttumisleikkejä ja vanhempien naisten kirjoittamia blogeja, tutkimukseni voi nähdä myös osana feministisen mediatutkimuksen perinnettä, jossa on tarkasteltu paljon sukupuolen representaatioita, esityksiä ja naisille suunnattuja medioita (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006: 8) sekä pyritty tekemään näkyväksi epätasa-arvoisia valtarakenteita ja naisten toimijuutta median kentällä (Gallagher 2003). Oma tutkimukseni ammentaa tästä tutkimusperinteestä ja hyödyntää aineistojen tulkinnoissa feminististä tutkimusta, jossa on kritisoitu muun muassa vanhempien naisten kulttuurista näkymättömyyttä ja pohdittu ikääntymisen tarjoamia mahdollisuuksia vapautua esimerkiksi ulkonäköpaineista ja -odotuksista. Työtäni on inspiroinut myös feministisen teorian tarjoama potentiaali uudelleenkuvitella vanhenemista ja vanhuutta sekä tuottaa myönteisempiä visioita naisten ikääntymisestä (Jones 2021).

Tutkimuskatseen kohdistuminen erityisesti naisiin on joidenkin tutkijoiden mielestä johtanut vinoutuneeseen näkemykseen siitä, että ikääntyminen olisi erityisesti naisia koskeva ”ongelma” (ks. esim. Kangas & Nikander 1999). On puhuttu jopa sosiaaligerontologian feminisoitumisesta (Krekula 2007). Tällainen vinoutunut käsitys on epäilemättä vaikuttanut siihen, että miesten ikääntymistä ja siihen liittyviä kysymyksiä on tutkittu vähemmän, mikä on samalla tuottanut vanhempien miesten kulttuurista näkymättömyyttä (Saxton & Cole 2012; Ojala & Pietilä 2013; Hearn & Wray 2015). Työni tarkoituksena ei kuitenkaan ole toisintaa ajatusta ikääntymisestä vain naisia koskevana asiana tai tehdä niin sanottua kurjuustutkimusta, jossa naissukupuoli yhdistettynä korkeaan ikään näyttäytyy pelkästään kielteisenä tai haavoittuvaisuuteen ja syrjintään altistavana tekijänä. Toisaalta pyrin välttämään niin kutsutun *happy gerontologyn* (ks. van Dyk 2014) sudenkuoppia yksioikoisen positiivisilla näkemyksillä vanhenemisestä, vaikka haluankin työssäni tuoda esille naisten ikääntymiseen liittyviä myönteisiä ulottuvuuksia sekä mahdollisia voimaannuttavia merkityksiä.

2.4 Tutkimuskysymykset

Esitän tässä väitöskirjatutkimuksessa, että mediaesitykset, ts. populaarielokuva, television viihdeohjelmat ja sosiaalinen media, tarjoavat merkittävän areenan, jossa ikääntymiseen liittyvää kulttuurista mielikuvitusta tuotetaan, arkipäiväisiä käsityksiä muokataan ja ikääntymisen eri ulottuvuuksia tehdään ymmärrettäväksi. Toisinaan sitä tehdään tavoilla, joka on varsin ilmeistä, helposti tunnistettavissa olevaa ja tarkoituksenmukaista, toisinaan taas tavoilla, joka on hienovaraista, piiloista ja jopa tahatonta. Populaarielokuvan, viihdeohjelmien ja sosiaalisen median ikääntymis-

käsitysten tutkiminen tekee näkyväksi myös ”ylhäältä päin” tehtävän ikääntymispolitiikan ja arkisen iän tekemisen välisiä jännitteitä ja neuvotteluja, ja sen miten ikäkäsitykset rakentuvat eri tuotantokonteksteissa.

Kysyn tutkimuksessani:

- TK1: Millaisia kuvastoja ja käsityksiä ikääntymisestä tuotetaan ja haastetaan 2000-luvun suomalaisissa mediaesityksissä?
- TK2: Miten ikääntymiseen liittyvät kuvastot ja käsitykset rakentuvat suhteessa muihin sosiaalisiin kategorioihin, kuten sukupuoleen?
- TK3: Mitä uusia näkökulmia ja ymmärryksiä (media)kulttuurinen tarkastelu mahdollisesti avaa iän ja ikääntymisen keskusteluihin?

Kukin artikkeli hyödyntää eri aineistoja, mutta kaikki artikkelit silti vastaavat yllä esitettyihin tutkimuskysymyksiin hieman eri näkökulmista ja eri painoituksin:

- Ensimmäinen artikkeli tutkii, miten vanhuutta kuvataan kotimaisessa draamaelokuvassa (TK1; TK2)
- Toinen artikkeli kysyy, millaisia vanhemman naisen representaatioita on löydettävissä viimeaikaisesta komediaelokuvasta (TK1; TK2; TK3)
- Kolmannen artikkelin tutkimustehtävänä on jäljittää vanhenevaan ruumiiseen ja elämän jälkipuoliskoon liittyviä kulttuurisia odotuksia ja normeja kahdessa TV-muuttumisleikissä (TK1; TK2; TK3)
- Neljännen artikkelin tutkimuskysymykset pureutuvat toimijuuteen sosiaalisessa mediassa ja itserepresentaatioiden mahdollisuuksiin moninaistaa iän ja ikääntymisen kuvastoja sekä niitä koskevia käsityksiä (TK1; TK2; TK3).

Ymmärrän mediaesitykset moniäänisinä kulttuurin tuotteina, jotka osallistuvat yhteiskunnalliseen keskusteluun iästä, ikääntymisestä ja vanhemmista ihmisistä ylläpitämällä, haastamalla, kierrättämällä ja luomalla uusia käsityksiä edellä mainituista. Samalla mediaesitysten kautta neuvotellaan kulttuurisesti ja sosiaalisesti hyväksytyistä tai ei-hyväksytyistä tavoista vanheta ja tehdä ikää.

2.5 Tutkimusaineisto ja menetelmät

Kun aikoinaan kiinnostuin ikääntymisestä tutkimusaiheena, mediatutkimustaustani johdatti minua tarkastelemaan erilaisia mediatekstejä, -teknologioita ja -kulttuureita niin sanotusti ikälinssien läpi. Väitöskirjan metodologinen konteksti on siis mediatutkimuksessa, jolle ominaisilla laadullisilla menetelmillä olen analysoinut aineistojani. Kulttuurigerontologiset keskustelut taas ovat toimineet eräänlaisena kompassina, jotka ovat ohjanneet tutkimusintressiäni ja haastaneet iän ja ikääntymisen

kriittiseen tarkasteluun valitsemissani media-aineistoissa. Yksi keskeinen osa tätä kriittistä tarkastelua on ollut iän ja ikääntymisen ymmärtäminen kulttuurisesti ja sukupuolittuneesti rakentuvina (tästä tarkemmin luvussa 4. Tutkimuksen näkökulmat ja keskeiset käsitteet).

Väitöskirja koostuu neljästä tutkimusartikkelista, joihin liittyvä tutkimustyö muodosti tutkimusprosessin ensimmäisen vaiheen. Tutkimusprosessin toisessa vaiheessa erillisjulkaisut on sidottu yhdeksi tutkimukselliseksi kokonaisuudeksi yhteenvedon muodossa. Tutkimusprosessi voidaan nähdä myös hermeneuttisena kehänä, jossa tutkimus tuottaa muokkaantuvaa ja kumuloituvaa ymmärrystä tutkitusta aiheesta erillisjulkaisujen myötä – etenkin, kun kukin artikkeli lähestyy tutkittavaa aihetta hieman eri näkökulmasta, eri aineistoja ja osin myös eri käsitteitä hyödyntäen. (Wallenius-Korkalo 2018: 19–21).

Alati muokkaantuva ja kumuloituva tieto tutkittavasta aiheesta on luonnehtinut omaa konkreettista tutkimustyötäni. Tämä on vuosien varrella näkynyt esimerkiksi tutkimusaineiston osittaisena vaihtumisena ja erillisjulkaisujen fokuksen tarkentumisena. Kronologisessa järjestyksessä julkaistut artikkelit kertovat tutkimusaihetta koskevan näkemyksen kehittymisestä, mutta myös ikääntymisen mediakuvastoihin liittyvän kansainvälisen akateemisen keskustelun monipuolistumisesta väitöstyöni aikana. Sosiaalista mediaa koskeva tarkastelu tuli osaksi käsillä olevaa väitöskirjaa vasta myöhemmässä vaiheessa tutkimustyötä. Osittain tämä johtui ihan siitä, etten henkilökohtaisesti ollut juurikaan kiinnostunut sosiaalisesta mediasta ja sen käytöstä. Kuitenkin aivan viime aikoina tapahtunut sosiaalisen median selkeä käyttäjämäärien kasvu vanhemmissa ikäryhmissä ja varttuneempien ”somettajien” ilmaantuminen sosiaalisen median eri alustoille ikään kuin vaati aiheeseen tarttumista.

Esittelen seuraavaksi tutkimusaineistoni artikkeli kerrallaan. Perustelen samalla aineistojen valintaa.

2.5.1 Aineistot

En ole rajannut tarkasteluani ja aineistoani tiettyyn lajityyppiin tai mediaan vaan olen halunnut tutkia miten ikääntymistä esitetään eri konteksteissa. Tämän kaltainen asetelma auttaa jäljittämään mahdollisia yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia eri esitysmuotojen ja konventioiden välillä sekä tuottamaan monimuotoisempaa ja toisiaan täydentävää ymmärrystä tutkittavasta aiheesta. Kun tutkimusaineisto on monimediainen, ikään liittyvät käsitykset ja ymmärryksetkin tulevat potentiaalisesti moninai-sempana näkyville. Monimediainen aineisto myös heijastelee sitä arkista mediamai-semaa, jota Maria Edström (2018) kuvailee käsitteellä *media buzz*. Käsite viittaa eri lähteiden, kuten fiktion, uutisten ja mainosten tuottamaan jatkuvaan mediakuvien virtaan, jonka ympäröimänä elämme ja joka tarjoilee meille käsityksiä sukupuolesta

ja iästä.¹² Analyysin rajaaminen johonkin tiettyyn mediaan tai lajityyppiin voi toki tuottaa spesifiä ja fokuoitunutta tietoa kohteestaan, mutta se ei vastaa nykypäivän konvergoitunutta, toisiinsa kytkeytyvää ja verkottunutta mediamaisemaa (Orghad 2012: 37). Monimediainen aineisto resonoi siis myös sen kanssa, miten ikään ja ikääntymiseen liittyvät merkityksetkin muodostuvat mediarajoja ylittävissä representaatioiden verkostoissa.

Tutkimukseni empiirisenä materiaalina analysoin vuosien 2000 ja 2016 välisenä aikana valmistunutta kymmentä pitkää kotimaista fiktioelokuvaa¹³, kahta kotimaista televisiosarjaa sekä ”mummoiksi” itsensä identifioivien vanhempien naisten tuottamia sosiaalisen median sisältöjä (ks. Taulukko 1. Tutkimusaineisto).

Taulukko 1. Tutkimusaineisto.

Artikkeli	Empiirinen aineisto	Media
A1: ”Kai sitä jotenkin hengissä on, kun varjo kulkee vierellä” Vanhuuskuvia kotimaisessa 2000-elokuvassa	<i>Joki</i> (2001, O: Jarmo Lampela) <i>Thomas</i> (2008, O: Miika Soini) <i>Kohtaamisia</i> (2010, O: Saara Cantell) <i>Postia pappi Jaakobille</i> (2009, O: Klaus Härö) <i>Paha perhe</i> (2010, O: Aleks Salmenperä) <i>Lakeuden kutsu</i> (2000, O: Ilkka Vanne)	Fiktioelokuva (draama)
A2: In and out of control: Portraying older women in contemporary Finnish comedy films	<i>Sooloilua</i> (2007, O: Lauri Nurkse) <i>Roskisprinssi</i> (2011, O: Raimo O. Niemi) <i>Äkkilähtö</i> (2016, O: Tiina Lymi) <i>Nuotin vierestä</i> (2016, O: Lauri Nurkse)	Fiktioelokuva (komedia)
A3: Iällä leikkittelyä tv-sarjoissa <i>Vuosia nuoremmaksi</i> ja <i>Meidän tarina</i>	<i>Vuosia nuoremmaksi</i> (2017) • 2. tuotantokausi • 10 jaksoa (osallistujat: naisia 9, miehiä 1) • perustuu kansainväliseen ohjelmaformaattiin <i>Ten Years Younger</i> • AVA (Omistaja MTV Oy) <i>Meidän tarina</i> (2017) • 1. tuotantokausi • 8 jaksoa (osallistujat: 7 heteropariskuntaa, 1 seksuaalivähemmistöön kuuluva pariskunta) • MTV3	Televisio (muutosohjelma)
A4: Older women as active online agents: Diversifying cultural conceptions of “grannies” through social media	<i>Aktivistimummot</i> 6 suomalaista ”mummoblogia”	Sosiaalinen media (käyttäjien tuottama sisältö)

¹² Ruotsalaista mediamaisemaa ja sen ”media buzzia” kolmena eri vuotena yhden päivän ajan tutkinut Edström ei sisällyttänyt sosiaalista mediaa omaan tarkasteluunsa. Hänen mukaansa suuri osa sosiaalisen median ja joukkotiedotusvälineiden kuvista heijastuvat toisiinsa (Edström 2018: 82). Edströmistä poiketen näen myös sosiaalisen median kuuluvan oleelliseksi osaksi sitä mediaesitysten virtaa, joka ympäröi arkeamme.

¹³ Televisioon tehdyt elokuvat olen rajannut tutkimuksen ulkopuolelle.

Mediakulttuurin ikäesitykset ovat keskeinen osa sitä kulttuurista varantoa, jonka pohjalta ikätietoisuutemme rakentuu (Saarenheimo ym. 2014: 16) ja jonka pohjalta opimme tekemään ikää: kuinka esimerkiksi pukeutua ikäjärjestyksen (Twigg 2017) mukaisesti tai sitä haastaen, millaista käytöstä pidetään kulttuurisesti ikäsopivana ja millaista ei, miten ikää tehdään keholla ja eleillä¹⁴ ja ylipäättään minkälaisia meidän ”tulisi” olla kussakin iässä. Näitä kaikkia edellä mainittuja kysymyksiä käsitellään tavalla tai toisella jokaisessa tämänkin väitöskirjan artikkelissa.

Kahdessa ensimmäisessä artikkelissa tarkasteluni kohdistuu kahta eri lajityyppiä edustavaan fiktion ja kolmannessa niin sanottuun tositelevisioon. Puhun työssäni myös populaarielokuvasta ja viihdeohjelmista, joilla tarkoitan suurelle yleisölle suunnattuja mediakulttuurin tuotoksia. Ymmärrän näiden kahden olevan keskeinen osa kulttuuria ja samalla merkittävässä roolissa ikäsosialisaation (Gullette 2004: 109) prosessissa. Katsojamäärissä mitattuna esimerkiksi *Äkkilähtö* oli vuonna 2016 toiseksi suosituin kotimainen komedia elokuvateattereissa ja *Nuotin vierestä* neljänneksi suosituin (SES). *Joki*-elokuva keräsi teatterilevityksessä vain vajaat 30 000 katsojaa, mutta 20.10.2003 YLE TV1:ssä esitettyä elokuvaa tavoitti 538 000 katsojaa (KAVI). *Sooloilua* keräsi teatterilevityksessä 189 800 katsojaa, jonka jälkeen elokuvaa on esitetty vuosien 2010–2021 välisenä aikana 17 kertaa televisiossa. *La-keuden kutsu* keräsi teattereissa reilu 148 000 katsojaa ja *Postia pappi Jaakobille* hieman vajaa 100 000 katsojaa, mutta näidenkin elokuvien kohdalla katsojamäärät ovat moninkertaistuneet televisioesitysten myötä.

Suomalaisen 2000-luvun fiktioelokuvan suosio kotimaisen elokuvayleisön parissa oli yksi keskeinen peruste sille, miksi väitöskirjan kahden ensimmäisen artikkelin, ”*Kai sitä jotenkin hengissä on, kun varjo kulkee vierellä*”. *Vanhuuskuvia kotimaisessa 2000-luvun elokuvassa* ja *In and out of control: Portraying older women in contemporary Finnish comedy films*, tutkimuskatse kohdistui nimenomaan populaarielokuvaan. On puhuttu jopa kotimaisen elokuvan ”buumista”, millä viitataan vuosituhaten taitteessa tapahtuneeseen elokuvatuotannon selvään kasvuun ja kotimaisten elokuvien katsojamenestykseen. Suomen elokuvasäätiön vuosiraporttitilastojen mukaan v. 2000–2009 välisenä aikana kotimaisten elokuvien katsojaosuus kaikista elokuvateatteriensi-illoista oli keskimäärin 18 % ja aikavälin 2010–2019 vastaava keskiarvo oli jo 25,4 %. Useimmat pitkät fiktiot päättyvät lisäksi teatterilevityksen jälkeen DVD-levitykseen sekä kotimaisten televisiokanavien ja suoratoistopalveluiden ohjelmistoihin, mikä kasvattaa elokuvien katsojamääriä entisestään.

¹⁴ Kolmannessa artikkelissa analysoidussa *Meidän tarinassa* nähdään tästä kiinnostava esimerkki. Kun vanhennusmuokkauksen viimeinen vaihe eli osallistujien maskeeraus yli 90-vuotiaiksi on tehty, monen muutoskokijan liikehdintä muuttuu hitaammaksi ja ryhti kumarammaksi.

Elokuva-aineiston etsimisessä käytin apuna Suomen Elokuvasäätiön (SES) julkaisemia *Elokuvuvuosi* -raportteja, jotka löytyvät säätiön verkkosivuilta ja joita on julkaistu vuodesta 2004 alkaen.¹⁵ Vuosiraportista löytyvät kaikki kyseisenä vuotena ensi-iltansa saaneet kotimaiset elokuvat ja niiden katsojamäärät elokuvateattereissa. Vuosiraporttien ohella artikkelissa nro. 1 käytin apuna myös Wikipediasta löytyvää *Luetteloa 2000-luvun suomalaisista elokuvista*¹⁶ kartoittaessani vuosien 2000 ja 2003 välillä tehtyjä pitkiä fiktioelokuvia. Etsin SES:in ensi-iltalistauksista ja Wikipedian luettelosta elokuvia, joissa oli iäkkäitä näyttelijöitä merkittävässä rooleissa ja joissa käsiteltiin vanhuutta tavalla tai toisella.¹⁷ Kaikkiaan kuusi elokuvaa (ks. Taulukko 1. Tutkimusaineisto) valikoitui ensimmäisen artikkelin analyysiin. *Joki*-elokuvassa seurataan vanhan pariskunnan viimeisiä yhteisiä hetkiä sairaalassa ja *Kohtaamisia* -elokuvassa yksin elävälle leskirouvalle murhetta aiheuttavat oma vakava sairaus ja päihdeongelmainen tyttärentytär. *Thomas* vastaavasti kertoo tarinan yksinäisestä leskimiehestä, jonka elämää sävyttävät kokemukset yksinäisyydestä, ulkopuolisuudesta ja näkymättömyydestä. *Postia pappi Jaakobille* -elokuvassa seurataan sokean vanhan papin elämää, kun häntä avustamaan saapuu armahdettu elinkautisvanki. *Pahassa perheessä* taas nähdään Alzheimerin taudin myötä puhe- ja toimintakykynsä menettänyt isoisähahmo ja *Lakeuden kutsussa* eturauhassyöpään sairastuneen entisen opettajan hahmo. Artikkelissa pyrin selvittämään, mitä piirteitä vanhuuteen edellä mainituissa elokuvissa liitetään ja miten vanhuutta niissä elämänvaiheena kuvataan yllä mainittujen henkilöhahmojen kautta.

Ensimmäisen artikkelin elokuvia analysoidessani huomasin, että katsomissani elokuvissa vanhojen naishahmojen ja vanhojen mieshahmojen representaatiot erosivat jossain määrin toisistaan. Siinä missä monien vanhojen mieshahmojen kautta näytettiin artikuloitavan kaikkea sitä, mikä populaareissa mielikuvissa piirtyy pelottavana vanhuutena, tarinoiden vanhat naishahmot vastaavasti näyttäytyivät varsin resilienssissä valossa. Tämä huomio johdatteli pureutumaan seuraavassa artikkelissa tarkemmin vanhempien naishahmojen elokuvallisiin representaatioihin.

Toisen artikkelin tutkimusaineistoa etsiessä kävin läpi kymmenen vuoden ajalta (2006–2016) elokuvat, jotka löytyivät SES:in *Top 20 kotimaista elokuvaa* -vuosiraporttilistauksista. Etsin listoilta elokuvia, joissa oli vanhempia naisnäyttelijöitä (ts. 65-vuotta täyttäneitä) keskeisissä rooleissa. Havaitsin vanhempien naisnäyttelijöiden olevan paremmin edustettuna erityisesti komediaelokuvissa, joten rajasin hakuni kyseiseen lajityyppiin. Iän ja ikäänymisen (uudelleen)kuvittelun kannalta komediallinen konteksti näyttäytyi erityisen kiinnostavalta tulokulmalta myös siksi, että

¹⁵ <https://www.ses.fi/tietoa-elokuva-alasta/tilastointi-ja-tutkimus/elokuvavuosi-julkaisut/>

¹⁶ https://fi.wikipedia.org/wiki/Luettelo_2000-luvun_suomalaisista_elokuvista

¹⁷ Yleispätevää määritelmää sille, milloin vanhuuden nähdään alkavan, ei ole olemassa ja käsitykset siitä vaihtelevat paljonkin.

komedia on perinteisesti tarjonnut areenan, jossa sukupuoleen, ikään ja seksuaalisuuteen liittyviä stereotyppejä on voitu sekä haastaa että vahvistaa (White 2014). Hakukriteerit täyttäneitä elokuvia löytyi lopulta neljä, jotka muodostavat kakkosartikkelin empiirisen aineiston. Katsoin kunkin elokuvan useampaan kertaan ja kiinnitin huomioita erityisesti vanhempien naishahmojen rooleihin ja toimijuuksiin tarinoiden juonissa. Lisäksi halusin selvittää, minkälaisia tulkintoja ikääntyvistä naisista uhmakkaan isoäidin (*Äkkilähtö*), ”kassi-alman” (*Roskisprinssi*), orastavan muistisairauden kanssa elävän vanhemman äidin (*Sooloilua*) ja karaokea rakastavan eläköityneen juristinaisen (*Nuotin vierestä*) hahmojen kautta tuotetaan ja haastetaan komediallisissa kontekstissa ja komedian keinoin. Artikkeleissa 1 ja 2 analysoitu elokuva-aineisto oli helposti saatavilla ja katsottavissa DVD-versiona ja/tai kotimaisten suoratoistopalveluiden kautta, mikä mahdollisti myös analyysin kannalta relevantteihin kohtauksiin palaamisen tarvittaessa useampaan otteeseen.

Elokuvatutkijat Raquel Medina Bañón ja Barbara Zecchi (2020) ovat esittäneet elokuvan olevan de lauretilaisittain (de Lauretis 1987) yksi populaarikulttuurin vaikutusvaltaisimmista sosiaali- ja ikäteknologioista, joka tuottaa ja uusintaa kulttuurisia käsityksiä iästä. Elokuvan ohella myös televisio on yksi tärkeimmistä kulttuurisista instituutioista, joka muokkaa 2000-luvun elämää ja elämäntyylejä (Gilleard & Higgs 2000: 67). Etenkin television muutos (*makeover*)-ohjelmien on nähty tarjoavan ihmisten jokapäiväiseen elämään henkilökohtaisia, sosiaalisia ja moraalisia ohjeistuksia (mm. Lewis 2009; Franco 2008; Paasonen 2007). Tositelevisiota tutkineen Tania Lewisin (2009) mukaan muutosohjelmat ovatkin hedelmällinen tutkimuskohde kartoitettaessa millaisia kulttuurisia arvostuksia ja minuuden malleja pidetään kulloinkin haluttavana ja ei-haluttavana. Tätä väittämää vasten kolmannen artikkelin empiirinen aineisto, tv-sarjat *Vuosia nuoremmaksi* ja *Meidän tarina*, näyttäytyi perustellulta valinnalta, kun halusin lähteä jäljittämään mediassa tuotettuja ikääntymiseen ja ikääntyvään ruumiiseen liittyviä kulttuurisia odotuksia ja malleja.

Molemmissa ohjelmissa muuttumisleikki on keskeisessä roolissa, tosin vastakaisista lähtökohdista: siinä missä *Vuosia nuoremmaksi*-ohjelman jaksoissa ”tavis”-muuttujakokelaita muokataan tyyliuudistusten ja pienten kosmeettisten operaatioiden avulla nuoremman näköisiksi, *Meidän tarinassa* kahdeksan julkisuudesta tuttua pariskuntaa läpikäyvät taidokkaan vanhentamismaskeerauksen, ensin noin 60-vuotiaiksi ja sitten yli 90-vuotiaiksi. Konseptina *Meidän tarina* on poikkeuksellinen, sillä mediassa harvemmin nähdään ei-pilailumielessä toteutettuja vanhentamismuokkauksia. Muuttumisleikin varjolla osallistujapariskuntia johdatellaan myös kuvittelemaan omaa vanhenemisen prosessia ja jopa omia hautajaisia, mikä asettuu varsin ristiriitaiseen valoon kevytmieliseen ikäleikittelyyn kutsuvan muuttumisleikin kanssa. Molemmat tv-sarjat muodostuvat itsenäisistä jaksoista: kussakin jaksossa muuttujakokijat vaihtuvat, mutta jakson rakenne, juontajat, asiantuntijat ja lavasteet pysyvät samoina läpi ohjelman. *Meidän tarinan* avausjaksoa seurasi 438 000

katsojaa ja *Vuosia nuoremaksi* -ohjelman 2. tuotantokauden avausjakso tavoitti 269 000 katsojaa.¹⁸ Molemmat ohjelmat on esitetty lisäksi uusintoina MTV3 ja AVA-kanavilla useampaan otteeseen. Ohjelmajaksojen katsominen mahdollistui Turun yliopiston kirjastossa sijaitsevan Radio- ja televisioarkiston RTVA-koneen avulla, jolla pääsee käsiksi eri radio- ja tv-kanavilta tallennettuun digitaaliseen ohjelmavirtaan.

Siinä missä kolmen ensimmäisen artikkelin tutkimusaineisto koostuu muiden kuin vanhempien ihmisten itsensä tuottamista representaatioista ja tulkinnoista, neljännen artikkelin aineistona toimii vanhempien naisten, tarkemmin sanoen ”mummoiksi” itsensä identifioivien naisten, tuottama sisältö sosiaalisessa mediassa. Kiinnostukseni sosiaalisen median ikärepresentaatioita kohtaan herätti alun perin kahdentoista vanhemman naisen perustama Facebook-ryhmä *Aktivistimummot*, joka jo ryhmän nimen tasolla tuntui ravistelevan pinttyneitä käsityksiä ”mummoista” (vrt. myös MTV3-kanavalla v. 2015 nähty tositelevisiosarja *Mummomafia*). Aktivistimummojen harjoittama ympäristöaktivismi ja sosiaalisen median alustoilla tapahtuva poliittinen vaikuttaminen kieli myös toimijuudesta, johon tämänhetkinen sosiaalisen median tai kulttuurigerontologian tutkimus ei juurikaan ole tarttunut.

Hahmottaakseni laajemmin vanhempien naisten toimijuuksia ja itserepresentaatioita (Rettberg 2017) verkkoympäristössä, sisällytin tarkasteluuni *Aktivistimummojen* lisäksi myös ”mummoblogeja”, jotka blogin profiilitietojen mukaan olivat 60+ -vuotiaiden naisten kirjoittamia. Blogien etsimiseen käytin Google-hakukonetta ja hakusanayhdistelmää ”mummo + blogi”. Blogien valintaa toiseksi aineistoksi perustelen sillä, että blogien lukeminen on varsin yleistä läpi elämänkulun: 61 % suomalaisista naisista ikäryhmässä 25–34 lukee blogeja, 45 % ikäryhmässä 55–64 ja joka neljäs ikäryhmässä 65–74 (SVT 2020). Blogien suosio vanhempien naisten parissa näkyy myös siten, että varttuneemmille bloggaajille on perustettu omia blogiportaalreja ja vanhemmille lukijoille suunnattujen elämäntapalehtien verkkoversioista löytyy omat blogiyhteisöt. Rajaamastani aineistosta olin ennen kaikkea kiinnostunut jäljittämään, millaisia mahdollisuuksia sosiaalinen media avaa vanhemmille naisille iän ja ”mummouden” tekemisen näkökulmasta sekä millaista kulttuurista tietoa vanhemmista naisista mummoblogit ja aktivistimummot tuottavat.

Olen rajannut tarkasteluni ajallisesti 2000-luvun puolella tuotettuihin mediarepresentaatioihin. Aikarajaustani motivoi pitkälti ulkomaisten tutkimusten huomiot siitä, että ikääntymiseen ja ikääntyneisiin liittyvissä media- ja elokuvarepresentaatioissa on tapahtunut sekä määrällisesti että laadullisesti muutosta vuosituhannen vaihteen jälkeen. Tosin joissakin brittiläisiä, saksalaisia ja pohjoisamerikkalaisia

¹⁸ <https://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/kk/ohjkan/2017/2/ava.html>; <http://web.archive.org/web/20170909194521/https://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/vko/top/2017/35/mtv3.html>

media-aineistoja tarkastelleissa tutkimuksissa ikääntyneiden ja erityisesti ”nuorten-vanhojen” (younger-old) näkyvyyden ja myönteisemmän esittämisen on huomattu hieman lisääntyneen jo 1990-luvulta alkaen (Loos & Ivan 2018: 166). Aikaisempi tutkimus antoi viitteitä myös siitä, että kaupallisen median ja ikääntymisen moninaisemman esittämisen välillä olisi kytkös. Tätäkin vasten oli mielekästä tehdä aikarajaus vuosituhannen vaihteeseen, sillä suomalainen mediakenttä ja -tuotanto oli kai-kin puolin liikkeessä samoihin aikoihin. Esimerkiksi suomalaisessa populaarieloku-
vassa tapahtui 2000-luvun vaihteessa murros, jossa kaupallisuutta ei enää kainos-
teltu, elokuvia tehtiin selvästi edellistä vuosikymmentä enemmän ja katsojamääräl-
lisesti ne olivat kotimaisen elokuvayleisön suosiossa (Piispa & Junttila 2013).¹⁹
2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä myös monet tämän päivän käytetyim-
mistä sosiaalisen median palveluista, kuten YouTube (2005), Twitter (2006), Face-
book (2007) ja Instagram (2010), näkivät päivänvalon. Sittemmin sosiaalisesta me-
diasta on tullut monelle kiinteä osa arkipäiväistä elämää ja maailman merkityksel-
listämistä (Lövheim ym. 2013), joten niiden tarkastelu osana ikääntymiskuvastojen
mediavirtaa on siksikin mielekästä.

2.5.2 Representaatioiden analyysi

Representaatioiden tutkiminen yksinkertaisimmillaan tarkoittaa sen selvittämistä, mitä ja miten mediakulttuurin tuotteissa esitetään esimerkiksi juuri ikää tai suku-
puolta (Koivunen 2004: 230). ”Representaation analyysia” pidetään usein kuitenkin
liian löyhänä määritelmänä tutkimusmetodiksi. On peräänkuulutettu tarkempaa ana-
lyyttistä otetta, jossa pohditaan mediatekstin temaattisia, rakenteellisia ja tyyllillisiä
elementtejä ja joka yhdistetään kontekstuaaliseen tai intertekstuaaliseen lukutapaan
(Elfving, Pajala & Hokka 2011: 15). Myös mediatutkija Jenny Kidd (2015) painot-
taa, että mediarepresentaatioita analysoitaessa konteksti on ehdottoman tärkeä: oli
kyseessä sitten mediatekstin esityksellinen, tuotannollinen, historiallinen, interteks-
tuaalinen tai vastaanoton konteksti. Näin ollen, käsillä olevassa työssä en ole tyyty-
nyt analysoimaan vain pelkkiä iän ja ikääntymisen representaatioita vaan pyrkinyt
myös kontekstualisoimaan niitä kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti sekä tarkastele-
maan suhteessa aikaisempiin representaatioihin. Analysoitujen representaatioiden
peilaaminen aikaisempia kuvastoja vasten ja tutkimusaineiston koostuminen media-
kulttuurin tuotteista kahdenvuosikymmenen ajalta on mahdollistanut myös jäljittä-
mään tänä ajanjaksona mahdollisesti tapahtuneita median ikääntymiskuvastojen ja -
kuvittelun muutoksia, vaikka temporaalinen tarkastelu ei varsinaisesti ollutkaan tut-
kimukseni alkuperäinen tehtävä.

¹⁹ <https://elonet.finna.fi/Content/suomalaisen-elokuvan-vuosikymmenet?p=/2000-2009>

Elokuva- ja televisioaineistojen analyysin aloitin katsomalla valitut tuotannot kertaalleen läpi. Tämän jälkeen katsoin tuotokset uudelleen, etsien tutkimuskysymysten kannalta relevantteja sisältöjä ja tehden muistiinpanoja esimerkiksi kohtauksista, henkilöhahmojen repliikeistä ja joissakin tapauksissa myös elekielestä. Kirjasin erilliseen taulukkoon analyysin kohteina olevien hahmojen nimet ja tarkentavia tekijöitä kuten siviilisäädyn, perheeseen, asuintilanteen, mahdollisen ammatin tai yhteiskuntaluokan. Kiinnitin huomiota mikä rooli hahmolla oli tarinassa, missä hahmo toimi ja kenen kanssa; millainen ulkonäkö/puvustus hahmolla oli sekä millaisia aiheita hahmon kautta käsiteltiin. Tarvittaessa palasin useampaan otteeseen tiettyihin kohtauksiin tarkempaa ”lukemista” varten. Mediatutkimukselle ominaisesti kiinnitin huomiota jossain määrin myös millä tavoin kameratyöskentelyä ja taustamusiikkia käytettiin tulkintoja ohjaavina ja merkityksiä tuottavina keinoina. Pohdin samalla, miten esittämisen konteksti, kuten lajityyppi, vaikutti tuotettuihin kuvastoihin ja tulkintoihin. Sosiaalisen median aineiston analyysissä taas tarkastelin niitä sisältöjä, jotka aikaisemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta ymmärsin liittyvän digitaaliseen toimijuuteen (mm. Jäntti ym. 2018). Samalla etsin ja kirjasin ylös sitä, millä tavoin aineistossa kuvailtiin ikääntymistä, mitä aiheita tarkastelemani ”mummot” käsitelivät tuottamisessaan somesisällöissä ja miten näitä aiheita lähestyttiin.

Olen hyödyntänyt työssäni laadullisen tutkimuksen eri metodeja, kuten temaatista sisällönanalyysiä, joka tarjoaa joustavan välineen aineistossa toistuvien teemojen identifioimiseen ja koodaamiseen sekä tarkastelun laajentamiseen tulkitsevalle tasolle (Braun & Clarke 2008). Analyysissä olen käyttänyt tulkitsevaa menetelmää, jossa merkitykset nähdään dynaamisina ja muuttuvina, toisinaan myös keskenään kilpailevina ja jännitteisinä (Hall 1997: 9; Orgad 2012). Sama representaatio voi siis kantaa useita, jopa keskenään ristiriitaisia merkityksiä ja monenlaisia tulkinnan mahdollisuuksia. Merkitysten näkeminen dynaamisina ei kuitenkaan tarkoita, etteikö representaatioilla olisi etusijalle asettuvia merkityksiä ja tulkintoja, jotka kantavat mukanaan tiettyjä ideologioita ja jotka vahvistavat tiettyjä käsityksiä ja arvoja (Orgad 2012: 34). Esitän tulkintoja ikääntymisen tutkimuksen ja feministisen mediatutkimuksen muovaamasta tutkimusnäkökulmasta käsin tehtyinä, joka huomioi sukupuolinäkökulman.

Analyysiani ei ohjaa jokin yksi tietty teoria tai tarkastelu ennalta valitun diskursusin läpi (vrt. esim. Kiuru 2022) vaan tutkimuksen lähtökohtana toimivat analyysiin valitut mediatekstit. Olen analyysissani pyrkinyt tekemään näkyväksi ikään ja ikääntymiseen liittyviä laajempia käsityksiä ja arvostuksia, mutta samanaikaisesti myös tarjoamaan vaihtoehtoisia tulkintoja ja merkityksiä toisin katsomisen ja vastakarvaan lukemisen (Rossi 2003: 14) hengessä. Representaatiojärjestelmäkään ei ole staattinen vaan jatkuvassa liikkeessä oleva: median ikääntymisrepresentaatiot muuttuvat ajassa, saavat uusia nyansseja ja haastavat aikaisempaa. Representaatiot voivat tuottaa ja uusintaa vallitsevia valtasuhteita, ikäideologioita ja stereotyyppioita, mutta media

tarjoaa myös mahdollisuuksia haastaa ja uudelleen neuvotella representaatioita kuten työssäni tuon esille.

Käsillä oleva työ ei ole systemaattinen tutkimus ikääntymisen mediarepresentaatioista suomalaisessa mediassa vaan valikoitujen aineistojen tuottamista käsityksistä iästä ja ikääntymisestä. Laadullisen tutkimusperinteen mukaisesti en pyri tulosten yleistettävyyteen. Kuitenkin, Suomi on osa kansainvälistä mediakulttuuria ja sen globaaleja trendejä, missä ohjelmaformaattit, representaatiot ja ikääntymistä koskevat käsitykset matkaavat yli kulttuuristen ja maantieteellisten rajojen. Esimerkiksi artikkelissa 3 analysoitu *Vuosia nuoremaksi* -ohjelma perustuu kansainväliseen ohjelmaformaattiin *Ten Years Younger*. Suomalaisessa versiossa nähdyt nuorennusmuokkaukset ovat kuitenkin huomattavasti maltillisempia kuin formaatin brittiläisessä ja amerikkalaisessa versiossa nähtävät. Myös väitöskirjan toisessa artikkelissa nostan keskusteluun sitä, miten ymmärrykset vanhemmista naisista ja heidän roolistaan yhteiskunnassa ovat kulttuurisidonnaisia eivätkä täten välttämättä resonoi vaikkapa angloamerikkalaisessa mediakontekstissa tuotettujen representaatioiden ja tulkintojen kanssa.

2.6 Eettiset kysymykset

Feministiselle tutkimukselle on tyypillistä, että tieto ja tietäminen ymmärretään aikaan, paikkaan, henkilöön sekä valittuun tietoteoreettiseen näkökantaan sidottuna (Liljeström 2004: 11). Kyseisessä tutkimusperinteessä on tapana myös avata omaa tutkijapositiona suhteessa tutkimuskohteeseen. Voisin viisastelevasti todeta, etten kirjoita ikääntymisestä ulkopuolisena, koska olemme kaikki ikääntyviä, oli kronologinen ikämme sitten mikä tahansa. Kirjoitan ikääntymisestä kuitenkin keski-ikäisenä naisena, mikä osaltaan on varmasti vaikuttanut siihen, että työssäni naisten ikääntymiseen liittyvät kysymykset ja pohdinnat ovat vahvemmin läsnä. Myös minä yhtä lailla navigoin ikään ja ikääntymiseen liittyvien kulttuuristen mallien, normien, paineiden ja mediavaikutteiden ristiaallokossa, usein vaihtelevin tuntemuksin. Yhtenä hetkenä pidän vanhenemista mitä parhaimpana asiana, mitä minulle on tapahtunut, toisena hetkenä taas en tunnu olevan juurikaan vastustuskykyinen niille kulttuurisille narratiiveille, jotka pyrkivät ruokkimaan ahdistusta ja pelkoa etenkin myöhäisvanhuutta kohtaan. Korkeasti koulutettuna, terveenä, valkoisena heteronaisena olen monessa mielessä etuoikeutettu ja mahdollisuuteni valita miten ikäänny ja millaiseksi vanhuuteni muotoutuu, ovat ehkä laajemmat kuin monella muulla ikäiselläni naisella. Samanaikaisesti, tulen myös tietyiltä osin kuulumaan siihen vanhojen naisten ryhmään, joka tilastojen ja tutkimusten valossa nähdään usein alttiimpana erilaisille ”riskeille” elämän jälkipuolella – mikäli ylipäättään saan elää vanhaksi. Kaikella tällä on epäilemättä ollut vaikutusta siihen, millaista aineistoa tähän tutkimukseen on valikoitunut, mitä kysymyksiä olen aineistoltani kysynyt, miten sitä luen ja mihin

keskusteluihin haluan tutkimuksellani osallistua. Mutta toisaalta, pystyäkseen tekemään kriittistä tutkimusta, tutkijan täytyy osata reflektoida myös niitä kulttuurisia narratiiveja ja implisiittisiä uskomuksia, jotka muovaavat tutkijan omaa henkilökohtaista identiteettiä ja tutkimustyötä (Freixas ym. 2021).

Tutkijana olen joutunut pohtimaan tässä tutkimuksessa käytettyjen sanavalintojen, teoreettisten kehysten ja muiden tekemieni rajauksien oheisvaikutuksia. Olen monesti matkan varrella kysynyt itseltäni, millaista tietoa tutkimukseni tuottaa kohteestaan, koska kuten Jyrki Jyrkämä (2003: 206) muistuttaa, tekemällä gerontologista tutkimusta luomme samalla ikääntymistä kulttuurisena ilmiönä. Eli sillä, miten ikääntymistä ja vanhempia ihmisiä tutkimuksessa kuvataan, on väliä. Tästä syystä olen pyrkinyt varovaisuuteen sen suhteen, etten omalla tutkimuksellani ainakaan toisintaisi tai loisi ikääntymistä koskevia ”täytymisiä” eli tuottaisi viestejä siitä, miten yksilön ”tulisi” tai ei-tulisi vanhentua (vrt. ”onnistunut” tai aktiivinen ikääntyminen).²⁰ Toisaalta, ikääntymiseen ja ikäihmisiin liittyvän tutkimuksen toistuva kehystys terveyteen ja hyvinvointiin liittyvillä kysymyksillä on toisinaan ollut niin hämmäntävää, että se on entisestään motivoinut lähestymään aihekenttää muustakin näkökulmasta ja auttanut puskemaan tätä väitöstyötä eteenpäin, jotta myös ikääntymisen prosessiin vaikuttavat kulttuuriset tekijät saisivat tilaa ikääntymisen keskusteluissa.

Puhun tutkimuksessani useaan otteeseen mediarepresentaatioiden mahdollisista ageistisista ja asenteellisista sisällöistä ja siitä, kuinka ikääntymiskuvastojen kriittinen analysoiminen on yksi keino tehdä kulttuurista ikäsyrjintää näkyväksi ja lisätä tietoisuutta ikäsyrjinnästä. Kulttuurinen ikäsyrjintä liittyy kuitenkin yhtä lailla myös termeihin ja kielenkäyttöön, jota käytetään ikääntymisen tutkimuksessa (Jyrkämä & Nikander 2007). Esimerkiksi nimeäminen on poliittinen kysymys (Lindholm, Mäntynen & Hippinen 2020: 14). Ikäpuheen kenttä onkin hyvin latautunut, mikä näkyy esimerkiksi siten, että vanhoista ihmisistä puhuttaessa on vaikea löytää sanaa, joka ei olisi jollain tavoin kielteisesti sävytynyt (Sankari & Jyrkämä 2001: 9). Monien tutkijoiden mielestä sanaa ”vanha” tulisi välttää ja komparatiivin käyttö olisi suotavampaa. Itsekin käytän tässä tutkimuksessa paljon sanaa ”vanhempi” mikä nähdään ”vanhaa” korrektimpana sanavalintana. Toisaalta ”vanhempi” sanan on senkin nähty olevan kiertoilmaisu, jonka mittatikkuna toimii nuoruus ja sanan ”vanha” välttely väitetysti vahvistaa ikääntymiseen liitettyä häpeää (Macdonald & Rich 1983: x; ks. myös Karisto 2020). Käytän usein myös muita synonyymisiä nimityksiä, kuten ikääntyvä ja ikääntynyt. Olen tietoinen, että kaikilla nimityksillä on omat

²⁰ Aktiivisen ikääntymisen käsitettä ja toimeenpanoa poliittisella tasolla on kritisoitu muun muassa sen perustumisesta taloudellisia ja produktivistisia näkökulmia ajavalle agendalle (ks. esim. Foster & Walker 2015). Onnistuneen ikääntymisen käsitteen kriittistä tiivistystä, ks. esim. Katz & Calasanti 2015.

ongelmansa, mutta toisaalta olen sosiaaligerontologi Antti Kariston (2020: 70) kanssa samoilla linjoilla siinä, että synonyymisten nimitysten käyttö rinnakkain tekee aihetta koskevasta puheesta ilmeikkäämpää ja ilmaisuvoimaisempaa.

Tutkimusaineistoa koskevia eettisiä kysymyksiä olen pohtinut erityisesti neljännen artikkelin kohdalla, jonka aineisto on peräisin sosiaalisesta mediasta. Kyseisen aineiston eettisessä arvioinnissa olen hyödyntänyt AoIR:n *Internet Research: Ethical Guidelines 3.0* (franzke ym. 2020) ja *Social Media Research: A Guide to Ethics* (Townsend & Wallace 2016) ohjeistuksia. Artikkelissa käytetyn aineiston voi katsoa olevan julkista ja se on vapaasti saatavilla. *Aktivistimummojen* tuottama verkkosisältö on informatiivista luonteeltaan ja sen tarkoitus on saavuttaa mahdollisimman suuri yleisö, mukaan lukien tuntemattomia ihmisiä (ks. Townsend & Wallace 2016). Blogien kohdalla taas tein valinnan olla julkaisematta blogien nimiä taatakseni kirjoittajien anonymiteetin. Joitakin aineistositaatteja olen sisällyttänyt artikkelin tekstiin, mutta lainausten kääntäminen suomen kielestä englanniksi on yksi anonymisoinnin väline. Tarkoitukseni ei myöskään ollut yksityiskohtaisesti analysoida bloggaajien tuottamia tekstejä tai henkilöitä blogitekstien takana vaan tarkastella laajemmin blogien kirjoittamista yhtenä toimijuuden ja itserepresentaation areenana.

3 Yhteiskunnallinen tausta

*Do not resent growing old.
Many are denied the privilege.*
(irlantilainen sananlasku)

Ikääntyminen on vääjäämätöntä ja koskettaa meitä jokaista. Yllä oleva sananlasku on irlantilaista alkuperää, mutta sen voi katsoa kuvastavan laajemmin länsimaista suhtautumista vanhenemiseen, jossa ikääntyminen nähdään pikemminkin ei-toivotuna ja ikävänä asiana kuin myönteisenä ja odotettuna prosessina. Myös runsas tutkimusnäyttö osoittaa, että ikääntymiseen liittyvät mielikuvat ja kulttuuriset tulkinnat ovat suurilta osin kielteisävytteisiä ja usein myös ageistisia (esim. Lumme-Sandt ym. 2020; Gullette 2004). Toisaalta sinä historiallisena aikana, jona yllä oleva sananlasku on mahdollisesti saanut muotonsa, pitkäikäisyys on hyvinkin saattanut olla harvojen etuoikeus. Jos 1800-luvulla eliniänodote oli maailmanlaajuisesti alle neljäkymmentä vuotta, 1950-luvulle tultaessa useimmissa Euroopan maissa eliniänodote oli noussut jo 65 vuoden tietämille (Roser, Ortiz-Ospina & Ritchie 2013). 1960-luvulta alkaen eliniänodote Euroopan maissa on kasvanut yli kaksi vuotta jokaista vuosikymmentä kohden. Vuonna 2020 suomalaisen 65 vuotta täyttäneen arvioitu elinajanodote oli jo miltei 21 vuotta (Eurostat 2020a). Tulevaisuuden ennusteiden mukaan vuonna 2065 moni eurooppalainen nainen voi odottaa elävänsä 93-vuotiaaksi ja mies 90,5-vuotiaaksi (Janssen ym. 2021).

Kun vanhemmat ikäluokat elävät yhä pidempään ja syntyvät ikäluokat ovat vastaavasti pienempiä, vanhemman väestön osuus kasvaa eli väestö ikääntyy. Kyseessä on globaali ilmiö vaikkakin väestön ikärakenteen muutos tapahtuu hieman eri tahtiin maasta ja maanosasta riippuen. Väestön ikääntymisellä on kussakin maassa omat erityispiirteensä ja se tapahtuu aina tiettyssä kulttuurisessa kontekstissa, joka muovaa ilmiöön liittyviä kokemuksia ja käsityksiä. Kaiken kaikkiaan väestön ikääntyminen on laaja-alainen ilmiö, joka tulee muokkaamaan yhteiskuntia, politiikkaa, kulttuuria, taloutta ja demokratiaa monilla eri tavoin (vrt. Krotz 2007 ja *metaproessit*)²¹.

²¹ Mediateoreetikko Friedrich Krotz on kutsunut pitkällä aikavälillä tapahtuneita muutoksia – erityisesti medioitumista, globaalisatiota, yksilöllistymistä ja kaupallistumista – *metaproesseiksi*, jotka ovat merkittävällä tavalla muokanneet yhteiskuntia, kulttuuria, politiikkaa, taloutta ja demokratiaa niin mikro- kuin makrotasollakin.

Vaikka elinajanodotteen nousuun ja väestön vanhenemiseen liittyy paljon myönteisiäkin asioita (ks. esim. Irving & Beamish 2014; Suomi & Hakonen 2008; Kautto 2004), ikärakenteen muutokseen suhtaudutaan usein kuitenkin vain haasteena. Elina Schleutkerin (2013: 425–426) mukaan ikärakennemuutoksen suurimpana haasteena nähdään huoltosuhteen huononeminen ja kasvavan vanhusväestön aiheuttamat kuormitukset terveydenhuollolle ja valtion kassalle, mutta keskustelua on herättänyt myös huoli tulevista eläkekustannuksista sekä huoli ”vanhusten tyranniasta demokraattisessa päätöksenteossa” kun vanhempien äänestäjien osuus kasvaa.

Väestörakenteen muutosta ei voida kuitenkaan lähestyä ainoastaan taloudellisten ja sosiaalisten seuraamusten näkökulmasta, vaan tähän siirtymään mukautuminen edellyttää yhteiskunnilta myös kulttuurista sopeutumista, muistuttaa tunnettu vanhenemisen tutkija Simon Biggs (2014: 97). Biggs itse viittaa kulttuurisella sopeutumisella muun muassa ikäystävällisten kaupunkien suunnitteluun sekä sukupolvien välisiin suhteisiin ja ikärooleihin liittyvien merkitysten uudelleen neuvotteluun. Kuitenkin, jotta yhteiskuntamme muuttuisi syvemmillä tasolla ikääntymismyönteisemmäksi, näen yhtenä tärkeänä osana kulttuurista sopeutumista myös vanhenemiseen ja vanhempiin ikäryhmiin liittyvien kulttuuristen käsitysten, merkitysten, odotusten ja asenteiden kriittisen tarkastelun ja uudelleen neuvottelun. Tämä tarkoittaa kielteisävytteisten, asenteellisten ja stereotyyppisten käsitysten näkyväksi tekemistä ja purkamista, mutta myös myönteisten merkitysten ja uusia ymmärryksiä avaavien näkökulmien esiin tuomista, johon käsillä oleva tutkimuskin pyrkii. Jaan vanhenemisen tutkijan Chris Gilleardin (2014) näkemyksen siitä, että ikään liittyvän kulttuurisen ja sosiaalisen kuvittelun sekä iän esittämisen muuttaminen voi muuttaa sitä, miten ajattelemme ikääntymisestä. Ensin on kuitenkin myös identifioitava ikääntymisen kuvittelua rajoittavia tekijöitä, jotta voisimme ajatella muita mahdollisia tapoja ikääntyä (Andrews 2012: 393). Kovin suppeat tai yksipuoliset ikääntymisen kuvastot kun rajoittavat mahdollisuuksiamme kuvitella erilaisia tulevaisuuksia ja ikäidentiteettejä. Medialla on kaiken kaikkiaan tärkeä rooli iän esittämisessä ja ikääntymisen (uudelleen)kuvittelussa – ei vain mediasisältöjen muodossa, vaan myös teknisenä välineenä ja infrastruktuurina, joka mahdollistaa erinäisten mediasisältöjen levittämisen laajoille yleisöille.

Väestörakenteen muutoksessa eri ikäpolvien välinen ymmärrys ja solidaarisuus nähdään keskeisenä komponenttina sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestäväälle yhteiskunnalle (Biggs 2014). Kuitenkin monet eurooppalaiset nyky-yhteiskunnat, Suomi mukaan lukien, on pitkälti rakennettu ikäsegregaation pohjalle eli ikäpolvia erottavasti oli kyseessä sitten koulutuksen, työelämän tai vapaa-ajan toimintojen sektorit. Ikäsegregaation johdosta monilla on yhä vähemmän mahdollisuuksia tavata ja olla vuorovaikutuksessa eri-ikäisten ihmisten kanssa. (ks. esim. Saarenheimo ym. 2013; Hagestad & Uhlenberg 2005). Myös eri-ikäisten perheen-

jäsenten ja sukulaisten kohtaamismahdollisuudet ovat vähentyneet aikaisemmista vuosikymmenistä alhaisen syntyvyyden ja lisääntyneen muuttoliikkeen myötä.

Eri ikäpolvien välisten sosiaalisten suhteiden ja luontaisten kohtaamismahdollisuuksien ollessa vähäisiä etenkin perhekontekstin ulkopuolella, ikääntymiskäsitykset ja asenteet muun ikäisiä kohtaan sekä käsitykset eri ikäpolvien välisistä suhteista saattavat pitkälti muotoutua juuri mediassa tuotettujen kuvastojen ja ymmärrysten pohjalta (myös Lepianka 2015). Mediassa eri ikäpolvien välisiä suhteita tunnutaan usein kuitenkin lähestyttävän pitkälti jännitteiden ja konfliktien kautta.²² Mahdollisia jännitteitä ei liudenna se, että eri-ikäisillä voi olla toisistaan hyvinkin kärjistyneitä mielipiteitä, jotka osittain perustuvat juuri median välittämiin vieraannuttaviin mielikuviin ja tulkintoihin, ei niinkään tosiasiallisiin kokemuksiin (Saarenheimo ym. 2014: 76).

Mediarepresentaatiot muokkaavat yleistä suhtautumista ikääntyneisiin ja ikäännyntymiseen yhteiskunnassa, mikä taas vaikuttaa siihen, miten yksittäiset ihmiset kokevat ja tulkitsevat ikääntymisensä (Heimonen 2007). Vanhuudesta ikävaiheena näkee sekä akateemisessa että populaarissa yhteyksissä usein vertauskuvallisesti puhuttavan vieraana tai tuntemattomana maana (esim. Andrews 2012), sillä omakohtaista kokemusta vanhuudesta meillä ei ole ennen kuin itse aikanaan mahdollisesti saavutamme tuon elämänvaiheen. Siinä missä tuntematon ja vieras voi herättää uteliaisuutta ja kiinnostusta, saattaa se usein myös herättää levottomuutta, pelkoa ja ahdistusta. Elämän jälkipuoliskon ollessa kyseessä, vallitseva kulttuurinen asenneilma- piiri kannustaa meitä orientoitumaan siihen enemmän jälkimmäisellä tavalla: harvempi meistä tuntuu odottavan innokkaana vanhenemista ja asennoituvan myönteisellä uteliaisuudella vanhuuteen elämänvaiheena.

Mediarepresentaatiot muokkaavat myös sitä, millaisina näemme itsemme vanhana (Loos & Ivan 2018: 164; myös Andersson 2018). On esitetty, että ihmisten ei ole kovin helppoa kuvitella omaa ikääntymistään (Andrews 2012; Jones 2011). Keskustelen tästä aiheesta itsekkin television vanhentamismuutosleikkiä analysoivassa artikkelissani (A3). Keski-ikäisten on joissakin tutkimuksissa todettu omaavan kaikista negatiivimmat ja stereotyyppisimmät käsitykset ikääntyneistä ihmisistä (Bai 2013: 240). Joidenkin kansainvälisten tutkimusten mukaan taas nuorten tietämys vanhenemisesta on heikkoa, mikä omalta osaltaan voi ruokkia ageistisia asenteita ja ikääntymiseen liittyvää ahdistusta (Allan & Johnson 2008). Jos ajatellaan mediaesityksiä kulttuurisen tiedon tuottamisen näkökulmasta, vanhuuden esittäminen

²² Vidovicova ja Honelova (2018) ovat tšekkiläisiä vaalikampanjoita YouTubessa ja Facebookissa tarkastelevassa tutkimuksessaan esittäneet, että sosiaalisessa mediassa tuotetaan piilevästi ylisukupolvista vihaa ja rakennetaan vastakkainasettelua nuorempien ja vanhempien sukupolvien välille, mikä potentiaalisesti vahvistaa sukupolvien välisiä konflikteja reaali maailmassa (ks. myös Meisner 2021).

fyysisesti, henkisesti ja sosiaalisesti surkeana elämänvaiheena esimerkiksi juuri elokuvissa (A1) ei varsinaisesti auta liennyttämään mahdollisia ikääntymisahdistuksia.

Puhun tutkimuksessani ikääntyneitä ja ikääntymistä koskevista stereotyyppioista eri yhteyksissä. Richard Dyerin mukaan stereotyyppiat ovat yksi tapa järjestää ympäröivää maailmaa tyyppittelyn ja yleistämisen kautta. Toisaalta stereotyyppiat ovat yksinkertaistettu ja helposti tunnistettavissa oleva tapa representoida jotain. (Dyer 2002: 12–13). Ikääntymiseen ja vanhoihin ihmisiin liittyvien kulttuuristen stereotyyppioiden on todettu vaikuttavan monilla tavoin vanhempiin ihmisiin. Esimerkiksi yhdysvaltalaisgerontologien Teri Bennetin ja Jean Gainesin (2010) mukaan yksilöt sisältävät stereotyyppioita usein tiedostamatta ja näillä implisiittisillä stereotyyppioilla – olivatpa ne sitten myönteisiä tai kielteisiä – on todettu olevan vaikutuksia niin yksilön fyysisen ja kognitiiviseen suoriutumiskykyyn kuin käsityksiin itsestä (*self-perception*). Tätä tukevat myös Becca R. Levyn ja kumppanien lukuisat kokeelliset psykologiset tutkimukset viimeisen kahdenkymmenen vuoden ajalta, jotka ovat osoittaneet kielteisten ikästereotyyppioiden vaikuttavan heikentävästi esimerkiksi vanhempien ihmisten kykyyn suoriutua muistitehtävistä, kun taas positiivisten ikästereotyyppioiden omaksuminen on liitetty muun muassa kohentuneeseen stressinsietokykyyn, parempaan kognitiiviseen toimintakykyyn ja jopa pidentyneeseen elinikään (ks. esim. Levy 2017; Levy ym. 2012; Levy & Banaji 2004). On kiinnostavaa, että Levyn ja kumppanien (2012) mukaan nimenomaan kulttuuriset tekijät ja vanhoihin ihmisiin liitetyt uskomukset ja stereotyyppiat ovat olleet keskeisessä roolissa selittämässä eroavaisuuksia tutkittavien välillä sekä hyvässä että pahassa.

3.1 Väestön ikääntyminen ja mediakulttuuri

Väestön vanheneminen on pääpiirteittäin heijastunut kotimaiseen mediakulttuuriin ainakin seuraavilla tavoilla.²³ Ensinnäkin väestön vanhenemiseen ja ikäihmisiin liittyvät kysymykset ovat toistuvasti keskustelun aiheina uutisjournalismissa, ajankohitaisohjelmissa ja sanomalehtien sivuilla. Väestön ikääntyminen on merkittävä yhteiskunnallinen ilmiö ja muodostaa yhden keskeisistä kysymyksistä tulevaisuuden sosiaali- ja hyvinvointipolitiikalle sekä julkiselle taloudelle, joten ilmiön runsas käsittely mediaympäristössä ei tässä mielessä ole yllätys. Suomessa on Pohjoismaiden nopeinten ikääntyvä väestö ja globaalistikin tarkasteltuna Suomen väestö on yksi maailman vanhimmista. Ennusteiden mukaan vuonna 2030 yli 26 prosenttia suomalaisista on yli 65-vuotiaita, ja heidän suhteellinen osuutensa väestöstä lisääntyy vuoteen 2060 mennessä lähes 30 prosenttiin (SVT 2019).

²³ Samansuuntaiset pääpiirteet väestön ikääntymisen ja mediakulttuurin välisistä keskinäisistä vaikutussuhteista on oletettavasti löydettävissä myös muista Pohjoismaista, useista Euroopan maista sekä Pohjois-Amerikasta.

Toisaalta väestön ikääntymisen myötä vanhempien ikäryhmien osuus median kuluttajaryhmänä on kasvamassa. Tämä on vähitellen huomattu etenkin kaupallisessa mediateollisuudessa ja populaarielokuvatuotannossa, jotka ovat alkaneet kohdentamaan sisältöjä myös vanhemmille yleisöille. Uusien yleisöjen kosiskeleminen ja kaupalliset intressit ovatkin epäilemättä toimineet taustavaikuttimena viimeaikaiselle trendille, jossa ikääntyvien medianäkyvyys on joltain osin kasvanut ja moninaisempia vanhenemisen kuvastoja ja tulkintoja on alkanut näkyä mediakulttuurin tuotoksissa (tätä aihetta käsittelem tarkemmin myös artikkelissa 3). Viime vuosina vanhempien ikäryhmien osuus myös sosiaalisen median käyttäjinä on lisääntynyt huomattavasti Suomessa ja muissa kehittyneissä maissa (SVT 2020; Eurostat 2020b; Andersson & Perrin 2017). Ikään ja ikääntymiseen liittyvän kulttuurisen tiedon/kuvastojen näkökulmasta sosiaalinen media ja sen varttuneemmat käyttäjät näyttävät erityisen kiinnostavilta, varsinkin sisällöntuottajan roolissa. Koska sosiaalinen media perustuu käyttäjien itsensä tuottamiin ja kierrättämiin sisältöihin, tarjoaa se käyttäjilleen parempia mahdollisuuksia neuvotella ja hallinnoida sitä, millaisina heidän identiteettejään ja kulttuureitaan esitetään (Abidin 2018; Rettberg 2017; Keller 2012). Käsillä olevan väitöskirjan neljäs artikkeli pureutuu tähän kysymykseen.

Yhteiskunnan ikääntyessä myös ikään ja ikäsyryntään eli ageismiin liittyvistä eettisistä kysymyksistä on tullut yhä tärkeämpiä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa. Ikäsyrynnästä on julkisesti keskusteltu varsinkin työelämän kontekstissa. (Jyrkämä & Nikander 2007). Eettinen katse on luonnollisesti kohdistunut myös media-alaan (ks. esim. Pääkkönen 2021) ja elokuvateollisuuteen (ks. Raisborough ym. 2022), jonka ikäsyryviä toimintatapoja on nostettu esille ja pyritty purkamaan. Elokuva-alalla sukupuolittunut ikäsyryntä on jo pitkään tunnustettu ongelmaksi työmarkkinoilla, mikä on konkretisoitunut muun muassa vanhempien naisnäyttelijöiden vaikeutena saada elokuvarooleja neljänkymmenen ikävuoden jälkeen. Suomessa esimerkiksi näyttelijä Heidi Herala on Radio Novan haastattelussa todennut, että ikääntyvä nainen saa taistella rooleista miestä enemmän (Radio Nova 15.1.2017).²⁴ Myös useat tunnetut Hollywood-näyttelijät ovat nostaneet aihetta julkiseen keskusteluun. Tähän keskusteluun liittyen, vuoden 2022 alussa Näyttelijäliitto uutisoi uudistuksesta, jossa näyttelijöiden kalenteri-ikä ei enää kysytä vaan näyttelijät voivat ilmoittaa ”kameraikänsä” eli minkä ikäistä hahmoa he voisivat omasta mielestään näytellä. Kameraiän käyttöönoton on nähty ennen kaikkea ehkäisevän ikäsyryntää näyttelijävalintoja tehtäessä. Toisaalta kameraiän käsite nostaa esille ikään liittyvän monimerkityksellisyuden, sekä sen, että ikä on jotain, jota eri yhteyksissä voidaan esittää ja tehdä. Tähän palaan tarkemmin tutkimuksen keskeisiä käsitteitä avaavassa osiossa (ks. luku 4.1.; myös A3).

²⁴ ks. <https://www.radionova.fi/ohjelmat/radio-novan-viikonloppu/a-137468>)

Sitä vastoin kysymykset mediarepresentaatioiden mahdollisista ageistisista ja asenteellisista sisällöistä eivät ole akateemisen maailman ulkopuolella herättäneet juurikaan julkista keskustelua. Kuitenkin, kuten Julia Twigg ja Wendy Martin (2015: 7) toteavat *Routledge Handbook of Cultural Gerontology* -kokoomateoksen johdannossa, ikäsyrjinnän syvimmälle menevät ”hyökkäykset” tapahtuvat juuri kulttuurisella tasolla ja mediarepresentaatioiden kautta, opettaen ihmisiä pelkäämään ikään-tymistä, menettämään itseluottamustaan ja vetäytymään kulttuuriseen näkymättömyyteen.

Median ikään-tymiskuvastojen kriittisen analysoimisen voi katsoa olevan yksi keino tehdä vanhempiin ihmisiin kohdistuvia ikäsyrjiviä käsityksiä näkyväksi ja lisätä tietoisuutta ikäsyrjinnästä. Tämä on tärkeää, koska kulttuuristen representaatioiden kantamat ikäsyrjivät käsitykset ovat usein varsin piiloisia, mikä osaltaan hankaloittaa niiden tunnistamista. Ikäsyrjintään perehtyneiden Liat Ayalonin ja Clemens Tesch-Römerin (2018: 1) mukaan emme usein tiedosta käsityksissämme ja käytöksessämme piileviä ageistisia piirteitä. Verrattuna muihin syrjinnän muotoihin, kuten rasismiin ja seksismiin, ageismi on myös kaikin puolin huonommin tunnettu (Jyrkämä & Nikander 2007: 182). Ageismi eroaa muista syrjinnän muodoista kuitenkin siinä, että syrjittäessä vanhempia ihmisiä moni ei hahmota samalla syrjivänsä ryhmää, johon itsekin tulee (todennäköisesti) tulevaisuudessa kuulumaan. Andrews (1999: 9) mukaan tämä johtuu ihmisten kyvyttömyydestä nähdä vanhana oleminen osana omaa tulevaisuutta: sen sijaan se nähdään jotenkin täysin irrallisena itsestä ja tulevaisuuden minuudesta.

Ikäsyrjintään liittyvät kysymykset nousevat usein esille vanhenemisen ja ikäihmisten mediakuvastoihin fokusoivissa tutkimuksissa. Käsillä oleva tutkimus ei ole tästä poikkeus, sillä medially on nähty olevan keskeinen rooli ageististen kulttuuristen representaatioiden ylläpitämisessä ja toisintamisessa – sama on todettu useaan otteeseen myös seksismia (esim. Haraldsson & Wängnerud 2019) ja rasismia (esim. Titley 2019) median kontekstissa tarkastelevissa tutkimuksissa. Mediaa on toistuvasti kritisoitu ikään-tymisen ja vanhempien ihmisten esittämisestä kielteisessä valossa sekä vanhempien ihmisten marginalisoimisesta mediamaisemassa. Lukuisat tutkimukset ovatkin osoittaneet vanhempien ihmisten vähäisen näkyvyyden ja stereotyyppisen esittämisen mediassa (esim. Prieler 2020; Edström 2018; Bai 2014; Healey & Ross 2002). Tämän on laajemmin nähty heijastavan vanhempien ihmisten sosiaalista asemaa yhteiskunnan valtahierarkiassa (Muhlbauer 2014: 2) ja pönkittävän yhteiskunnallista järjestystä, jossa valta on nuorten käsissä ja iän karttumisen johtaa syrjintään (Hurd Clarke, Bennett & Liu 2014: 32). Iäkkäämpien naisten tekemistä näkymättömäksi mediassa on kuvailtu jopa ”symboliseksi hävittämiseksi” (*symbolic annihilation*), jonka nähdään samalla kertovan vanhempien naisten alhaisesta sosiaalisesta arvostuksesta yhteiskunnassa (Lemish & Muhlbauer 2012; ks. myös Tuchman 2000). Mediatutkija Shani Orgad (2012: 25) muistuttaakin, että

samanaikaisesti kun valtasuhteet on koodattu mediarepresentaatioihin, mediarepresentaatiot myös tuottavat ja uusintavat näitä valtasuhteita rakentamalla mielikuvia, tietoa, arvoja ja uskomuksia kohteestaan.

Jotkut tutkijat puhuvat median harjoittamasta *visuaalisesta ageismista*, joka Jyrkämän ja Nikanderin (2007: 207) mukaan näkyy ”nuoren ruumiin ylivaltana sekä ikääntymisen hallinnoinnin eli kohotuksen, kiristämisen ja kauneuden kulttuurina”. Visuaalinen ageismi tulee näkyväksi myös siten, että suhteessa nuoreen ruumiiseen ikääntyvä ruumis esitetään mediassa usein ”rumana” ja ongelmallisena (A3). Tämä koskee erityisesti vanhenevaa naisruumista, joka on tositelevisiosarjojen muutosleikeissä, internetin keskustelupalstoilla ja ”lööppimediassa” jatkuvasti suurennuslasin alla, muokkauksen tarpeessa ja usein myös pilkan kohde (ks. Tincknell 2011; Fairclough-Isaacs 2015). Median visuaalisessa maailmassa tämän kaltaiselle ageismille ominaista on se, että siinä iän näkymistä pyritään monin tavoin peittelemään ja pyyhkimään pois (myös Twigg 2017), samalla kun vanhentunutta ruumista tehdään näkymättömäksi ja arvotetaan kulttuurisesti ei-haluttavaksi.

Eugène Loos ja Loredana Ivan taas ymmärtävät median visuaalisen ageismin sosiaalisena käytäntönä, joka ilmenee vanhempien ihmisten aliedustuksena mediassa, heidän näkemistänsä vain pienissä ja vähäpätöisissä rooleissa sekä vanhempien ihmisten esittämistä ennakkoluuloisessa, epärealistisessa, liioittelevassa tai vääristyneessä valossa. (Loos & Ivan 2018: 164). Saman suuntaisia näkemyksiä vääristyneistä ja epärealistisista vanhuuden representaatioista on tuonut esille myös Hollywood-elokuvaa tutkinut Amir Cohen-Shalev, jonka mielestä elokuvat harvoin käsittelevät elämän jälkipuoliskoon liittyviä todellisia kysymyksiä kuten vanhuudenheikkoutta, sairautta ja kuolemaa (Cohen-Shalev 2009; 1, 8). Nämä hieman normatiivisävytteiset ajatukset ikääntyneiden ”vääristyneistä” ja ”epärealistisista” kuvastoista tai vanhuuden ”todellisista” kysymyksistä ovat kuitenkin siitä ongelmallisia, että ne pitävät sisällään ajatuksen, että olisi olemassa jokin ”oikea” tapa käsitellä ja esittää vanhenemista ja vanhuutta. Representaatioiden politiikan näkökulmasta voidaankin ihan perustellusti kysyä, kenellä on oikeus määritellä mitä ovat vanhuuden ”todelliset” kysymykset? Kenen intressejä nämä määritelmät viime kädessä ajavat? Tutkijat ovat lisäksi muistuttaneet, että ajatus median tuottamista ”vääristyneistä” kuvista ja niihin sosiaalistamisesta nojaa melko yksinkertaistavaan näkemykseen viestinnän siirtomallista, joka väheksyy vastaanottajien kykyä suhtautua kriittisesti mediasisältöihin (Puustinen, Ruoho & Mäkelä 2006: 30). Kulttuurisille representaatioille on myös ominaista, että niillä ei ole yhtä, määrättyä merkitystä vaan ihmiset lukevat representaatioita eri tavoin – kuitenkin käytettävissä olevien kulttuuristen koodien ja tulkintamallien puitteissa (Dyer 2002: 2). Tämä avaa median ikä- ja ikääntymisrepresentaatiotkin tulkinnoille ja merkityksille, jotka haastavat tarjottuja käsityksiä, kuten ”vanhuudenhöperöiksi” leimattuja naishahmoja komediaelokuvassa käsittelevässä artikkelissani esitän.

3.2 Median ikääntymiskuvastojen kaksijakoisuus

Länsimainen tapa ajatella vanhenemisestä on kahtalainen: toisaalta korostetaan iän mukanaan tuomaa viisautta, seesteisyyttä ja elämäkokemusta, toisaalta vanhuutta pelätään ja kammoksutaan, ja se nähdään yksipuolisesti kehon raihnaistumisen ja riippuvaisuuden ajanjaksona (Vakimo 2022: 60). Ei siis ole yllättävää, että myös median ikääntymisen kuvastot ovat kahtalaisia ja asettuvat usein ”ikäntyminen ongelmana” vs. ”onnistunut ikääntyminen” -akselille – riippuen kuitenkin paljon tuotanto- ja lajiityypikontekstista. Koska tutkimuksessa tarkastelemani ikääntymisrepresentaatiot asettuvat osaksi historiallisesti rakentuvaa ja jatkuvassa muutoksen tilassa olevaa kuvavarantojen kokonaisuutta eli representaatiojärjestelmää (Paasonen 2010: 4), esittelen seuraavaksi sen mediamaisemallisen kontekstin, johon tutkimukseni ikärepresentaatiot suhteutuvat ja josta tutkimukseni pyrkii aineisto- ja näkökulmavalinnoilla nostamaan uusia tulkintoja ja avauksia esille.

3.2.1 Ongelmallinen vanhuus ja ikääntyminen

Kun noin kymmenen vuotta sitten aloin kartoittamaan väitöskirjani ensimmäiseen artikkeliin, ”Kai sitä jotenkin hengissä on, kun varjo kulkee vierellä. Vanhuuskuvia kotimaisessa 2000-luvun elokuvassa”, tulevaa tutkimusaineistoa, olin jossain määrin jopa järkyttynyt, miten ankeassa valossa suomalaisessa elokuvafiktiossa vanhuutta usein esitettiin. Elämän jälkipuoli näyttäytyi niissä monessa mielessä ”elottomalta ja ilottomalta”²⁵ ja vanhuudelle varattu odotushorisontti rakentui pitkälti yksinäisyydestä, vakavista sairauksista, toisten armoille joutumisesta ja kuolemasta. Elottomuutta korostettiin esittämällä vanhemmat henkilöihahmot usein istumassa tai makaamassa vuoteissaan, kodin tai sairaalan toimiessa pääasiallisina ympäristöinä. Kontaktit ulkomaailmaan ja muihin ihmisiin esitettiin suppeina ja iloa elämään tuovat hetket ja asiat näyttivät päivä päivältä käyvän harvinaisemmiksi. Miika Soinin ohjaama elokuva *Thomas* (2008) päättyy kohtaukseen, jossa elokuvan päähenkilö, Thomas, pakkaa vankilaselliä muistuttavassa kellariasunnossaan matkalaukkunsa, avaa kaasuhellan hanat ja jää odottamaan kuolemaa. Vaikka eliniän pidentymistä pidetään yhtenä ihmiskunnan suurimmista saavutuksista, kuten tämän luvun alussa toin esille, useimmissa tätä tutkimusta varten analysoiduissa draamaelokuvissa ”liian” vanhaksi eläminen piirtyy kuitenkin taakkana ja ei-toivottuna asiana niin henkilöihahmolle itselleen kuin ympäröivälle yhteiskunnallekin, samalla kutsuen katsojia suhtautumaan ikääntymiseen ja väestön vanhenemiseen kielteisävytteisesti ja ongelmakeskeisesti.

²⁵ Näin elämää vanhana kuvailee vanhempi mieshahmo elokuvassa *Pala Valkoista marmoria* (1998).

Kaikkiaan väestön vanhenemisesta on Suomessa keskusteltu pitkälti taloudellisesta näkökulmasta käsin: siinä ikärakenteen muutos näyttäytyy ennen kaikkea uhkana ja haasteena, ja ikääntyneet ihmiset lähinnä taakkana yhteiskunnan taloudelliselle kestävyydelle (Kautto 2004: 11; myös Lumme-Sandt ym. 2020). Mediakirjoittelussa tämä ajattelumalli tulee näkyväksi esimerkiksi siten, että väestön vanhenemisesta puhutaan vertauskuvallisesti ”hopeatsunamina”, jonka aiheuttamat eläke- ja hoivakustannukset uhkaavat romuttaa julkisen talouden sekä sosiaali- ja terveystalouden tason (ks. myös Ishikawa 2020). Toisinaan väestön vanhenemistä näkee verrattavan myös ilmastomuutokseen, josta kirjoittelua sävyttää jo valmiiksi varsin alarmistiset sanavalinnat.²⁶ Tulevaisuuteen liittyvien suurten globaalien haasteiden ja pelkojen kytkeminen suoraan tai vertauskuvallisesti tiettyyn ihmisryhmään, ts. iäkkäämpiin ihmisiin (ks. myös Lundgren & Ljuslinder 2011), on luonnollisestikin ongelmallista, koska se ruokkii kielteisten ikääntymisasenteiden ja ennakkoluulojen syntymistä.

Iäkkäämpien ihmisten näkeminen yhteiskunnallisena taakkana on tullut karusti esille myös koronaviruspandemian aikana. Esimerkiksi sosiaalisen media alustoilla Covid-19:lle annettiin lukuisia eri kutsumanimiä, joista yksi oli Twitterissä alkuvuodesta 2020 trendannut ”Boomer Remover” (ks. Meisner 2020).²⁷ Kyseinen ilmiö antaa viitteitä siitä, että myös sosiaalisesta mediasta on tullut merkittävä areena, jossa vanhempiin ihmisiin liittyviä kulttuurisia käsityksiä tuotetaan ja neuvotellaan, ja joka tarjoilee tiettyjä tapoja jäsentää vanhenemiseen liittyvää tietoa (A4). Toisaalta yllä olevan iskulauseen suosio kumpuaa juurikin näkemyksestä, jossa suurien ikäluokkien edustajien katsotaan jättävän tuleville sukupolville vain raskaan ja kalliin hoivataakan kannettavaksi – tai pahenevan ympäristökriisin, joka toimii tutkimukseni neljännen artikkelin yhtenä keskeisenä keskustelukontekstina.

Jos vanhemmat ikäryhmät tapaavat näyttäytyä yhteiskunnallisella tasolla usein taakkana ja ongelmana, ei vanhenemiseen yksilötasollakaan välttämättä liitetä kovin

²⁶ Hyvänä esimerkkinä mediassa käytetyistä alarmistisista sanavalinnoista on *Helsingin Sanomissa* (10.7.2019) julkaistu kirjoitus Alzheimerin taudista. Jutun otsikossa maailmallaan Alzheimerista ”ilmastonmuutokseen verrattavaa ongelmaa”, josta artikkelin mukaan tosin kannattaa olla huolissaan vain niiden ”joilla on aivot ja jotka haluavat elää pitkään”. Kuvituskuvana jutun yhteydessä on lähikuva iäkkään naisen käsistä puristamassa rollaattorin kahvoja. Kuvavalinta resonoi hyvin aikaisemman mediaa tarkastelevan tutkimuksen kanssa, joka on havainnut vanhenevaa naisruumiista usein käytetävän kuvituskuviassa puhuttaessa vanhuudenheikkoudesta ja haavoittuvaisuudesta (esim. Chivers 2003).

²⁷ Kyseistä iskulausetta edelsi vastaavanlainen hokema, ”OK Boomer”, joka sosiaalisen median alustoilta levisi tämänhetkisen pääministerin Sanna Marininkin sanavarastoon, kun hän lokakuussa 2021 kehotti Instagram-tilillään ”boomereita” laittamaan jäitä hatuun ja ottamaan ”coolimmin”. Julkaisu herätti paljon mediakeskustelua ja noteerattiin myös ulkomaisessa mediassa, koska monet näkivät Marinin päivityksen halveeraavan suuria ikäluokkia (engl. Baby Boomers) ja tuottavan vastakkainasettelua nuorempien ja vanhempien ikäluokkien välille.

monia myönteisiä kehityssuuntia mediaesityksissä. Esimerkiksi miltei kaikilla tämän tutkimuksen elokuva-aineistoissa tarkastelluilla vanhemmilla henkilöihahmoilla esitetään olevan joku sairaus: yleensä kyse on syövästä tai muistisairauksista (Alzheimerin tauti, dementiaoireyhtymä), jotka molemmat ovat kulttuurisesti hyvin latautuneita ja pelkoa herättäviä (ks. Stacey 1997; Swinnen & Schweda 2016). Vanheneminen näyttääkin useissa yhteyksissä rakentuvan juuri erilaisten terveystarpeiden ja -uhkien kautta. Tämä näkyy laajemmin esimerkiksi siten, että ikääntyneiden toiminnallisuuteen ja terveyden edistämiseen tähtääviä lehtijuttuja sekä ohjeistuksia terveyden itsemonitorointiin näkyy runsaasti eri medioissa. Sinällään tämä ei yllätä, koska vanheneva ruumis on tavattu ymmärtää erityisen riskialttiina ruumiina (Katz 2015).

Kuitenkin, koska tänä päivänä yksilön nähdään olevan pitkälti itse vastuussa omasta ikääntymisen prosessistaan (Twigg & Martin 2015: 3), kirjoittelua siitä, miten ehkäistä muistisairauksia, kuinka tavoitella hyvää terveyttä (mitä ikinä se tarkoittaakaan) ja miten ylläpitää aktiivista elämäntyyliä iän karttuessa suunnataan etenkin vanhemmille yleisöille. Tosin vanhenemiseen liittyvä huolipuhe on tänä päivänä hiipinyt osaksi yhä varhaisempaa aikuisuutta (ks. Gullette 2004: 33). Tämän osoittaa myös *Vuosia nuoremaksi* -televisiosarjaan osallistuneiden muuttujakokelaiden erikäsikäisyys, nuorimman osallistujan ollessa vain 29-vuotias. Kyseinen tv-sarja, joka keskittyy siis ”ennenaikaisesti” ikääntyneiden muutoskokijoiden nuorentamiseen erilaisilla tyyli- ja elämäntapavaihtelulla ja esteettisillä toimenpiteillä, kiinnittyy teemaltaan ikääntymisen torjumista ja peittelyä korostavaan *anti-ageing* -diskurssiin, jolla on yli satavuotinen perinne suomalaisessakin printtimediassa ja mainonnassa (ks. Oittinen 1999). *Anti-ageing* -kuvauksissa terveys ja viehätysvoima kietoutuvat usein toisiinsa ja sekä ikääntyviä naisia että miehiä kannustetaan tavoittelemaan ruumista, joka on samaan aikaan terve ja hyvännäköinen (Calasanti ym. 2018: 233). Tänä päivänä ulkonäöstä huolehtimisesta voikin katsoa muodostuneen kaikkia koskettava normi (Kukkonen ym. 2019), jota *Vuosia nuoremaksi* -sarjan kaltaiset ohjelmat pönkittävät. Ikääntyville naisille tuon normin laiminlyöminen näyttää kuitenkin tuovan mukanaan monia kielteisiä seuraamuksia, niin sosiaalisella, kulttuurisella kuin emotionaalisellakin tasolla, kuten yllä mainittua muuttumisohjelmaa analysoivassa *Iällä leikkelyä* -artikkelissa esitän.

Ikääntymisen käsittely terveystarpeiden kontekstissa juontuu osaltaan vanhenemisen medikalisoitumisesta eli vanhenemisen näkemisestä sairauteksi ja lääketieteellistä interventiota vaativana ilmiönä (Jylhä 2003). Iäkkäämmille yleisöille suunnattu terveysohjeistus mediassa kytkeytyy myös laajempiin yhteiskunnallisiin ajattelumalleihin terveydestä ja terveyspalveluista, joissa uusliberalistinen ajattelu on saanut yhä vahvempaa jalansijaa. Kuten edellisessä kappaleessa jo tuli esille, vastuu terveyden ylläpidosta on tässä ajattelumallissa siirretty yksilön omille harteille, mikä kasvavan iäkkään väestön kontekstissa nähdään yhtenä keinona ratkaista ikärakenteen muutokseen liittyviä haasteita ja kansantaloudellisia kustannuksia. Kuten Hannele

Harjunenkin (2017: 168) toteaa, tehokkuustalouden ohjaamassa ajattelussa eritoten vanhat, lihavat, sairaat ja vammaiset ruumiit tapaavat tulla määrittelyiksi ”kalliiksi” ja ”tuottamattomiksi”.

Jos asiajournalistisissa yhteyksissä ikääntymistä ja väestörakenteen vanhene-
mistä on tavattu lähestyä melko ongelmakeskeisin termein, kaupallisen ja populaarimedialin puolella väestön ikääntyminen on synnyttänyt hieman positiivisempia tul-
kintoja. Vanhempien ikäluokkien potentiaalinen ostovoima on pikkuhiljaa alkanut
houkuttaa mediataloja ja elokuvateollisuutta suuntaamaan markkinointia, elämänta-
palehtiä ja populaarielokuvia myös vanhemmille yleisöille. Näille kuluttajaryhmille
suunnatuissa mediaesityksissä elämän jälkipuolisko näyttäytyy usein uutisjournalis-
mia myönteisemmässä valossa ja vanhenemista lähestytään muustakin kuin terveys-
ja taakkapuheen näkökulmasta. Esimerkiksi varttuneemmalle lukijakunnalle suun-
natussa kotimaisessa *ET*-lehdessä ikääntymistä ja eläkkeelle siirtymistä tarkastel-
laan mahdollisuutena ”uusille aluille” kuten lehden verkkoversiossa kuvaillaan. Aktiivista eläkeläisyyttä suosivan tulokulman ohella kyseisessä lehdessä on nostettu
esille myös iän tuomaa karismaa ja henkistä kasvua korostavia näkökulmia (Lumme-
Sandt 2011), mitkä nekin edustavat myönteistä käsitystä vanhenemisestä.

3.2.2 Median ”onnistuneesti” ikääntyvät

Siinä missä biolääketieteelliset näkökulmat ikääntymiseen ovat perinteisesti kierty-
neet fyysisen ja kognitiivisen rappeutumisen ympärille ja yhteiskunta- ja sosiaalipo-
liittinen mediakeskustelu on ollut huolestunut ikääntyvän väestön mukanaan tuo-
mista haasteista, ikääntymistä optimistisemmässä valossa lähestyvien mediaesitys-
ten on katsottu kiinnittyvän ennen kaikkea *onnistuneen ikääntymisen (successful
ageing)* paradigmaan tai diskurssiin.²⁸ Onnistuneen ikääntymisen käsitettä hahmo-
teltiin alun perin jo 1960-luvulla vastapainoksi hallitsevalle rapistumisen narratii-
ville (*decline narrative*), mutta vasta John Rowen ja Robert Kahnin (1997) muotoi-
lun myötä käsite sai vahvan jalansijan sosiaaligerontologisessa tutkimuksessa (ks.
lisää Martinson & Berridge 2015; Katz & Calasanti 2015) ja on sittemmin tullut
kiinteäksi osaksi myös ikääntymisen kulttuuristen kuvastojen artikulointia.

The Globe & Mail -lehteä tutkineen Julia Rozanovan (2010) mukaan onnistu-
neen ikääntymisen diskurssissa vanhenemiskuvaukset haurastumisesta ja kasvavasta
riippuvuudesta on korvattu aktiivisuutta, onnellisuutta ja riippumattomuutta koros-
tavilla kuvastoilla. Diskurssissa korostuvat kuluttamiseen pohjaavat elämäntavat ja

²⁸ On todettu, että länsimaisessa ikääntymisen teoretisoinnissa painottuu ”onnistunut”,
”aktiivinen” ja ”terveellinen” ikääntyminen sekä individualismin ja riippumattomuus-
den ihannoiti. Tämä muodostaa kuitenkin vain yhden monista globaaleista malleista
eikä se siinä mielessä ole universaali tai ”kulttuurivapaa”. (Lamb 2015: 37).

yksilön oma vastuu ikääntymisestä: siinä ”onnistuneesti” ikääntyvä yksilö pyrkii pysyttelemään nuorekkaana ja terveenä mahdollisimman pitkään, kontribuoi yhteiskuntaan kuluttamalla ja on kaikin puolin aktiivinen ja tuottelias. (Rozanova 2010: 220).²⁹ Samoilla linjoilla ovat myös Sandberg ja Marshall (2017: 3), jotka toteavat elämän jälkipuoliskoon liittyvien kaupallisten kuvastojen koostuvan pitkälti aktiivisista, luovista, notkeista ja seksikkäistä senioreista, joiden nähdään resonoivan onnistuneen ikääntymisen ajattelun kanssa.

”Seksikkäiden senioreiden” lisääntynyt näkyvyys televisio-ohjelmissa (hyvänä esimerkkinä tästä Netflix-sarja *Grace and Frankie*, suomalaisessa kontekstissa C Moren *Kämpit*), elokuvissa (esim. Gatling, Mills & Lindsay 2017) ja mainoskuvas-toissa³⁰ on nähty tervetulleena ilmiönä, joka haastaa populaaria näkemystä ikääntyneistä ei-seksuaalisina olentoina sekä seksuaalisuudesta ja vanhuudesta jollain tavoin yhteen sopimattomina (Walz 2002; Calasanti & Slevin 2001; Bildtgård 2000).³¹ Mediakulttuurin kontekstissa kyse on ollut tiettyssä mielessä myös sukupuolittuneesta ilmiöstä. Näin toteaa populaarimedian ”seksikkäitä senioreita” tarkastellut Tiina Vares (2009: 504), jonka mukaan vanhempia miehiä on kyllä jossain määrin tavattu esittää seksuaalisina ja romanttisina kumppaneina, mutta vanhempia naisia tuskin koskaan seksuaalisesti puoleensavetävinä ja romanttisten halujen kohteina. Television muuttumisleikkejä käsittelevä artikkelini osaltaan vahvistaa Varesen edellä esittämän sukupuolittuneen ilmiön – tosin ”nuorentamiskäsittelyn” kautta ikääntyvistä naisistakin on mahdollista muokata potentiaalisia romanttisia kumppaneita. Mutta kuten Sharron Hinchliffinkin (2014: 69) toteaa, vanhempien naisten seksuaalisoinen mediakulttuurissa koskee vain naisia, jotka pystyvät täyttämään tietyt tiukat kriteerit ja jotka sopivat käsitykseen heteronormatiivisesta feminiinisyydestä.

Monissa viimeaikaisissa ulkomaisissa romanttisissa komedioissa on ollut mahdollista nähdä vanhempia naishahmoja, joita esitetään seksuaalisesti haluavina ja haluttavina – tosin eksplisiittiset seksikohtaukset ja ikääntyneen, alastoman naisvartalon näyttäminen on edelleen harvinaista.³² Tämän kaltainen vihjaileva tapa esittää vanhempien naisten seksuaalisuutta on löydettävissä myös suomalaista komediaelokuvaa käsittelevän artikkelini aineistosta, jossa vanhempi naishahmo laulaa

²⁹ Kriittiset kommentoijat ovat huomauttaneet, että kyse on ennen kaikkea keski-ikänsä asettamisesta ihanteeksi ja mittapuuksi (*mid-lifestylism*) elämän jälkipuolelle sekä vanhuuden ja iän kieltämisestä (*age denial*) (ks. van Dyk 2014).

³⁰ Useiden kansainvälisten ja kotimaisten mallitoimistojen listoilta löytyy tätä nykyä 50–80-vuotiaita malleja ja esimerkiksi ruotsalaisen vaatekauppaketju Lindexin naisten alusvaatemainoksissa on havaintojeni mukaan viime aikoina näkynyt varttuneita naismalleja.

³¹ Iäkkäämpien ihmisten seksuaalisuutta ja sen esittämistä on kaiken kaikkiaan pidetty eräänlaisena tabuna valtavirtakulttuurissa (Vares 2009: 504).

³² Poikkeuksena tästä esim. juuri ensi-iltansa saanut Emma Thompsonin tähdittämä *Good Luck to You, Leo Grande* (2022 Kaikkea hyvää, Leo Grande), saksalainen *Volke 9* (2008) ja argentiinalainen draamaelokuva *La Cama* (2018).

karaokekilpailussa yhden yön seksisuhteesta kertovan suomalaisen pop-laulun *Vanha nainen hunningolla* – ja uhkaa tulla diskatuksi kisassa. Samankaltainen risti-riitainen suhtautuminen ikäihmisten seksuaalisuuteen tulee esille myös ensimmäisen artikkelini aineistoanalyysissä, jossa vanhan miehen seksuaalinen halukkuus esitetään vastenmielisessä ja ”ikä SOPIMATTOMASSA” valossa.

Vaikka vanhempien henkilöhaamojen seksuaalisuuden kuvaukset oman tutkimukseni aineistoissa ovat jännitteisiä, ulkomaiset tutkijat ovat kuitenkin sitä mieltä, että seksuaalisuudesta on muotoutunut keskeinen elementti ikääntymisen kulttuurisille representaatioille (Marshall 2014: 171) ja mittapuuna onnistuneelle vanhenemiselle ylipäätään (Katz & Marshall 2003). Puhutaan jopa uudenlaisesta ideaalista tai imperatiivista, jossa aktiivinen seksielämä näyttyy yhtenä reunaehtona ”hyvälle” ja terveelle vanhenemiselle (ks. Sandberg 2015; Hinchliff 2014; Marshall 2014).³³ Käsillä olevan tutkimuksen aineisto ei suoraan tue tätä väittämää vaikkakin joissain aivan viimeaikaisissa kotimaisissa mediarepresentaatioissa vanhempien naisten seksuaalisuus on ollut enemmän esillä (ks. Varjakoski 2022).

Huomion arvoista on myös se, että valtamedian visuaalisissa esityksissä seksikäitä senioreita ja onnistunutta ikääntymistä tekevät pääsääntöisesti näkyväksi vain ”hyvin säilyneet”, hoikat, valkoihoiset ja keskiluokkaiset ikääntyvät. Sitä vastoin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia, vammaisia ja eri etnisiä ryhmiä edustavia hahmoja ei näissä kuvastoissa juurikaan nähdä. Tässä mielessä kolmannessa artikkelissa analysoimani *Meidän tarina* on kiinnostava poikkeus, koska siinä vanhentamisleikkiin ja hyvän vanhuuden kuvitteluun on otettu mukaan yksi seksuaalivähemmistöä edustava pariskunta. Mutta ensisijaisesti käsitykset onnistuneesta ikääntymisestä ja kuvastot hyvästä vanhuudesta rakentuvat kuitenkin olettamuksille heteronormatiivisuudesta ja ruumiista, jonka fyysinen ja kognitiivinen toimintakyky ei ole alentunut (Sandberg & Marshall 2017). Tämän seurauksena tietynlaiset ikääntyvät ruumiit ja subjektiudet esitetään ongelmallisina ja ei-haluttuina, ja suljetaan hyvää vanhenemistä koskevan kulttuurisen kuvittelun ulkopuolelle.

Ikään ja ikääntymiseen liittyviin kulttuurisiin representaatioihin alkoi Britanniassa ja Yhdysvalloissa ilmaantua 1980-luvulla uusia piirteitä, joissa käsiteltiin elämäntyyleihin, kulutusvalintoihin ja hyvään fyysiseen terveyteen liittyviä teemoja (Raisborough & Watkins 2021: 17). Akateemisessa ikääntymiskeskustelussa onkin paljon tuotu esille sitä, miten kulutusyhteiskunnan syntymisellä ja kuluttamiseen pohjaavilla elämäntyyleillä on ollut suuri vaikutus niin sanottujen uusien ikääntymisen kulttuurien syntymisessä ja työelämän jälkeisen identiteetin rakentamisessa (esim. Gilleard & Higgs 2000; Jones ym. 2008). Media on osaltaan mahdollistanut

³³ Suomessa kysymyksiä ikäihmisten seksuaalisuudesta akateemisessa keskustelussa on käsitelty lähinnä hoitotyön kontekstissa sekä hyvinvoinnin ja seksuaaliterveyden näkökulmista.

näiden uusien ikääntymisen kulttuurien ylläpitämisen ja kierrättämisen elokuvien, viihteen, mainonnan ja printtimedian kautta.

Toisaalta vanhemmat ikäryhmät kasvavana kuluttajaryhmänä ovat muovamassa uusia trendejä media- ja viihdeteollisuudessa (Whelehan & Gwynne 2014: 1). Esimerkiksi elokuvatuotannossa tämä on näkynyt uusien teemojen ja alalajityyppien ilmaantumisen³⁴ sekä lisääntyneenä tarpeena kertoa ikääntymiseen liittyviä tarinoita valkokankaalla (Casado-Gual 2020: 2257). Valtavirtaelokuva monissa anglo-saksisissa maissa onkin Hollywoodin johtamana vastannut tähän ”tarpeeseen” lisääntyneellä määrällä elokuvia, jotka tavalla tai toisella käsittelevät elämän jälkipuoliskoa ja joiden päärooleissa nähdään tunnettuja ikääntyviä filmitähtiä.³⁵ Monet näistä elokuvista, etenkin vanhempien naisnäyttelijöiden tähdittämät romanttiset komediat, on suunnattu nimenomaan suurten ikäluokkien edustamalle yleisölle (Jermy 2014: 109). Osa vanhempien näyttelijöiden tähdittämistä komediaelokuvista on kuitenkin kiinnostanut kaikenikäisiä katsojia. Suomalaisessa kontekstissa hyvä esimerkki tästä on Pamela Tolan ohjaama *Teräslähdit* (2020) ja Dome Karukosken *Mielensäpahoittaja* (2014), ruotsalaisessa kontekstissa taas jättisuosion saavuttanut *Hundraåringen som klevt ut genom fönstret och försvan* (Satavuotias, joka hyppäsi ikkunasta ja katosi 2013, O: Felix Herngren), jonka Swedish Film Institutin tilastojen mukaan on nähnyt joka toinen 15–29-vuotias ruotsalainen.

3.3 Aikaisempi tutkimus ikääntymisen mediakuvastoista Suomessa

Tutkimusta vanhenemisen ja vanhuuden kulttuurisesta ja sosiaalisesta rakentumisesta suomalaisessa mediassa on tehty jonkin verran. Tavallisimmin tutkimus on sijoittunut yhteiskunta- ja kielitieteisiin ja se on toteutettu diskurssianalyysin keinoin. (Lindholm, Mäntynen & Hippo 2020: 12). Tutkimusintressi on kohdistunut erityisesti suurimpien kotimaisten sanomalehtien, kuten *Helsingin Sanomien*, ja vanhemmalle lukijakunnalle suunnatun *ET*-lehden tapoihin kirjoittaa vanhuudesta, vanhemmista ihmisistä ja ikääntyvästä ruumiista (esim. Hjelt 1993; Vakimo 2001; Hytti 2010; Hytti, Lyyra & Lumme-Sandt 2010; Lumme-Sandt 2011; Laaksonen 2014; Ishikawa

³⁴ Vanhempien elokuvahahmojen rakkauselämää käsitteleviä elokuvia on joissakin yhteyksissä kutsuttu termillä ”gerontocom”, joka nähdään uutena romanttisen komedian alalajityyppinä. Gerontocom -termiä käytti oletettavasti ensimmäisen kerran vuonna 2010 *Time Out* -julkaisun elokuvakriitikko Anna Smith. Myös viimeaikaisista toimintaelokuvista, joissa on pääosissa ikääntyneitä elokuvatahtiä, on käytetty termiä ”geriaction”.

³⁵ Esimerkiksi *Calendar Girls* (Kalenteritytöt 2003, O: Nigel Cole), *The Best Exotic Marigold Hotel* (2012, O: John Madden), *Last Vegas* (2013, O: John Turteltaub), *Going in Style* (Tyylikäs lähtö 2017, O: Zach Braff), *Book Club – väreileviä lukunautintoja* (2018, O: Bill Holderman) ja *Senior Moment* (2021, O: Giorgio Serafini).

2020; Mäntynen & Virtanen 2020; Kiuru 2022). Lisäksi yksi iäkkäiden naisten representaatioita sarjakuvassa tarkasteleva opinnäytetyö on valmistunut vastikään (Kemppainen 2021).

Lehtikirjoituksissa käytettävien vanhuusdiskurssien ohella pientä tutkimusintressiä on kohdistunut myös ikääntyneisiin *ET*-lehden mainoksissa (ks. Leinonen & Rantamaa 2001; Sarilampi 2013; myös Lumme-Sandt 2007) sekä 1990-luvun lopun televisiomainosten tapoihin esittää vanhoja naisia (ks. Vakimo 2001). Mainonnan ikääntymiskuvastoihin liittyvän kotimaisen tutkimuksen niukkuus on hieman yllättävää – etenkin, kun ottaa huomioon kuinka kiinteä osa arjen visuaalista ympäristöä ja kaupallista mediaa mainokset ovat. Kulttuurisen merkitystuotannon näkökulmasta mainokset kun näyttäytyvät varsin relevanttina tutkimusaineistona, koska mainoksissa väitetyt kiteytyvät kulttuurin arvot ja ihanteet mitä tulee esimerkiksi ikään, ulkonäköön ja sukupuoleen (Sarpavaara 2004).

Syitä populaarielokuvien ja viihdeohjelmien ”epäkiinnostavuuteen” tutkimuskohteena voi olla monia. Verrattuna uutis- ja asiajournalismiin, viihdeohjelmien ja fiktioelokuvien roolia erilaisten merkitysten tuottamisen ja neuvottelun areenana saatetaan vähätellä. Mediatutkija James Curranin mukaan joissakin yhteyksissä viihdettä ei nähdä osana ”rationaalista” vuorovaikutusta (*rational exchange*) ja mediaviihteen ajatellaan kuuluvan poliittisilla areenoilla käytävän julkisen keskustelun ulkopuolelle. Curran kuitenkin toteaa tämän käsityksen olevan virheellinen monessakin mielessä. Ensinnäkin mediafiktiot tarjoavat Curranin mukaan kognitiivisia karttoja todellisuudesta ja voivat tuottaa hyvinkin poliittisesti latautuneita sosiaalisia ymmärryksiä. Toiseksi mediaviihteesä käytävät keskustelut yhteiskunnallisista arvoista ja identiteeteistä ovat kytköksissä poliittisiin positioihin. Viihde tarjoaa myös tärkeän foorumin, jossa keskustella ja neuvotella eri sosiaalisten kategorioiden välisistä suhteista ja josta käsin vallan marginaalissa olevat ryhmät voivat ilmaista valitsevia rakenteita ja ideologioita vastustavia näkemyksiä. (Curran 2002: 237–238)

Suomalaisen kulttuurin suhtautuminen ikääntymiseen on luonnollisestikin kytköksissä laajempiin länsimaisiin ikääntymistä koskeviin ajattelumalleihin ja kulttuurisiin kuvastoihin. Ikääntymisen kotimaisissa mediaesityksissä ja kulttuurissa kuvastoissa voi kuitenkin katsoa olevan omia erityispiirteitä: tätä tuon esille myös vanhempien naishahmojen komediaelokuvassa (A2) ja muutosleikkejä (A3) tarkastelevissa osatutkimuksissani. Esimerkiksi vertaileva tutkimus suomalaisten ja japanilaisten sanomalehtien tavoista kuvailla suurten ikäluokkien vanhenemista ja eläkkeelle siirtymistä on havainnut, että suomalaisessa mediassa suuriin ikäluokkiin liitetään Japania enemmän negatiivisia merkityksiä ja suurten ikäluokkien edustajat kuvataan useammin passiivisina kuin aktiivisina toimijoina. Lisäksi suomalaisessa printtamediassa suurten ikäluokkien edustajat esitetään pitkälti sukupuolettomina, vaikka muutoin kuvausten todetaan olevan monipuolisia. (Ishikawa 2020). Kyseisen tutkimuksen löydökset ovat joiltakin osin vastakkaisia esimerkiksi vanhemmalle

lukijakunnalle suunnatun *ET*-lehden tavoista kuvailla ikääntymistä, joissa korostuu aktiivinen eläkeläisyys ja ikääntymisen näkeminen myönteisemmässä valossa (ks. Lumme-Sandt 2011). Ristiriitaiset tutkimustulokset kertovat osaltaan tuotantokontekstin merkityksestä ikääntymisen kuvastojen rakentumisessa vaikkakaan tuotantokontekstin vaikutusta kuvastojen muotoutumiseen ei välttämättä usein näe pohdittavan.

Elokuviin ja television ikääntymiskuvastoja tarkastelevan tutkimuksen vähyys ja printtimediaan (etenkin *Helsingin Sanomiin*) kohdistunut huomattava kiinnostus kotimaisen median tutkimuksessa on jo sisällään kiinnostava piirre. Suomalaisesta mediatutkimuksen historiasta kirjoittanut Tarmo Malmberg (2019: 141) onkin todennut, että vaikka elokuva on sanomalehtien ja television tapainen joukkoviestintäväline, sen asema mediatutkimuksessa on alusta alkaen ollut epäselvä, koska elokuvan on katsottu kuuluvaksi osaksi taiteiden järjestelmää.³⁶ Toisaalta elokuvatutkija Kimmo Laine on muistuttanut, että akateemista elokuvatutkimusta ei Suomessa ylipäätään tehdä kovin runsaasti ja elokuvatutkimuksen kenttä on meillä melko hajanainen (Laine 2022). Tämä voi osittain selittää iän vähäisen tarkastelun suomalaisessa elokuvatutkimuksessa, poikkeuksena kotimainen nuorisoelekuva.³⁷

³⁶ Itselleni elokuvatutkimus osana mediatutkimusta on aina tuntunut luonteelta, koska Turun yliopiston mediatutkimuksen oppiaine on aikoinaan muodostunut yhdistämällä humanistisesta ja taiteiden tutkimuksesta perinteestä ammentava elokuva- ja televisiotiede sekä yhteiskuntatieteelliseen perinteeseen kiinnittynyt tiedostusoppi ja puheviestintä.

³⁷ Vastaavasti eurooppalaista ja amerikkalaista tutkimusta ikääntymisen mediarepresentaatioista on tehty runsaasti (tiivis kirjallisuuskatsauksen aiheen tiimoilta ks. esim. Bai 2014). Eri medioita ja vanhenemisen representaatioita tarkastelevia antologioita löytyy useampi (esim. Yläne 2012; Harrington, Bielby & Bardo 2014; Jones & Batchelor 2015). Maricel Oró-Piquerasin ja Anita Wohlmannin toimittama teos *Serializing Age. Aging and Old Age in TV Series* (2016) taas on fokusoinut televisioon ja tapaustutkimuksia eri maista ja näkökulmista löytyy lukuisia (esim. Kovács ym. 2021; Montemurro & Chewning 2018; Signorielli 2004, 2001). Angloamerikkalaisen valtavielokuviin ikääntymisen kuvastoista ja ikääntyvistä elokuvatähdistä on moni tutkija ollut kiinnostunut (esim. Cohen-Shalev 2009; Chivers 2011; Gravagne 2013; Shary & McVittie 2016; Dolan 2017). Myös mainosten ikääntymiskuvastojen tutkimuksella on ulkomailla huomattavasti suomalaista tutkimusta vahvemmat perinteet (esim. Lee, Carpenter & Myers 2007; Williams, Wadleigh & Yläne 2010; Yläne 2021).

Elokuvan kontekstissa ja sukupuolen näkökulmasta sekä ikääntyviä naisahmoja että ikääntyviä miesahmoja ja elokuvatähtiä on tarkasteltu melko paljon. Jälkimmäisiä varsinkin toiminta- ja rikoselokuvien kontekstissa (esim. *Journal of Popular Film and Television* -lehden teemanumero *Geriatric Cinema* vuodelta 2021; Boyle & Brayton 2012). Myös komedian tarjoamat mahdollisuudet purkaa maskuliinisuuteen liittyviä ideaaleja ja narratiiveja sekä uudelleen neuvotella mieheyttä vanhemmalla iällä on kiinnostanut joitakin tutkijoita (ks. Varjakoski painossa; Röber 2020). Lisäksi ulkomaisten miestenlehtien (Hurd Clarke, Bennett & Liu 2014) ja sanomalehtien (Amaral ym. 2019) tavoista esittää vanhoja miehiä löytyy jokunen tutkimus.

4 Tutkimuksen näkökulmat ja keskeiset käsitteet

4.1 Ikääntymisen ja iän kulttuurinen rakentuminen

Vanheneminen itsessään on biologinen prosessi, mutta kulttuuri määrittää, säätelee ja antaa sille erilaisia merkityksiä (Jyrkämä 2001: 274). Havainnollistavana esimerkkinä tästä annetaan usein harmaantuvat hiukset. Hiusten harmaantuminen on luonnollinen, fysikaaliskemiallinen prosessi, jossa pigmentin tuotanto hiustupessa vähitellen heikkenee ja tästä syystä hiukset harmaantuvat. Kuitenkin se, millaisia merkityksiä ja tulkintoja harmaille hiuksille annetaan, riippuu siitä, ovatko ne miehellä vai naisella, nuorella vai vanhalla.

Ikääntymiselle ja eri ikäkausille annetut merkitykset ja käsitykset ovat aikasidonnaisia, ja siksi kontingenteja: ne muuttuvat ajassa sekä saavat jatkuvasti uusia merkityksiä ja tulkintoja. Ikääntyminen tapahtuu aina myös jossain tietyssä paikassa, minkä johdosta ikääntymisen kuvastot vaihtelevat kulttuureittain ja saavat vaikutteita kustakin sosiaalisesta ja kulttuurisesta ilmapiiristä. Vanhenemista koskevat käsitykset ja sille annetut merkitykset siis vaihtelevat niin historiallisesti, kulttuurisesti, yhteiskunnallisesti, sosiaalisesti kuin yksilöittäinkin.

Yhdysvaltalaisen ikääntymistutkijan Margaret Morganth Gulletten mukaan kulttuurilla onkin merkittävä rooli siinä, miten ymmärrämme ja tulkitsemme ikääntymiseen liittyvät biologiset muutokset. *We are aged by culture*, kuten Gulletten (2004) tunnettu väittämä kuuluu. Keskeisessä asemassa tässä ovat jo lapsena sisäistetyt ikänarratiivit (*age narratives*), jotka toimivat niin visuaalisella kuin tekstin tasolla, ja joiden kautta järjestelme ja tulkitsemme ikääntymiseen liittyvää tietoa ja tapahtumia. Siinä missä lasten ja nuorten kohdalla ikänarratiivit rakentuvat näkemyksille kehityksestä ja kasvusta (*narrative of progress*), viimeistään keski-iässä tulkintakehys muuttuu rapistumisen narratiiviksi (*narrative of decline*) (Gullette 2004: 15–19). Yhtenä esimerkkinä ikänarratiivien toiminnasta Gullette antaa taaperoikäisen lapsen ja vanhan miehen kaatumisen. Kun pienen lapsen kaatuminen ja jaloilleen nouseminen tulkitaan kulttuurissamme kehityksenä, vanhan miehen kaatuminen tulkitaan merkkinä rapistumisesta (Gullette 2015: 22; myös Katz 2015). Ruumista ja ulkonäköä koskevissa visuaalisissa esityksissä taas rapistumisen

narratiivi tulee näkyväksi erityisesti tavoissa esittää ikääntyminen vastenmielisenä ja groteskina (ks. Gullette 2004: 3–6).

Kaiken kaikkiaan ikääntymisen ymmärtäminen rapistumisena on kulttuurisamme niin hallitseva tapa jäsentää vanhenemista, että pidämme sitä Gulletten mukaan ”totuutena” ikääntymisestä (Gullette 2004: 11). Gulletten väittämää vasten ei ole yllättävää, että käsillä olevassa työssäkin rapistumisen narratiivi on enemmän tai vähemmän läsnä miltei kaikissa tarkastelluissa representaatioissa: oli kyseessä sitten ikääntyvän ruumiin esittäminen rumana ja toiseuden tunnetta tuottavana (A3) tai ikääntymisen tekeminen ymmärrettäväksi heikentyvän terveydentilan ja kuoleman kautta (A1; A2; A3). Kuitenkin aineistosta on löydettävissä myös muita ikääntymisen tulkintakehyksiä, mikä indikoi pyrkimyksestä antaa vanhenemiselle muitakin merkityksiä kuin mitä rapistumisen narratiivilla on perinteisesti tarjota. Palaan tähän tarkemmin väitöskirjan yhteenvedossa (ks. luku 5. Yhteenvetoa ja pohdintaa).

Ikääntymisen ymmärtäminen kulttuurisesti rakentuvana on väistämättä tarkoittanut myös iän uudelleen tarkastelua, sillä ikää on tavattu pitää itsestään selvänä, numeerisena faktana. Ikä on nähty kuuluvaksi niin sanottuihin luonnollisiin kategorioihin, minkä johdosta iän tarkastelua sosiokulttuuristen merkitysten kannalta on tavattu pitää marginaalisena seikkana (Rantamaa 2001: 50). Ikä on kuitenkin monilla eri merkityksillä rakennettu kulttuurinen konstruktio, jolla ihmisiä ”merkitään”, heille annetaan identiteetti ja heidät asemoidaan erilaisiin auktoriteetti- ja valtasuhteisiin toisiinsa nähden (Sankari & Jyrkämä 2001: 7).

Ikään liittyvien merkitysten tarkastelu on nostanut esille sen, että ikä voi tarkoittaa monia eri asioita ja että ikä on itse asiassa hyvin moniulotteinen ilmiö. Iän monimerkityksellisyydestä kertoo se, että voidaan puhua kronologisesta, biologisesta, sosiaalisesta ja subjektiivisesta iästä – tai elokuva-, tv- ja teatterialalla käytössä olevasta kameraiästä eli näyttelijöiden itsemäärittelystä siitä, minkä ikäistä hahmoa he voisivat näytellä. Tyypillistä näille jälkimmäisille tavoille käsitteellistää ikää on se, että usein niiden suhde kronologiseen ikään nähdään jollain tapaa ristiriitaisena tai vähintäänkin jännitteisenä. Tätä aihetta käsittelen myös kolmannessa artikkelissa, kun nostan esille *Vuosia nuoremmaksi* -ohjelman polttoaineena toimivan ikäristiriidan, joka samalla ylläpitää ja tuottaa ikääntymiskeskusteluja luonnehtivaa ongelma- ja kriisiajattelua.³⁸

³⁸ Ilmiö, jossa kronologinen ikä ja koettu ikä ovat keskenään ristiriidassa, on kirjoittanut paljon akateemista keskustelua jo useamman vuosikymmenen ajan. Vanhenevan ruumiin on muun muassa nähty kätkevän sisälleen nuorena pysyvän minuuden, jota sosiologit Mike Featherstone ja Mike Hepworth (1991) ovat lähestyneet ”ikääntymisen maski” (the mask of ageing) käsitteen kautta. Sisäisen minuuden näkemistä kronologista ikää nuorempana on selitetty myös eräänlaisena etäännyttämiskeinona ”vanhojen” kategoriasta ja siihen liittyvistä negatiivisista stereotyyppioista (esim. Hurd 1999). Joidenkin mielestä kyseessä on taas itsekohentamisen strategia (self-enhancement), jossa

Kronologisella iällä viitataan siis yksilön kalenteri-ikään, jota tavataan pitää objektiivisena, ”oikeana” ikänä. Kalenteri-ikään pohjautuvat arvioinnit, luokittelut, oikeudet ja velvollisuudet tulevat osaksi yksilön elämää jo syntymästä lähtien. Myös yhteiskunta eri instituutioineen (koulutus, terveydenhuolto, työelämä ja vapaa-aika) on pitkälti organisoitunut kronologisen iän mukaan ja numeerinen ikä määrittää yksilön asemaa yhteiskunnassa monessakin suhteessa. (Rantamaa 2001).

Biologinen ikä liittyy elimistön biofysiologisiin ja fyysisiin prosesseihin ja muutoksiin. Kronologisen ja biologisen iän ero tulee selvimmän näkyväksi esimerkiksi tilanteessa, jossa kahden kalenteri-ikänsä puolesta saman ikäisen yksilön toimintakyky ja elimistön kunto eroavat selkeästi toisistaan. Sosiaalisen iän käsitteellä taas tavataan viitata eri ikärooleihin, odotuksiin ja ikänormeihin (Rantamaa 2001: 60). Media on yksi keskeinen areena, jossa näitä odotuksia ja ikänormeja tuotetaan. Ikänormit määrittelevät, mitä minkäkin ikäiselle pidetään ”hyväksyttävänä” ja sopivana, oli kyse sitten pukeutumisesta, ulkonäöstä tai käyttäytymisestä. Ikänormit tulevat näkyväksi etenkin silloin, kun niitä rikotaan: esimerkiksi *Sooloilua* -elokuvassa keskisormeä näyttävän iäkkään äidin (A2) ja *Thomas* -elokuvassa nuoren naisen rintatavarustusta vilkuilevan vanhan miespäähenkilön (A1) voi katsoa rikkovan vallitsevia käsityksiä ”ikäso pivasta” käytöksestä – ja miksei myös ympäristöaktivismia harjoittavien ”mummojenkin”, jotka astuvat perinteisesti nuoremmille ihmisille miellellylle toiminta-areenalle (A4; McHugh 2012).

Monissa yhteyksissä kalenteri-ikää keskeisemmäksi voi nousta se, miten kukin omakohtaisesti kokee iän. Tällöin viitataan yksilön subjektiiviseen ikään.³⁹ *Vuosia nuoremmaksi* -ohjelmassa nähtävän keski-ikäisen muutoskokijan kuvaus ”sisäisestä pikkutyöstä” ja Johanna Vuoksenmaan tuore elokuva *70 on vain numero* (2021) viittaavat juuri tähän koettuun ikään. Toisaalta iän kokeminen on myös tilannekohtaista ja siihen liittyy jatkuvaa vaihtelua: kronologisesta iästä riippumatta voimme yhdessä hetkessä kokea itsemme nuoreksi tai lapsekkaaksi, toisessa yhteydessä taas vanhaksi tai kovin aikuiseksi. Liikomme näin ollen iän jatkumolla (Woodward 1991) tai eri-ikäisyyksien (ks. Woodward 2006; myös Saarenheimo 2017) välillä alati edestakaisin, ja kuten kolmannessa artikkelissa ehdotan, mediassa nähtävät muutosleikit mahdollistavat tämän eri-ikäisyyksillä leikittelyn. Samalla muutosleikit

yksilö haluaa samaistua positiivisesti arvotettuihin sosiaalisiin ryhmiin. Etenkin naisten on väitetty turvautuvan miehiä useammin tähän strategiaan johtuen kulttuurissamme vallitsevasta tavasta nähdä naisten ikäänntyminen negatiivisemmassa valossa kuin miesten. (Barrett 2005).

³⁹ Monissa tutkimuksissa on havaittu, että kysyttäessä ihmisiltä minkä ikäisiksi he kokevat itsensä, annettu numero harvemmin vastaa kysytyä kronologista ikää. Jos murrosikäiset usein kokevat itsensä ikäistään vanhemmaksi, monet aikuiset aina vanhimpiin ikäryhmiin asti taas kokevat olevansa ikäistään nuorempia (Kotter-Grühn, Kornadt & Stephen 2015: 87).

avaavat iän esittämiselle ja tekemiselle uusia mahdollisuuksia, aivan kuten neljännessä artikkelissa tarkasteltava sosiaalinen mediakin. Tutkimukseni lähestyy ikää siis tekemisenä, ei jonain, joka on olemassa jo sellaisenaan.⁴⁰ Kuten Cheryl Laz (2003) esittää, ikä on jatkuvaa tekemistä tai suorittamista (*age as accomplished*), joka voi olla tarkoituksellista tai tietoista, mutta tapahtuu usein kuitenkin tiedostamatta tai tahattomasti. Lazin mukaan emme voi periaatteessa lakata tekemästä ikää, koska ikä on aina osa itseä, sosiaalista vuorovaikutusta ja instituutioita, vaikka kaikissa tilanteissa se ei aina ole yhtä huomattavassa tai merkityksellisessä roolissa. Ikää tehdessään yksilöt ammentavat ja hyödyntävät eri kulttuurisista lähteistä, kuitenkin tavoilla, joissa yksilön toimijuudella ja valinnoilla on yhtä lailla olennainen rooli. (Laz 2003: 506–507).

4.2 Sukupuoli ja ikä

Tutkimukseni yhtenä keskeisenä ajatuksena on, että sukupuoli vaikuttaa olennaisesti siihen, miten ikääntymistä representoidaan ja millaisia kulttuurisia merkityksiä ikääntymiselle annetaan. Media vastaavasti on yksi keskeinen kulttuurin areena, jossa sukupuolitetttua ikää rakennetaan ja tehdään näkyväksi.

Kaikkiaan naisten elämänpolku lapsesta vanhaksi eroaa miesten vastaavasta monilla tavoin: muun muassa eliniän, socialisaation, yhteiskunnallisten roolien, sosiaalisten suhteiden ja tienestien suhteen (Bookwala 2014: vi). Myös erot sukupuolten sisällä voivat olla suuria, riippuen iästä, siviilisäädystä, koulutustasosta ja sosioekonomisesta asemasta (ks. esim. Muhlbauer ym. 2014; Ojala & Pietilä 2013; Calasanti & Slevin 2006). Näitä naisten välisiä eroja artikuloidaan tutkimissani representaatioissakin: *Roskisprinssissä* nähtävän ”kassi-alma” -Veeran sekä *Vuosia nuoremmaksi* -ohjelman ”tavis” naismuuttajien elämänkulut ja ikääntymisen polut esitetään monilta osin erilaisina kuin *Meidän tarinassa* nähtävien varakkaampaan keskiluokkaan kuuluvien naisten, joilla on varaa ikääntyä ”hyvin” ja joiden tulevaisuuksien kuvittelusta vanhenemisen varjopuolet, yksinäisyys ja huono-osaisuus on pitkälti pyyhitty pois (A3). Edellä oleva esimerkki havainnollistaa hyvin myös sitä, mistä sukupuolen ja iän intersektiosta kirjoittanut Clary Krekulakin (2007: 157) muistuttaa: kun teemme sukupuolta, teemme samanaikaisesti myös ikää, luokkaa, etnisyyttä, seksuaalisuutta ja niin edelleen. Tai kuten tämän väitöstutkimuksen kontekstissa voi sanoa: kun teemme ikää, teemme samalla myös sukupuolta, luokkaa, etnisyyttä, seksuaalisuutta ja niin edelleen.

Sekä iälle että sukupuolelle annetut kulttuuriset merkitykset muuttuvat elämänkulun aikana (Vakimo 2001: 15). Naisten kohdalla naiseus on perinteisesti

⁴⁰ Kotimaisessa tutkimuksessa ikään tekemisenä viittaavat myös Sinikka Vakimon (2001) ”vanhuusteko” ja Sonja Iltasen (2007) ”ikäteko” käsitteet.

määrittynyt pitkälti ulkoisen viehätysvoiman ja lisääntymiskyvyn kautta. Biologisen ikääntymisen myötä häviävä kyky lisääntyä sekä nuorekkuudelle perustuvan viehätysvoiman menettäminen on kulttuurisessa mielessä nähty johtavan naisilla ikään kuin sukupuolen menettämiseen. Tosin viime vuosina kriittinen miestutkimuskin on tuonut esille sitä, että ruumiillinen vanheneminen ja sen mukanaan tuomat muutokset toimintakyvyssä uhkaavat yhtä lailla myös miesten miehisyyttä ja vanhenevien miesten kykyä täyttää kulttuurisia mieheyden kriteereitä. (Ojala & Pietilä 2013: 9, 10). Ensimmäisessä artikkelissa tarkastellut, sairavuoteilla kärsivinä makaavat sekä muista riippuvaisina esitetyt vanhat mieshahmot voi nähdä yhtenä pyrkimyksenä käsitellä ja uudelleenneuvotella juuri tätä ikääntyvien maskuliinisuuksien ja kulttuurisen ideaalimieheyden välistä suhdetta. Toisaalta vakava sairaus myös tarjoaa miehille kulttuurisesti hyväksytyin tavan olla haavoittuvainen ja heikko, mikä tietyllä tavalla auttaa vanhoja mieshahmojakin säilyttämään maskuliinisuutensa huolimatta toimintakykyyn ja riippumattomuuteen liittyvistä muutoksista.⁴¹

Jos sukupuoli on ikääntymisen tarkasteluissa ollut läsnä, on se tavallisimmin kohdistunut naiseen. Susan Sontag (1972) nosti jo 1970-luvun alussa keskusteluun ”ikäntymisen kaksoisstandardin”, jonka mukaan yhteiskunnassa suhtaudutaan miesten vanhenemiseen suopeammin kuin naisten vanhenemiseen. Viisikymmentä vuotta myöhemmin, Sontagin lanseeraama käsite on edelleen ajankohtainen, kuten *Vuosia nuoremmaksi* kaltaiset ohjelmatkin osoittavat. Kyseisessä ohjelmassa suhtautumisero naisten ja miesten ikääntymiseen tulee erityisen terävästi näkyväksi, kuten myös se, miten kulttuurinen ikäkatse arvottaa ja arvioi naisten ja miesten ulkonäköruumiita eri tavoin. Siinä missä ikääntyvälle naismuuttujalle nuorennusmuokkaus esitetään edellytyksenä itsetunnon, viehätysvoiman ja ”parisuhdemarkkina-arvon” palauttamiselle, ikääntyvän miesruumiin ei välttämättä nähdä tarvitsevan nuorennusmuokkausta tullakseen sosiaalisesti hyväksytyksi eikä ikäistään vanhemmaksi leimaamista esitetä miesmuuttujalle erityisen traumaattisena kokemuksena. (A3).

Sontagin lisäksi lukuisat muutkin feministiset tutkijat ovat nähneet naissukupuolen ja korkeamman iän risteymän erityisen ongelmallisena.⁴² Viimeaikaisista kirjoitajista esimerkiksi Clare Anderson (2018) puhuu ikääntyvää naiseutta ympäröivästä ”kollektiivisesta levottomuudesta” (*collective unease*), joka hänen mukaansa

⁴¹ Suhteessa kulttuurisesti idealisoituun maskuliinisuuteen, vanhemmat miehet nähdään usein ”puutteellisina maskuliinisuuksina” (*failing masculinities*), kuten brittikomedian vanhoja miehiä tarkastellut Franziska Röber (2020: 153) asian ilmaisee. David Jacksonin (2016: 8) mukaan taas ikääntymisen myötä miehistä katsotaan tulevan miehiä ”rajoitetulla tai alempiarvoisella tavalla”.

⁴² Esimerkiksi Simone de Beauvoir kirjoittaa teoksessaan *Vanhuus* (1970 *La vieillesse*, käännetty suomeksi 1992) ikääntymisen johtavan vieraantumiseen sekä itsestä että yhteiskunnasta laajemmin.

ilmenee vanhempien naisten representoimisella valtamediassa usein varsin negatiivissävytteisesti sekä ristiriitaisena suhtautumisena ikääntyvään naisruumiiseen. Naisen ikääntymistä koskevien yleisten käsitysten kielteisyys (Nikander 1999: 39) sekä vanhempien naisten marginalisointi eri kulttuurin ja yhteiskunnan areenoilla, kuten tutkimusartikkeleissanikin (A2; A3; A4) tuon esille, muistuttavat siitä, että sukupuolella on merkitystä tarkasteltaessa ikääntymistä ja ageismia koskevia kysymyksiä.

Ikä järjestyy sukupuolen tavoin hegemoniseksi järjestykseksi, jota määrittää keski-ikä hegemonia. Yksilön paikka ikäjärjestyksessä ei kuitenkaan ole muuttumaton, vaan ikääntymisen seurauksena voimme elämän aikana kokea sekä ikään liittyvää syrjintää että etuoikeuksia. (Ojala & Pietilä 2013: 27). Tässä mielessä naisten ikääntymisen tarkastelu vain ongelmalähtöisesti ja syrjinnän näkökulmasta jättää pimentoon iän karttumisen mukana tulevia mahdollisia vahvuuksia ja etuja, joista keskustelen *Aktivistimurtojen* ympäristöaktivismia tarkastelevassa osiossakin (A4). Niin ikään vanhenemisen myötä tapahtuvalla siirtymisellä – tai siirtämisellä – naiseuden tai mieheyden kulttuurisesta keskiöstä kohti marginaalia voi katsoa olevan myönteisiä puolia. Joidenkin mielestä yksilöiden vanhetessa sukupuolisidonnaiset odotukset ja patriarkaaliset säännöt liudentuvat, jolloin selkeärajaiset sukupuoli-representaatiot ja -erot hämärtyvät (Silver 2003). Vanheneminen voi tarjota siis mahdollisuuksia vapautua kapea-alaisista mieheyttä ja naiseutta määrittävistä ihanteista ja iän tekemistä ohjaavista kulttuurisista imperatiiveista. Kulttuuriset representaatiot taas toimivat tilana, jossa ikääntyvää naiseutta ja mieheyttä voidaan neuvotella ja rakentaa uudelleen.

Ikääntymisen tarjoamista mahdollisuuksista ottaa etäisyyttä sukupuoleen ja ikään liittyvistä normeista ja stereotyyppisistä käsityksistä keskustelen etenkin väitöskirjan toisessa ja neljännessä julkaisussa. Jälkimmäisessä julkaisussa pohdin sosiaalisen median tarjoamia mahdollisuuksia haastaa sukupuolta ja ikää koskevia stereotyyppioita itserepresentaatioiden kautta. Julkaisussa nro. 2 taas komediallinen konteksti avaa tilan rikkoa sukupuoli- ja ikäsidonnaisia käytösnormeja, samanaikaisesti kun se sallii sukupuoleen liittyvien ulottuvuuksien, kuten feminiinisuuden ja maskuliinisuuden, joustavamman esittämisen sekä sukupuoliroolien haastamisen, kuten haulikkoa ja traktoria tottuneesti käsittelevä vanhempi naishahmo elokuvassa *Äkkilähti* indikoi.

4.3 Toimijuus

Lähtiessäni kartoittamaan vanhempia ikäryhmiä ja sosiaalista mediaa käsittelevää kirjallisuutta neljättä artikkelia varten, löytämäni tutkimus tarkasteli vanhempia ihmisiä lähinnä sosiaalisen median kuluttajina, ei aktiivisina sisällöntuottajina tai yksilöinä, joiden toimintoihin verkkoympäristöissä sisältyisi luovuutta, mielihyvää, itseilmaisua, identiteettien rakentamista tai yhteiskunnallista vaikuttamista. Eräässä

kansainvälisessä kirjallisuuskatsauksessa onkin todettu melko osuvasti, että monet uusia viestintäteknologioita ja vanhempia ihmisiä koskevat tutkimukset tapaavat nähdä vanhemmat ihmiset vain iän kautta eli vanhoina (Richardson ym. 2011: 144).⁴³ Digitaalisen median ollessa kyseessä, tavallisin näkökulma aiheeseen on keskittyä mediataitojen riittämättömyyteen sekä mediateknologioiden käyttöönottoa esittäviin tekijöihin (Cornér 2020: 237; myös Quinn 2014).

Ikääntyneitä ja sosiaalista mediaa koskevaa tutkimusta on sanottu luonnehtivan uusien mediateknologioiden näkeminen jonain, jolla kompensoida elämän jälkipuolella mahdollisesti ilmaantuvia fyysisiä, henkisiä ja sosiaalisia haasteita (Givskov & Deuze 2016: 2),⁴⁴ kuten yksinäisyyttä ja liikkumiseen liittyviä rajoitteita. Yllä esitetyt huomiot kertovat toisaalta ikääntyneiden mediatoimijuuteen liittyvien kysymysten kapea-alaisuudesta tutkimuksessa, toisaalta ymmärryksestä, joka lähestyy vanhenemista pitkälti ongelmakeskeisesti ja rapistumisen narratiivia mukaillen (vrt. Gullette 2004; luku 4.1.).

Ikääntymät ihmiset ovat perinteisesti olleet tutkimuksen kohteita, mutta yhä enemmän on alettu peräänkuuluttaa vanhempien ihmisten oman äänen kuulemistä ja toimijuuksien näkyväksi tekemistä. Etenkin toimijuusnäkökulman on sanottu avaavan tilan vanhenevien ihmisten näkemiselle toiminnan subjekteina ja ikääntyneitä ihmisiä koskevien diskurssien rikkomiselle (Jyrkämä 2008: 193). Toimijuus on tarjonnut täten yhden hedelmällisen tarkastelukulman myös omassa tutkimuksessani, kun olen pyrkinyt etsimään mahdollisia uusia avauksia ja ymmärryksiä iän ja ikääntymisen keskusteluihin (ks. 2.4. Tutkimuskysymykset).

Kaikkiaan toimijuus on monitasoinen ilmiö, jota on lähestytty monista teoreettisista lähtökohdista. Usein toimijuus kuitenkin ymmärretään suhteisena, jossa yhteiskunnalliset rakenteet asettavat raameja yksilön toiminnalle, mutta toimijat myös muokkaavat ja muuntavat näitä rakenteita, suhteita ja merkityksenantoja. (Vanhalakka-Ruoho, Silvonen & Kauppila 2015: v). Tutkittaessa toimijuutta tukevia tai sitä ehkäiseviä tekijöitä, on tärkeää analysoida myös ympäristön odotuksia, normeja ja mahdollisuuksia, joiden puitteissa yksilö rakentaa ja elää elämäänsä. Näistä tekijöistä emme aina välttämättä ole edes kovin tietoisia, vaikka olisimmekin sisäistäneet tiettyjä odotuksia ja normeja ”täytymisinä”. (Koivula 2009: 33).

⁴³ Myös Päivi Rasi huomasi vuonna 2021 valmistuneessa, ikäihmisten ja internetin sosiaalista rakentumista suomalaisessa kontekstissa tarkastelevassa väitöskirjatutkimuksessaan, että akateemisessa kirjallisuudessa ja sanomalehdissä ikäihmisten digiosaimista kuvataan pääasiallisesti heikkona ja ratkaisua vaativana ongelmana, kun taas ikäihmisten omat kuvaukset internet-suhteistaan olivat selkeästi monipuolisempia.

⁴⁴ Tämä liittyy laajempaan ajattelutapaan, joka näkee teknologialla olevan tärkeän rooli toisaalta ikäihmisten hyvinvoinnin kohentamisessa, toisaalta hillitsemässä vanhustenhoidosta aiheutuvia kustannuksia yhteiskunnalle (ks. Schulz ym. 2015).

Mediarepresentaatiot muodostavat yhden ympäristön, jossa tuotetaan ikää ja ikääntymistä koskevia ”täytymisiä”, odotuksia ja malleja sille, mikä on mahdollista ja mikä ei. Median ikääntymiskuvastot – yhdessä saatavilla olevan mediateknologian kanssa – ovat siis osaltaan määrittämässä niitä rajoja ja mahdollisuuksia, joiden puitteissa yksilöt toteuttavat ja neuvottelevat toimijuuttaan arjessa. Käsillä olevassa väitöstutkimuksessa toimijuusnäkökulma on selkeinten läsnä neljännessä artikkelissa, jossa selvitän, millaista toimijuutta sosiaalinen media mahdollistaa ja tekee näkyväksi valitsemassani tutkimusaineistossa. Esimerkiksi blogien kirjoittamisen voi nähdä toimijuuden harjoittamisena, joka samalla avaa mahdollisuuksia toimia aktiivisena kulttuurin tuottajana ja ottaa osaa poliittisiin keskusteluihin, joihin ei muutoin olisi ehkä mahdollisuuksia osallistua (Keller 2012; Jäntti ym. 2018). Jälkimmäisestä ympäristökeskustelu on yksi esimerkki, mihin sosiaalinen media laajemminkin on tarjonnut uudenlaisia tapoja osallistua ja vaikuttaa – varsinkin vanhempien ihmisten kohdalla, kuten artikkelissani A4 tuon esille.

Toimijuusnäkökulmaa voi hyödyntää myös tarkasteltaessa fiktiivisiä hahmoja, kuten teen artikkelissa A2. Vaikka en eksplisiittisesti käytä toimijuuden käsitettä kyseisessä osatutkimuksessa, tarkastelen vanhempia naishahmoja nimenomaan toimijoina elokuvien tarinoissa. Naishahmojen toimijuuteen fokusoiminen mahdollistaa analyysin tekemisen, joka ei rajoitu pelkästään stereotyyppisen hahmogallerian (äiti, isoäiti) toteamiseen vaan kannustaa katsomaan hahmoja kokonaisvaltaisemmin (vrt. Jyrkämä 2007: 106). Esimerkiksi *Sooloilua* -elokuvassa nähtävän Lean hahmon vastakarvaan lukeminen tuo esille toimijuutta, joka muutoin saattaisi analyysissa jäädä pimentoon. *Roskisprinssin* Veera-hahmon toimijuus on taas toisin toimimista (Jyrkämä 2008: 196) suhteessa vallitseviin käsityksiin siitä, mitä ”onnistunut” tai ”hyvä” ikääntyminen tarkoittaa tai miltä ikääntyvän naiseuden ”tulisi” näyttää tullakseen sosiaalisesti hyväksytyksi.

Toimijuuteen fokusoiminen muistuttaa ennen kaikkea siitä, etteivät yksilöt ole vain passiivisia toiminnan kohteita vaan toimivia subjekteja omassa ympäristössään ja elämässään. Toimijuusnäkökulma auttaa myös nostamaan esille vanhempien ihmisten erilaisia kompetensseja ja osaamisia, sekä osallisuutta yhteiskunnassa, mikä osaltaan voi edesauttaa ikäkäsitysten muotoutumista myönteisempään suuntaan (vrt. luku 3.2.1). Tuottamalla kuvastoa, jossa vanhemmilla ihmisillä on merkityksellisiä rooleja yhteiskunnassa, samalla integroidaan heitä osaksi yhteiskuntaa ja osaksi ”meitä”, toisin kuin toiseuttavien kuvastojen kohdalla tapahtuu.

5 Yhteenvetoa ja pohdintaa

Väitöskirjassani olen tutkinut millaisia kulttuurisia kuvastoja ja käsityksiä ikääntymisestä, vanhemmista ihmisistä ja elämän jälkipuolesta tuotetaan ja haastetaan 2000-luvun suomalaisessa mediamaisemassa. Olen kohdistanut tarkasteluni kotimaiseen populaarielokuvaan, television viihdeohjelmiin sekä sosiaaliseen mediaan. Työn lähtökohtana on ollut, että edellä luetellut tarjoavat merkittävän areenan, jossa ikääntymiseen liittyvää kulttuurista mielikuvitusta tuotetaan, arkipäiväisiä käsityksiä muokataan ja ikääntymisen eri ulottuvuuksia tehdään ymmärrettäväksi.

Monimediainen, eri lajityyppisiä ja itserepresentaatioita sisältävä tutkimusaineisto on työssäni toiminut vahvuutena monessa mielessä. Ensinnäkin monimediainen aineisto heijastelee sitä arkista mediamaisemaa, jonka ympäröimänä elämme ja jossa ikää ja ikääntymistä koskevat kuvastot, käsitykset ja merkitykset muotoutuvat mediarajoja ylittävissä representaatioiden verkostoissa. Toisekseen ikääntymiseen liittyvät käsitykset ja ymmärrykset ovat potentiaalisesti tulleet monivivahteisempina näkyville, kun olen tarkastellut niitä eri tuotantokonteksteissa. 2000-luvun kaksi ensimmäistä vuosikymmentä kattava aineisto on myös mahdollistanut jäljittämään ikään ja ikääntymiseen liittyvien kulttuuristen kuvastojen mahdollisia temporaalisia muutoksia, samalla kun mediateknologinen kehitys sosiaalisen median muodossa on avannut uusia areenoita ja välineitä iän tekemiselle ja ikääntymisrepresentaatioiden tuottamiselle.

Väitöstutkimukseni on tuottanut uutta tietoa suomalaisen median vanhenemisen kuvastoista ja siitä, millaisia sukupuolittuneita tulkintoja iästä ja ikääntymisestä mediassa tuotetaan tällä hetkellä. Erityisesti populaarielokuvaa ja sosiaalista mediaa koskevat osatutkimukset ovat ensimmäisten joukossa Suomen kontekstissa. Olen työssäni myös haastanut tutkimuksen tavallisesti tarjoamia tulokulmia, paikkoja ja identiteettejä vanhemmille ihmisille fokuoimalla toimijuuteen (Jyrkämä 2008) ja tarkastelemalla ikääntymistä muustakin kuin terveyden ja hyvinvoinnin näkökulmasta. Esittelen seuraavaksi tarkemmin tutkimukseni tuloksia. Aloitan keskeisistä havainnoista, jonka jälkeen siirryn tutkimustulosten ajallisen kehityksen tarkasteluun, joka samalla toimii väitöskirjan suurempia linjoja kokoavana yhteenvetona.

5.1 Keskeisiä havaintoja vanhenemisen kulttuurisista kuvastoista tutkimusaineistossa

Ensimmäinen keskeinen havainto etsiessäni tutkimusaineistoa väitöskirjan ensimmäistä artikkelia varten oli vanhempien henkilöhahmojen vähäinen näkyvyys kotimaisessa elokuvatuotannossa, etenkin päärooleissa tai muutoin juonen kannalta merkittävässä rooleissa. Löydös resonoi ulkomaisen tutkimuksen kanssa, joka on todennut yli kuusikymmentävuotiaitten näyttelijöiden olevan melko näkymättömiä anglosaksisessa valtavirtaelokuvassa (esim. Smith, Choueiti & Pieper 2014; Markson & Taylor 2000) ja mediamaisemassa ylipäätään (esim. Edström 2018), etenkin suhteutettuna vanhempien ikäryhmien osuuteen väestössä. Toinen keskeinen havainto kotimaisessa nykyelokuvatuotannossa oli se, että jos vanhempia näyttelijöitä oli keskeisissä rooleissa tai iäkkäämpien henkilöhahmojen elämää pääsi seuraamaan valkokankaalla, kyse oli useimmiten miespuolisista hahmoista.⁴⁵ Vanhempien naishahmojen vähäinen näkyvyys sitä vastoin oli silmiinpistävää ja vanhempien naisnäyttelijöitä näkeminen päärooleissa oli harvinaista.⁴⁶ Tuotantojen suosiessa nuorempia näyttelijöitä ja syrjiessä erityisesti vanhempia naisnäyttelijöitä, elokuvateollisuuden voi tältä osin katsoa ylläpitävän sukupuolittunutta ageismia (ks. myös Medina Bañón & Zecchi 2020: 254) ja toisintavan eriarvoisuutta ylläpitäviä käytäntöjä, jotka ovat ristiriidassa esimerkiksi tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain⁴⁷ kanssa.

Elokuvainstituution miesvaltaisuus on saattanut osaltaan vaikuttaa ikääntyneiden naisten vähäiseen näkyvyyteen elokuvissa. Esimerkiksi *Ylen* tekemä *Sata vuotta suomalaista elokuvaa* -katselmus⁴⁸ osoittaa, että miehet ovat olleet suomalaisessa elokuvassa hallitsevassa asemassa molemmin puolin elokuvakameraa. Tällöin ongelman voisi ajatella ratkeavan lisäämällä naisohjaajien ja -käsikirjoittajien määrää tuotantokoneistossa. Näin on jossain määrin tapahtunutkin, sillä viimeaikaisissa naisten ohjaamissa ja/tai käsikirjoittamissa kotimaisissa fiktioelokuvissa myös

⁴⁵ Esim. *Tuntematon mestari* (2019), *Ilosia aikoja*, *Mielensäpahoittaja* (2018), *Mielensäpahoittaja* (2014), *Elämältä kaiken sain* (2015), *Tie pohjoiseen* (2012), *Postia pappi Jaakobille* (2009) ja *Thomas* (2008).

⁴⁶ SES:in vuosiraporttien perusteella v. 2000–2015 lähes 200 kotimaista pitkää elokuvaa sai ensi-iltansa (pois lukien dokumentit ja lastenelokuvat). Näistä elokuvista alle viidessä prosentissa esiintyi 65-vuotta täyttäneitä naisnäyttelijöitä päärooleissa tai merkittävässä sivurooleissa. Myös Suomen Elokuvasäätiön tilaamasta tuoreesta tutkimuksesta käy esille, että elokuva-alalla yli 40-vuotiailla naisilla pidemmät työttömyysjaksot ovat yleisempiä kuin samanikäisillä miehillä (Oksanen-Säreä & Kurlin Niiniäho 2020).

⁴⁷ Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) mukaan ketään ei saa välittömästi tai välillisesti syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, jne. mukaan. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) taas pyrkii estämään sukupuoleen perustuvaa syrjintää.

⁴⁸ *Sata vuotta suomalaista elokuvaa*: <https://yle.fi/uutiset/3-9519434>

vanhemmilla naisilla on ollut näkyvämpiä rooleja, etenkin komediaelokuvissa.⁴⁹ Vanhempien naisten työntämistä kulttuurisen näkyvyyden reunamille ja esittämistä epäsuotuisassa valossa ei kuitenkaan voida kuitata sukupuolten välisellä epätasa-arvolla elokuvainstituution sisällä. Kyse on syvemmälle juurtuneesta arvomaailmasta, joka marginalisoi naisia sekä sukupuolen että iän perusteella (Dolan ja & Tincknell 2013: 2; ks. myös McGlynn, O’Neill & Schrage-Früh 2018).

Toisaalta ikääntymisen ja sukupuolen tarkastelu pelkästään ikäsyrynnän ja seksismin viitekehyksessä on rajallista ja jopa yksinkertaistavaa (ks. Krekula 2007). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö aihetta tulisi edelleen tutkia ja nostaa julkiseen keskusteluun. Päinvastoin. Tarttumalla vanhempia naisia koskeviin ikäsyryviin käytänteisiin ja mediarepresentaatioihin lisätään tietoisuutta ageismista, joka monelta osin on vielä heikohkosti tunnettu ja tunnistettu syrynnän muoto. Ilman ikäsyryvien (media)käytäntöjen ja kulttuurien tunnistamista niiden purkaminen ja muuttaminenkin on lähtökohtaisesti mahdotonta.

Tässä työssä tarkastellut bloggaavat ”mummot”, jotka blogikirjoituksissaan julkisesti puhuvat omassa elämässä kohdatuista ikäsyryivistä asenteista ja vanhempia naisia halveeraaviksi koetuista mediaesityksistä harjoittavat yhdenlaista arjen aktivismia, jolla on potentiaalia haastaa vallitsevia sosiaalisia normeja ja toimia katalysaattorina sosiaaliselle muutokselle (Vivienne 2016). Naisen elämäkulusta kirjoittanut Pirjo Nikanderkin (1999: 42) toteaa, että rajoittavien ikäkäsitysten rikkominen ja haastaminen on juuri sitä ”arkipäivän ikäpolitiikkaa”, jota jokainen meistä voi toteuttaa omalla kohdallaan. Sosiaalisen median itserepresentaatiot mahdollistavat tämänkaltaisen arjen ikäpolitiikan tekemisen tarjoamalla mahdollisuuksia ottaa vallitsevia ikäkäsityksiä omaan käyttöön ja tuottaa vaihtoehtoisia kuvastoja. Neljännen artikkelin ”mummoiksi” itsensä identifioivat vanhemmat naiset ovat tästä oivallinen esimerkki. Artikkelin osoittaa, että vanhempien naisten sosiaaliseen mediaan tuottamat itserepresentaatiot voivat tarjota moniäänisempää tietoa vanhenemisen yksilöllisyydestä kuin mitä perinteisessä mediassa on tapana päästä esille. Parhaimmillaan ne haastavat vallitsevia ikäkuvastoja ja -stereotyyppioita, kuten seuraavasta kappaaleesta käy esille.

Niin populaarissa puheessa kuin akateemisessa kirjallisuudessaakin mummohahmoon on usein liitetty käsityksiä teknologisesta osaamattomuudesta ja takapajuisuudesta (ks. myös Vakimo 2001: 198) ja merkityksiä, jotka ovat rajautuneet pitkälti

⁴⁹ Kaikki lajityypit kantavat mukanaan kulttuurisia olettamuksia niiden arvosta, legitimitetististä ja lajityyppien kuluttajaidentiteetistä (Mittell 2017: 82). Jos komediaa on tavattu pitää vähemmän arvostettuna lajityyppinä verrattuna muihin genreihin, kuten esimerkiksi draamaan, voidaan hyvin kysyä, kertooko vanhempien naisnäyttelijöiden valikoituminen nimenomaan komediaelokuvaan mahdollisesti sekä jotain vanhempien naisten kulttuurisesta arvostuksesta?

kodin ja yksityisen piiriin. Toisaalta ”tietyn ikäisen” naisen leimaaminen mummocksi on voitu kokea loukkaavana, alentavana ja seksistisenä.⁵⁰ *Aktivistimummojen* kontekstissa mummo-sana saa kuitenkin uusia merkityksiä ja laajentuu yhteiskunnalliseksi, globaaliksi isovanhemmudeksi: aktivistimummot toimivat sekä ”maapallon hoivaajina” (ks. myös Narushima 2004) että kestävän tulevaisuuden rakentajina. Aktivistimummojen ja vanhempien naisbloggaajien kohdalla ”mummoidentiteetin” omaksuminen edustaa tulkinnassani myös myönteistä ja voimaannuttavaa suhtautumista vanhenemista ja ikääntyvää naiseutta kohtaan. Tarkastellut ”mummojen” itse-representaatiot tarjoavat samalla vastanarratiivia ikääntyvää naiseutta pilkkaavalle ja ikääntymisen torjuntaan kannustavalle retoriikalle mediavirrassa, mistä *Vuosisia nuoremaksi* -ohjelma taas toimii esimerkkinä.

Ottamalla sosiaalista mediaa haltuun, tarttumalla ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin, kuten ilmastonmuutokseen ja ikäsyrrintään, neljännessä artikkelissa tarkastellut naiset kyseenalaistavat käsityksiä vanhemmasta sukupolvesta kehityksen ”jarruna” ja nyky-yhteiskunnan realiteetteja ymmärtämättömänä ryhmänä (vrt. Meisner 2021: 57) sekä väittämiä siitä, ettei vanhemmille naisille ”sallittaisi” merkityksellisiä rooleja ikääntymisen myötä (vrt. Hofmeier ym. 2017; Bauman & de Laat 2012). Myös kotimaisia elokuvia analysoivat osatutkimukseni (A1, A2) osoittavat, että vanhemmilla naishahmoilla on tarinoissa tärkeitä sukupolvien välisten suhteiden rakentamiseen ja ylläpitämiseen liittyviä rooleja ja tehtäviä. Tämä on linjassa suomalaista isovanhemmouden kulttuuria tarkastelevan tutkimuksen kanssa, jossa isoäitejä on luonnehdittu ylisukupolvisten suhteiden ”koordinaattoreiksi” (Pietilä & Ojala 2022: 101). Tarkastelemissani elokuvissa sukupolvien välistä jännitteistä suhdetta puretaan ja solidaarisuutta rakennetaan uudelleen juuri esimerkiksi isovanhemman ja lapsenlapsen hahmojen kautta. Tämä havainto poikkeaa aikaisemmasta, sukupolvien välisiä suhteita kotimaisessa fiktioelokuvassa tarkastelevasta tutkimuksesta, joka on fokusoinut lähinnä lapsi–vanhempi -suhteisiin ja jossa sukupolvikonfliktin on nähty toimivan tarinoiden yhtenä keskeisenä polttoaineena (vrt. Römpötti 2016).⁵¹ Toisaalta asemoitaessa vanhemmat ihmiset vastuullisiksi ylisukupolvisten suhteiden ja solidaarisuuden rakentamisprojektissa, tehdään samalla

⁵⁰ Ks. esim. *The Guardian* <https://www.theguardian.com/commentis-free/2019/jul/22/woman-60s-granny-media-women-age-ageist>

⁵¹ Sukupolvien välistä konfliktia on aikaisemmin tarkasteltu lähinnä lapsi–vanhempi -suhteiden kautta, samaan aikaan kun isovanhempi–lapsenlapsi -suhteet näyttävät useissa elokuvissa huomattavasti positiivisemmassa valossa. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat elokuvat *Ilosia aikoja*, *Mielensäpahoittaja* (2018), *Tuntematon mestari* (2018) ja *Äkkilähtö* (2016). Myös kotimaisen suoratoistopalvelu C Moren draamakomediasarjassa *Kämpvikset* (2022) seurataan ylisukupolvista yhteisöasumista isoisan, hänen 70+ vuotiaiden ystävien sekä juuri aikuistumisen kynnyksellä olevien lastenlasten ja heidän ystäviensä hahmojen kautta.

ikäpolitiikkaa, jossa vaivihkaa tullaan määritelleeksi, millaisia rooleja heidän odotetaan ottavan yhteiskunnassa ikärakenteen muutoskehityksessä.

Verrattuna elokuvien mieshahmoihin, tarkastelemani vanhemmat naishahmot näyttäytyivät varsin kompetentteina, itsenäisinä ja jopa uhmakkaina, minkä esitän kierrättävän ja ylläpitävän kulttuurista ”trooppia” suomalaisesta naisesta ”vahvana” (A2). Tällä troopilla leikitellään varsinkin komediaelokuvissa, mikä mahdollistaa myös tietyn ristiriidan syntymisen: samanaikaisesti kun komedia avaa tilan haastaa sukupuoleen ja ikään liittyviä stereotypioita ja normeja, niitä rikkovien naishahmojen asettaminen naurunalaiseksi pönkittää olemassa olevia käsityksiä ikäsozivasta käytöksestä ja siitä, mitä kulttuurisesti pidetään hyväksyttävänä/ei-hyväksyttävänä vanhemmille naisille. Vastaavanlainen paradoksaalinen tilanne syntyy vanhempien naisten esittämisestä vanhuudenhöperöinä. Kuten Lea-hahmon yhteydessä elokuvassa *Sooloilua* nähdään, muistihäiriöiseksi leimaaminen avaa tilan rikkoa sukupuoleen ja ikään liittyviä käytösnormeja, mutta samanaikaisesti tämä leimaaminen vahvistaa vanhuuteen liittyviä stereotypioita ja siirtää vanhat naiset toimijuuden ja rationaalisen ulkopuolelle. (A2).

Lajityypin vaikutus siihen, millaisia ikä- ja ikääntymisrepresentaatioita tuotettiin, näkyi eri tavoin aineistossa. Draamaelokuvassa (A1) ikääntyminen esitettiin pitkälti mollivoittoisena, rapistumisen ja menetyksen narratiivin ollessa hallitseva. Joissakin elokuvissa, kuten *Thomasissa*, esitettiin myös selkeää kritiikkiä ympäröivän yhteiskunnan ja vallitsevan kulttuurin tavoista marginalisoida vanhoja ihmisiä ja kykenemättömyydestä nähdä vanhuutta arvokkaana elämänvaiheena, mikä tuotti päähenkilölle kokemusta näkymättömyydestä ja ulkopuolisuudesta. Jos elokuvissa ”neuvotellaan kuulumisen ehdoista” (Römpötti 2016: 61), ensimmäisen artikkelin tutkimusaineistossa nimenomaan korkea ikä toimi kuulumista ja ulosrajaamista määrittävänä tekijänä.

Komedian taas on sanottu olevan yksi tärkeimmistä tavoista, joilla kulttuuri puhuu itselleen ja itsestään (Horton & Rapf 2013: 4). Komedia onkin perinteisesti tarjonnut tilan, jossa sosiaalisia epäoikeudenmukaisuuksia, yhteiskunnallisia epäkohtia, rajojen rikkomista ja tabuiksi koettuja asioita on voitu turvallisesti käsitellä huumorin varjolla. Komediaelokuvaa tutkineen Kathleen Rowen (1995: 9) mukaan komedialle on tyypillistä rajojen rikkominen ja erilaisten sosiaalisten järjestysten ympärikäntäminen, jonka johdosta sillä on myös muihin lajityyppeihin verrattuna suurin potentiaali representoida muutosta ja muuttumista. Hyödynnettiinkö tätä potentiaalia tarkastelemissani elokuvissa? Jossain määrin kyllä: komediallinen kehys mahdollisti neuvottelua kulttuurisesti hyväksytyistä tavoista ikääntyä ja tehdä ikää suhteessa naissukupuoleen sekä mahdollisuuden kuvitella erilaisia tapoja, joilla naiset voisivat ikääntyä. Ikään ja sukupuoleen liittyviä rajoja ja normeja rikkottiin kuitenkin viime kädessä melko maltillisesti. Tämä saattoi johtua siitä, että tarkastelemani komedialliset elokuvat olivat romanttisia komedioita tai draama-

komedioita, jotka tapaavat olla ”realistisempia” tyyliiltään ja hahmojen suhteen vähemmän yliampuvia (ks. Seppälä 2015). Elokuvien vanhemmille naisahmoille oli varattu perinteinen äidin, isoäidin tai huolehtijan rooli, mutta tavoissa artikuloida ja esittää sukupuoleen liitettyjä ominaisuuksia ja käyttäytymistä, oli joustoa. Tämä mahdollisti sellaisten naisahmojen esittämisen, kuten vanhemman ”naissoturihahmon” *Äkkilähdössä*, joita ei välttämättä muutoin olisi mahdollista nähdä valkokankaalla.

Jos komediallinen kehys mahdollisti kakkosartikkelissa iän monitulkintaisen ja joustavan representoimisen, kolmannessa artikkelissa tarkasteltu leikkilinen kehys toimi samoin. Muuttumisleikki avasi areenan leikitellä eri-ikäisyyksillä ulkonäköruumiiseen liittyvien muokkausten ja tyylivalintojen kautta. Osana oman vanhenemisprosessin ja vanhuuden kuvittelua leikki mahdollisti myös vanhenemiseen liittyvien kysymysten suoran käsittelyn – sellaistenkin, jotka saatetaan kokea vaikeina tai sensitiivisinä aiheina. Näitä olivat muun muassa kognitiivinen heikkeneminen ja oma kuolevaisuus. Analyysin myötä selvisi, että *Meidän tarina* -ohjelmassa kuvitellut tulevaisuudet poikkesivat selvästi ensimmäisen artikkelin rakentamista vanhenemisen ja vanhuuden odotushorisonteista, jotka punoutuivat pitkälti yksinäisyyden, ulossulkemisen, sairastamisen ja riippuvaisuuden ympärille. Ohjelmassa esitetty vanhenemisen odotushorisontti rakentui läpi elämän kestävän onnellisen rakkausavioliiton, elinajanodotteita uhmaavan pitkän elämän, hyväosaisuuden ja ruumiin hallitun vanhenemisen ympärille. Tässä mielessä ohjelman voi katsoa pyrkivän esittämään ikääntymistä ja vanhuutta myönteisessä valossa ja haastamaan ageistiseksi kritisoitua rapistumisen tulkintaperinnettä (ks. Katz & Calasanti 2015). Kuitenkin käyttämällä vanhennusmaskeerausten paljastamisen yhteydessä melankolista taustamusiikkia ja näyttämättä lähikuvassa muutoskokelaiden ensireaktiot hysteerisestä naurusta itkuun, tuotetaan ei-diegeettisen musiikin ja kameratyöskentelyn kautta merkityksiä, joiden voi katsoa olevan ristiriidassa tarinan myönteisen ikääntymisnarratiivin kanssa.

Huomionarvoista on myös se, että sekä *Meidän tarinassa* että *Vuosia nuoremaksi* -ohjelmassa ”paluu” nuorempaan versioon itsestä toimi eräänlaisena onnellisena sulkeumana jaksojen lopussa. Ensin mainitussa ohjelmassa se tapahtui vanhennusmaskeerausten poiston näyttämällä muuttujakokelaiden helpottuneiden kommenttien saattelemana ja jälkimmäisessä ”kaunistavan” nuorentamismuokkauksen kollektiivisena loppuihasteluna. Näin tekemällä kyseiset ohjelmat enemmän tai vähemmän eksplisiittisesti pönkittävät kulttuuria, joka kannustaa suhtautumaan ikääntymiseen kielteisenä asiana.

5.2 Vanhenemisen mediakuvastojen ajallinen kehitys tutkimusaineiston valossa

Väitöskirjan tutkimusprosessin aikana mediaympäristössä ehti tapahtua paljon liittyen iän ja vanhenemisen mediarepresentaatioihin sekä digitaalisiin mediateknologioihin, jotka ovat laajentaneet mahdollisuuksia osallistua ikärepresentaatioiden tuottamiseen ja kierrättämiseen. Erityisesti sosiaaliseen mediaan tuotettujen itserepresentaatioiden lisääntyminen on potentiaalisesti moninkertaistanut ikäidentiteettejä ja ikääntymistä koskevia kuvastoja ja tulkintoja mediamaisemassa. Myös itse tutkimusaineisto on ulottunut kattamaan mediatuotoksia kahdenkymmenen vuoden ajalta, joten löydösten ja havaintojen tarkastelu ajallisen kehityksen näkökulmasta on siinäkin suhteessa mielekäästä.

Media rakentaa omanlaistansa kuvaa vanhemmista ihmisistä ja ikääntymisestä. Median ikääntymisen kuvastoja onkin luonnehdittu usein kahtalaisiksi: niiden on nähty edustavan joko rapistumisen narratiivia ja ikääntymisen näkemistä ongelmana tai artikuloivan onnistunutta ja aktiivista ikääntymistä. Tutkimukseni valossa kyse ei kuitenkaan usein ole näin selvärajaisesta joko-tai –tilanteesta vaikka kronologisessa järjestyksessä tarkasteltuna artikkelit muodostavatkin tietynlaisen kehityskaaren hallitsevasta rappeutumisenarratiivista (A1; A3) kohti pyrkimystä esittää elämän jälkipuoliskoa myönteisemmässä valossa (A2; A3) aina vanhenemisen näkemiseen voimaannuttavana asiana (A4). Tämänkaltainen kehityskaari resonoi ikääntymistä koskevan sosiokulttuurisen tutkimuksen kanssa, jossa on viime aikoina pyritty tarkastelemaan ikääntymistä myös mahdollisuuksien ja myönteisten vaikutusten kautta (ks. esim. Koskinen 2005; Suomi & Hakonen 2008).

Monissa tarkastelemissani representaatioissa oli läsnä rappeutumisenarratiivin ja vastanarratiivin välinen jännite (ks. myös Jennings & Grist 2018). Esimerkiksi *Nuotin vieressä* -elokuvassa (A2) nähtävän juristi-Leenan hahmo on eläkkeelle ja leskeksi jäämisen myötä uuden elämän kynnyksellä, osaa nauttia elämästä ja omaa resursseja tehdä niin. Leenan hahmo kuitenkin kuolee sydänkohtaukseen elokuvan loppupuolella, mikä luonnollisestikin tyypistää elämän jälkipuolta koskevan kulttuurisen mielikuvituksen rakentamista. Sama jännite löytyy neljännen artikkelin naisbloggaajien tavoista kirjoittaa ikääntymisestä: ikääntyminen koetaan monessa mielessä voimaannuttavana ja vapauttavana prosessina, mutta vanhenemisen koettuja varjopuolia, kuten ruumiillisia ikääntymismuutoksia ja läheisten menetyksiä, nostetaan blogiteksteissä myös keskusteluun ja ne herättävät kirjoittajissaan usein ristiriitaisia tuntemuksia.

Laajemmin katsoen tutkimukseni osoittaa, että vanhempia naisia koskevat kulttuuriset käsitykset ovat liikkeessä ja että vanhempia naisia koskevat mediarepresentaatiot ovat monipuolistumaan päin – osittain sosiaaliseen mediaan tuotettujen itserepresentaatioidenkin ansiosta. Tutkimuksessani nämä itserepresentaatiot haastavat tutuksi tulleita ja vallitsevia näkemyksiä etenkin ”mummoista” ja tekevät näkyväksi

vanhempien naisten toimintaa ja elämää, jota valtamedia on väitetyesti pitänyt jopa ”epäkiinnostavana” (ks. Halonen 2002; Edström 2018). Aktivistimurtojen mediaesityksissä vanhemmat naiset näyttävät vakavasti otettavina yhteiskunnallisina keskustelijoina ja poliittisina toimijoina, mikä kutsuu pohtimaan uudelleen sellaista ikäajattelua ja poliittista päätöksentekoa, jossa sekä symbolisesti että muilla tavoin työnnetään vanhempia ihmisiä toissijaiseen tai ”huollettavaan” asemaan (ks. Jylhä 2021: 227–236). Toisaalta aktiivinen osallistuminen yhteiskunnan toimintaan eläköitymisen jälkeen ja ikääntyvien aikuisten näkeminen resurssina muille on juuri sitä, mitä hallituksen linjaamassa ikääntymispolitiikassakin peräänkuulutetaan.⁵²

Kaikkiaan muutokset median ikärepresentaatiossa indikoivat muutoksista ympäröivässä yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Eläkkeelle juuri siirtyneet nykynaiset ovat paremmin koulutettuja kuin aikaisemmat sukupolvet, useimmat ovat olleet kodin ulkopuolisessa työssä läpi elämänsä ja monet elävät pitkän elämän, säilyttäen toimintakykynsä yhä pidemmälle vanhuuteen.⁵³ Näin ollen tarkastelemieni vanhempien naisten representaatiotkaan eivät asetu aikaisemmassa tutkimuksessa hahmotellun stereotyyppisen mummon, noidan tai ankaran matriarkan kehyksiin (vrt. Vakimo 2001: 365; Koivunen 2003), vaan välittävät tuulahduksia itsellisistä nykynaisista, jotka elävät monilta osin erilaista elämää kuin useimmat vanhemmat naiset vielä sukupolvi sitten. Tutkimusaineistoni vanhempien naishahmojen kirjo on verrattain monipuolinen ja vaihtelee ympäristöaktivistista bloggaajaan, eläkkeellä olevasta juristista ”kassi-almaan” ja digitaiturista puumajoja nikkarovaan isoäitiin.

Akateemisessa keskustelussa puhutaan toisinaan vanhempien naisten uudesta kulttuurisesta näkyvyydestä, millä tavallisesti viitataan vanhempien naisten lisääntyneeseen näkyvyyteen mediassa sekä ikääntymisen ja elämän jälkipuoliskon uudelleenkuviin tavalla, jossa korostuvat individualismi, konsumerismi, nuorekkuus ja vapaus valita erilaisten elämäntyylien välillä (Falcus & Sako 2014: 204). Käsillä olevan tutkimusaineiston valossa vanhempien naisten uudesta kulttuurisesta näkyvyydestä suomalaisessa mediamaisemassa on merkkejä ilmassa, ainakin monipuolistuneiden kuvastojen ja tulkintojen muodossa (ks. myös Varjakoski 2022). Myös pyrkimyksiä uudelleenkuvitella työelämän jälkeistä elämää muuna kuin sairauden täyteenä vanhuutena, oli löydettävissä (A2; A3; A4). Kansainvälisissä tutkimuksissa havaittu korostunut nuorekkuuden tavoittelu ja pyrkimys ikääntymiseen, jossa vanheneminen ei näy ruumiissa (Katz 2005; vrt. myös Chivers 2011) tuli esille vain

⁵² *Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030. Tavoitteena ikäkyvykäs Suomi.* Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:31. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162462>

⁵³ Suomalaisen naisten työllisyysaste on kansainvälisestikin katsottuna korkea ja esimerkiksi 55–64-vuotiaiden naisten työllisyysaste vuonna 2021 oli noin 68 %. Työelämä myös jatkuu pidempään: kun vuonna 2009 65–74-vuotiaiden naisten työllisyysaste oli reilu 4 %, v. 2021 se oli 8 %. Mitä tulee väestön koulutustasoon, naisilla on tänä päivänä myös miehiä useammin korkeakoulututkinto. (SVT 2022).

muutosleikkejä tarkastelevan osatutkimuksen (A3) yhteydessä. Tarkastelemani aineisto antoi myös vähänlaisesti viitteitä vanhempien naisten näkemisestä romanttisina ja seksuaalisina olentoina vaikka seksuaalisuudesta on väitetysti tullut keskeinen osa ikääntymisen kulttuurisia representaatiota tänä päivänä (vrt. Marshall 2014).⁵⁴

Väitöskirjatutkimukseni puitteissa vanhempien naisten uuden kulttuurisen näkyvyyden rakentaminen tapahtui varsinkin sosiaalisen median alustoilla (myös Fariñosi & Fortunati 2020). Toki blogien tavoittamat yleisöt eivät usein yllä populaarielokuvien, television ja lehtien vastaaviin yleisömmääriin, mutta somen itserepresentaatiot tarjoavat ainakin mahdollisuuksia siirtyä ”näkyvyyden areenalle” (Lazar ym. 2017) ja vaikuttaa siihen, millaiseksi vanhempien naisten kulttuurinen näkyvyys muotoutuu.⁵⁵ On tärkeää, että myös niin sanotuilla tavallisilla naisilla on halutessaan mahdollisuuksia osallistua ikää ja vanhenemista koskevan kulttuurisen tiedon rakentamiseen, sillä se potentiaalisesti lisää ymmärrystämme ikääntymisen yksilöllisyydestä ja ikääntyvien naisten heterogeenisuudesta, mitä erityisesti ikääntymisen tutkimuksessa toistuvasti peräänkuulutetaan. Representaatioiden ja kuvastojen moninaisuus laajentaa myös kulttuurisena resurssina toimivaa ikääntymisen mielikuvitusta, josta ammennamme pyrkiessämme ymmärtämään mitä vanheneminen on, miten ikääntymisen ”tulisi” mennä ja minkälaista ikääntyminen voisi olla. Tutkimukseni valossa tosin eri vähemmistöjen vanhenemisen polkuihin ja sateenkaarivanhuteen kotimainen mediamaisema tarjoaa tällä hetkellä varsin niukalti ikääntymisen malleja ja kuvitteluresursseja.

Se, vaikuttavatko sosiaaliseen mediaan tuotetut ”edistykselliset” tai vaihtoehtoiset ikärepresentaatiot syvemmin mediakulttuurin tapoihin suhtautua ikääntymiseen ja vanhempiin naisiin, jää nähtäväksi. Toisaalta mediasisältöjen siirtyminen mediasta toiseen on tänä päivänä tavallista ja monet sosiaalisesta mediasta alkunsa saaneet ilmiöt, kuten kehopositiivisuusliike (ks. Hynnä-Granberg 2021) ja #MeToo (ks. Wilhelm 2021), ovat herättäneet valtamedian kiinnostuksen ja sen myötä poikineet runsaasti keskustelua aiheiden ympärillä. Toisaalta on hyvä myös muistaa, että katsoessa mediavirtaa laajemmin, vanhemmat naiset vaikuttaisivat edelleen olevan

⁵⁴ Sitä vastoin aivan viimeaikaisissa kotimaisissa komedioissa *Teräsleidit* (2020) ja *70 on vain numero* (2021) iäkkäämpien naisten esittäminen seksuaalisina ja romanttisina kumppaneina on vahvasti läsnä.

⁵⁵ Tässä yhteydessä on toki huomioitava se, että käyttäjät eivät täysin vapaasti tuota ja kierrätä sisältöjä sosiaalisen median alustoilla vaan se tapahtuu käytettyjen alustojen ja palveluiden tarjoamien teknologioiden, sääntöjen, mahdollisuuksien ja taloudellisten intressien ehdoilla. Aiheesta enemmän esim. Langlois (2012), Van Dijck (2013) ja Bucher (2021). Kaikilla ei myöskään ole tasavertaisia mahdollisuuksia osallistua sisältöjen tuottamiseen verkossa vaan reunaehjoja toimijuudelle asettaa muun muassa käytettävissä/ei-käytettävissä olevat laitteet ja niiden käyttöä koskevat taidot (tai niiden puute).

melko vähänlaisesti esillä, joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta. Varttuneiden naisten lisääntyneessä medianäkyvyydessä on usein kyse myös *tietyntaisten* naisten näkyvyydestä: valkoihoisten, keskiluokkaisten, heteroseksuaalisten ja ”hyvin säilyneiden”. Ja kuten lukuisat representaation politiikasta kirjoittaneet mediatutkijat muistuttavat, lisääntynyt medianäkyvyys itsessään ei vielä välttämättä johda sosiaaliseen muutokseen eikä medianäkyvyys ole aina edistyksellistä tai positiivista luonteeltaan.

Voimme kuitenkin pitää mielessä sosiologi Manuel Castellsin (2007: 239) huomion siitä, että mitä useampi ihminen haastaa vallitsevia normeja ja arvoja, sitä varmemmin muutos tulee ennen pitkään tapahtumaan. Tässä mielessä kielteissävytteisiä ja ageistisia ikääntymiskäsityksiä haastavien representaatioiden ja tulkintojen näkyväksi tekeminen on merkityksellistä ja myönteisten ikääntymisrepresentaatioiden tuottamisella on väliä, vaikka muutos olisikin hidasta. Jotta ikääntymisen kulttuurinen mielikuviutus olisi mahdollisimman inkluusiivista ja moninaisuutta kunnioittavaa, on representaatiopolitiikan hengessä kiinnitettävä huomiota siihenkin, mitä ja ketä koskevat ikääntymisrepresentaatiot ovat mediamaisemassa edelleen näkymättömiä.

Tutkimusartikkelien kronologisesta järjestyksestä on löydettävissä myös toisenlainen ajallinen kehitys, kun osatutkimuksia katsoo toimijuuden näkökulmasta. Kehitys liittyy osaltaan mediaympäristössä tapahtuneisiin laajempiin muutoksiin 2000-luvulla, kuten osallistumisen kulttuurin (*participatory culture*) vahvistumiseen. Siinä yksilöiden mediasuhdetta luonnehtii usein sekä kuluttamiseen että tuottamiseen liittyviä ulottuvuuksia. (Jenkins 2006). Ikää ja ikääntymistä koskevan kulttuurisen tiedon näkökulmasta mahdollisuus osallistua mediasisältöjen tuottamiseen on avannut tilan, jossa mediankäyttäjät voivat esittää omia tulkintoja, vahvistaa tai potentiaalisesti haastaa hallitsevia ikäideologioita, kulttuurisia arvostuksia ja käytäntöjä.

Siinä missä elokuvien ikärepresentaatioiden (A1; A2) voi katsoa tarjoavan ”perinteisen yksisuuntaisen joukkoviestinnän hengessä (...) yleisölle valmiita tuotteita” (Villi 2011: 54), *Vuosi nuoremaksi* ja *Meidän tarina* -ohjelmissä (A3) yleisö pääsee osallistumaan ikää ja ikääntymistä koskevien käsitysten ja identiteettien tuottamiseen muutosleikkijän roolissa. Muutosohjelmille tyypillisesti osallistujille on kuitenkin varattu selkeästi rajattu rooli tarkasti strukturoidussa mediatekstissä (Giles 2002). Tämä luonnollisestikin rajoittaa iän tekemistä ja ikäkäsitysten haltuunottoa. Television muutosleikit kuitenkin tekevät näkyväksi ikään liittyvää monikerroksellisuutta ja muokattavuutta. Samalla ne opastavat siihen, millainen ikääntyvä ulkonäköruumis on kulttuurisesti hyväksyttävä ja toivottava – näin etenkin ikääntyvien naisten kohdalla, joihin suunnataan vahvaa kulttuurista painetta hallinnoida ikäänsä (myös Raisborough ym. 2014), kuten väitöskirjan kolmannesta artikkelista käy esille.

Vanhempien ikäryhmien lisääntynyt sosiaalisen median käyttö ja osallistuminen mediasisältöjen tuottamiseen verkkoympäristössä on tarkoittanut sitä, että tavallisilla

ihmisillä on parinkymmenen vuoden takaiseen mediaympäristöön verrattuna huomattavasti parempia mahdollisuuksia haastaa ja ottaa kulttuurisia ikäkäsityksiä haltuun. Tutkimukseni neljäs artikkeli osoittaa sosiaalisen median toimivan areenana, jossa rakennetaan ikään ja ikääntymiseen liittyviä kuvastoja sekä tuotetaan kulttuurista tietoa, jossa pääsee esille vanhempien ihmisten oma ääni ja näkemykset. Tässä mielessä blogien kirjoittamisen ja itserepresentaatioiden tuottamisen voi nähdä yhtenä voimaantumisen (esim. Dobson 2015; Keller 2012) ja digitaalisen toimijuuden muotona, jota nykytutkimuksessa on edelleen vähänlaisesti tarkasteltu (ks. myös Reuter ym. 2020).

Mahdollisuus ottaa haltuun ikäkäsityksiä ei automaattisesti tarkoita sitä, että itserepresentaatiot olisivat vallitsevia ikäideologioita haastavia, ikä- ja sukupuolirajoja rikkovia tai ikääntymisen moninaisuutta koskevaa ymmärrystä lisääviä. Esimerkiksi lifestyle- ja muotiblogien itserepresentaatiot asettuvat usein varsin konventionaalisille tavoille tehdä sukupuolta ja ikää (ks. Noppari & Hautakangas 2012; Varjakoski 2022: 216–217), mikä näkyi osassa tarkastelemiani ”mummoblogejakin”. Tämä ei välttämättä silti vähennä näiden representaatioiden merkitystä sosiaalisille ryhmille, jotka perinteisesti ovat olleet näkymättömiä mediamaisemassa. Kuten Castellskin (2007: 241) hieman kärkevästi esittää: se, mitä ei mediassa ole olemassa, ei myöskään ole julkisessa ajattelussa olemassa.

Väitöskirjatyöskentelyni ajoittui median ikääntymiskuvastojen osalta kiinnostavaan ajankohtaan. Kun työn alkuvaiheessa aloin etsimään aineistoa väitöskirjan ensimmäistä tutkimusartikkelia varten, tuskailin vanhempien henkilöhahmojen vähyyttä elokuvissa. Huomioni kiinnittyi myös elämän jälkipuoliskoa koskevien tulkintojen suppeuteen ja melko mollivoittoiseen sävyyn. Vuonna 2015 julkaistun tutkimusartikkelin (A1) tiivistelmässä totesinkin vanhuuskuvastojen monipuolistumisen suomalaisessa elokuvassa vielä odottavan tuloaan. Nyt, miltei kahdeksan vuotta myöhemmin, tilanne on monilta osin muuttunut parempaan suuntaan – vaikkakaan mistään vanhenemisen ja vanhuuden kulttuurisen esittämisen vallankumouksesta mediassa tuskin voidaan vielä(kään) puhua.

Ikääntymisen sosiokulttuurista kuvittelua (Gilleard 2014) suomalaisessa mediamaisemassa on luonnehtinut tietty kulttuurinen viive, mitä tulee reaali maailmasta löytyvien ikääntymiskokemusten ja vanhempien ihmisten moninaisuuden näkyväksi tekemiseen. Kotimainen elokuva- ja televisiotuotantokin on havaintojeni mukaan alkanut vasta aivan viime vuosina kiinnittämään enemmän huomiota siihen, millaisia vanhempia hahmoja niiden tuotannoissa seikkailee ja millaista odotushorisonttia niissä luodaan työelämän jälkeiselle elämälle. Tätä kulttuurista viivettä on osaltaan saattanut ylläpitää se, että iäkkäistä päähenkilöistä koostuvia produktioita ja vanhenemista/vanhuutta käsitteleviä teemoja ei tuotantoportaassa ole ehkä nähty tarpeeksi kiinnostavina ja ”myyvinä” (myös Cohen-Shalev 2009). Toisaalta on myös näyttöä vanhempien yleisöjen suoranaisestä väheksymisestä, mikä tuli näkyväksi esimer-

kiksi Yleisradion vuonna 2012 tekemässä ”nuorennusleikkauksessa” eli televisiokanavauudistuksessa, jossa kohderyhmäksi asetettiin nuoret ja laajemmassakin linjauksessa alle 45-vuotiaat (ks. Pihlajamäki 2011).

Jotkut tässä väitöskirjassa analysoidut media-aineistot kuitenkin antavat jo viitteitä kulttuurisen viipeen kaventumisesta, etenkin sosiaalisen median yhteydessä. Monta kiinnostavaa, aivan viimeaikaista tuotantoa on kuitenkin jäänyt käsillä olevan tutkimuksen ulkopuolelle. Fiktioelokuvan saralla näistä mainittakoon Pamela Tolan ohjaama komediaelokuva *Teräslideit* (2020), jota olen tosin analysoinut toisaalla (ks. Varjakoski 2022; Varjakoski painossa) ja Johanna Vuoksenmaan komedia *70 on vain numero* (2021). Television puolelta mainittakoon vuoden 2022 alussa C More suoratoistopalvelussa alkanut kotimainen tv-komedia-sarja *Kämpvikset*, jonka seitsemänkymppiset päähenkilöt nauttivat elämästä ja arjen pienistä iloista, deittailvat ja harrastavat seksiä, mutta ovat kasvotusten myös vanhenemisen varjopuolien kanssa, kuten läheisen menetyksen ja oman kuolevaisuuden kanssa. Sarjan henkilö-hahmot edustavat monessa mielessä parempiosaisten iäkkäiden ryhmää ja siinä kuviteltu eläkeläiselämä on monelle saavuttamaton, kuten *Meidän tarinassakin*. Ikääntymistä koskeviin kulttuurisiin imperatiiveihin kriittisesti suhtautuvana ja myönteisempiä ikääntymisasenteita peräänkuuluttavana tutkijana mieltäni lämmitti kuitenkin *Kämpviksissä* kuultu lausahdus, jossa seitsemänkymppistä miestä näyttelevä hahmo toteaa, ettei jaksakaan enää olla viisikymppinen – viitaten väsymykseen esittääkään ikäistänsä nuorempaa. Vallitsevassa ilmapiirissä, jossa ihmisiä kannustetaan (tai painostetaan, näkökulmassa riippuen) jaksamaan yhä pidempään työelämässä, olemaan aktiivisia kehdosta hautaan ja suhtautumaan vanhenemiseen ikään kuin se olisi viime kädessä vain asennekysymys, edellä mainittu lausahdus on kuin hengähdystauko ikään liittyvien kulttuuristen ja yhteiskunnallisten paineiden, odotusten ja normien verkossa. Seitsemänkymmenen ei tarvitse olla uusi viisikymmentä, vaikka mediassa näkee niin julistettavankin.

Toivottavasti näemme pian myös päivän, jolloin sosiaalisessa mediassa #BoomerRemover ja #kehoposiitivisuus -hashtagien rinnalle nousee ”trendsamaan” esimerkiksi #OldLivesMatter ja #ikäpositiivisuus -tyyppisiä liikkeitä. Jälkimmäisten aiheiden ympärille kiertyvälle, vakavasti otettavalle ja monisyisemmälle keskustelulle olisi enemmänkin tarvetta – etenkin jos ikäsyrrjinnän purkamisen ja sukupolvien välisen ymmärryksen ja solidaarisuuden nähdään olevan keskeisessä roolissa rakennettaessa sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävää yhteiskuntaa (Biggs 2014) alati kiristyvässä maailmantilanteessa. Vanhempien ihmisten näkeminen tasa-vertaisina ja arvokkaina yhteiskunnan jäseninä on haastavaa, jos julkisessa keskustelussa nostetaan esille kysymyksiä vain väestön ikääntymisen aiheuttamista hyvinvointivaltion kestävyysongelmista ja hoivakriiseistä. Populaarielokuva, viihde ja sosiaalinen media avaavat kuitenkin mahdollisuuksia käsitellä ikään ja ikääntymiseen

liittyviä kysymyksiä vapaammin ja näkökulmista, joissa nostetaan keskusteluun myös muita tulkintoja, normeja ja arvostuksia.

Ikääntymisen ja vanhempien ihmisten monipuolinen ja myönteinen esittäminen mediassa on tärkeää, koska se auttaa purkamaan kapeita ikää ja sukupuolta koskevia stereotyyppioita ja käsityksiä, jotka rajoittavat yksilöiden kykyjen, mahdollisuuksien ja potentiaalien realisoitumista tosielämässä. Vanhempia ihmisiä koskevien stereotyyppisten mediakuvastojen muuttaminen on mainittu Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 2002 laatimassa ikääntymistä koskevassa kansainvälisessä toimintasuunnitelmassakin⁵⁶ ja ikäsyrynnän torjuminen on nostettu esille myös esimerkiksi Maailman terveysjärjestö WHO:n agendassa⁵⁷. Tarve puuttua ikäsyrynnän ilmentymiin mediasisällöissä ja kulttuurin tasolla on siis poliittisissa puheissa tunnustettu, mutta julkisista puheenvuoroista tuntuu silti usein uupuvan laajempi ymmärrys siitä, miten monitasoisesti ja -vivahteisesti ageismi toimii yhteiskunnan ja kulttuurin eri osa-alueilla. Myös monet ikääntyneiden ja vanhustyön kysymyksiin erikoistuneet järjestöt ja asiantuntijat pitävät tärkeänä ikääntymisasenteisiin vaikuttamisen ja peräänkulluttavat muutosta kohti positiivisempia ikäasenteita. Harvoin kuitenkaan näkee kerrottavan, miten konkreettisesti edetä asian kanssa.⁵⁸ Katseen suuntaaminen kohti mediaa, sen sisältöjä ja toimintatapoja on yksi tie. Medioilla, mediantekijöillä ja mediasisällöillä on ikäasenteiden uudistamisprosessissa merkittävä rooli ja vastuu: ne voivat uusintaa vallitsevia valtasuhteita, ikäideologioita ja stereotyyppioita tai haastaa edellä mainittuja ja pyrkiä tietoisesti kohti uudenlaista ikäajattelua⁵⁹.

5.3 Jatkotutkimuksen paikkoja

Mediateollisuuden kaupalliset intressit, vanhemmista ikäryhmistä koostuvan kuluttajasektorin kasvu ja elämän jälkipuoliskoon liitettyjen merkitysten muuttuminen ovat toimineet taustavaikuttimena sille, että vanhenemiselle on viime aikoina annettu tietyissä mediatuotannoissa myös myönteisiä ja monivivahteisia tulkintoja. Myönteisemmät tavat representoida vanhempia naisia ja mahdollinen lisääntynyt näkyvyys mediassa voivat kieliä myös ikäsyrynjintään liittyvän tietoisuuden lisääntymisestä, mikä on kaikkienensa positiivinen kehityssuunta. Toivon käsillä olevan

⁵⁶ Madrid International Plan of Action on Ageing (MIPAA), ks. <https://www.age-platform.eu/policy-work/madrid-international-plan-action-ageing-mipaa>.

⁵⁷ WHO:n “Global Campaign to Combat Ageism”, ks. https://www.who.int/health-topics/ageism#tab=tab_3

⁵⁸ WHO julkaisi v. 2020 *Campaigning to tackle ageism: current practices and suggestions for moving forward* -raportin, jossa ohjeistetaan, miten medioitakin voidaan suunnitelmallisesti hyödyntää ikääntymisnarratiivien muutostyössä. Ks. <https://www.who.int/publications/m/item/campaigning-to-tackle-ageism>

⁵⁹ Uudesta ikäajattelusta ks. myös Jylhä (2021: 227–237)

väitöskirjan osaltaan lisäävän kulttuurista ikäsyryntää koskevaa tietoisuutta ja siihen liittyvää keskustelua. Paljon kuitenkin riittää vielä tehtävää ja tutkittavaa aiheen tiimoilta.

Väestön ikääntymisen myötä vanhenemista ja vanhempia ihmisiä koskevien mediarepresentaatioiden määrän voisi olettaa lisääntyvän tulevaisuudessa. Käsillä oleva tutkimus fokusoii pääasiallisesti vanhempien naisten kulttuurisiin kuvastoihin, joita myös kansainvälinen tutkimus on jo tarkastellut runsaasti. Enemmän tutkimusintressiä olisikin hyvä suunnata seuraavaksi siihen, millaisia kulttuurisia malleja ja kuvia media tarjoilee vanhoista miehistä, miesten ikääntymisestä sekä sateenkaari- ja muiden vähemmistöjen vanhuudesta.⁶⁰ Myös mainonnan osalta aiheeseen liittyvä kotimainen tutkimus on edelleen lapsen kengissä. Samaa voi sanoa sosiaalisen median ikärepresentaatioiden ja vanhempien ihmisten digitaalisen toimijuuden tutkimuksesta niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Ikäihmisten toimintaa verkkoympäristössä ja digitaalisten medioiden käyttöä tavataan edelleen lähestyä melko yksipuolisista näkökulmista, mikä väistämättä tuottaa kapeaa ymmärrystä vanhempien ikäryhmien mediasuhteista ja aktiviteeteista.

Tässä väitöskirjassa on keskitytty analysoimaan median itse/representaatioita iästä ja ikääntymisestä. Ihmiset kuitenkin lukevat kulttuurisia representaatioita eri tavoin. Yksi kiinnostava jatkotutkimuksen paikka olisikin tarkastella mediarepresentaatioita niiden vastaanoton kontekstissa. Tämä voisi tarkoittaa haastattelututkimusta esimerkiksi siitä, millaisina vanhemmat katsojat kokevat median tai populaarielokuvan heille tarjoamat ikäidentiteetit ja roolit tai miten median vanhenemiselle tarjoamat merkitykset ja tulkinnat rakentuvat osaksi ikääntyvien itserepresentaatiota. Lisäksi, ottaen huomioon miten ikääntymiseen liitettävät kielteiset tulkinnat ja mielikuvat tulevat osaksi yhä varhaisempaa aikuisuutta (Gullette 2004), olisi kiinnostavaa tutkia vaikkapa ”mummoblogien” seuraajia ja blogien kommenttiosioita, sillä joillakin blogeista näytti olevan myös nuoria naispuolisia seuraajia. Vanhustyön keskusliiton vuonna 2022 tekemän kyselyn mukaan eniten omasta vanhenemisestä ovat huolissaan juuri nuoret ja opiskelijat.⁶¹ Ovatko ”somemummojen” tuottamat myönteisemmät ja moninaisemmat ikääntymiskuvastot kenties muokanneet nuorempien naisten käsityksiä heidän omasta vanhenemisestansa ja vanhuudesta jollain tavoin? Tähän ja moniin muihin ikääntymistä, mediaa ja kulttuuria käsitteleviin kysymyksiin saamme toivottavasti tulevaisuudessa lisää vastauksia.

⁶⁰ Miesten ikääntymisestä komediaelokuvan kontekstissa ks. Varjakoski (painossa) ja queer-ikäntymisestä pohjoisamerikkalaisessa elokuvassa ja televisiossa ks. MacFarland (2022).

⁶¹ <https://www.epressi.com/tiedotteet/sosiaaliset-kysymykset/suomalaiset-suhtautuvat-vanhuuteen-ja-omaan-vanhenemiseensa-myonteisesti-mutta-ikaantyneiden-osallisuudesta-ja-yksinaisyydesta-olla-huolissaan.html>

Kirjallisuusluettelo

- Abidin C. (2018) *Internet Celebrity: Understanding Fame Online*. Bingley: Emerald Publishing Ltd.
- Aholainen M. (2019) Mitä ikääntyneiden kulttuuripalveluilla tarkoitetaan? Käsitteiden analyysia. *Gerontologia* 33:4, 171–189.
- Alison H. (2020) *Feminist Media Studies*. Medford, MA: Polity Press.
- Allan L. J., Johnson J. A. (2008) Undergraduate attitudes towards the elderly: The role of knowledge, contact and aging anxiety. *Educational Gerontology* 35:1, 1–14.
- Amaral I., José Santos S., Daniel F., Filipe F. (2019) (In)visibilities of men and ageing in the media: Discourses from German and Portugal. *Human Aspects of IT for the Aged Population. Social Media, Games and Assistive Environments* Vol. 11593, 20–32.
- Anderson C. (2018) *Discourses of Aging and Gender. The Impact of Public and Private Voices on the Identity of Ageing Women*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Anderson M., Perrin A. (2017) Tech adoption climbs among older adults. Pew Researcher Center, May 2017.
- Andrews M. (2012) Unexpecting age. *Journal of Aging Studies*, 26:4, 386–393.
- Andrews M. (1999) The seduction of agelessness. *Ageing & Society* 19:3, 301–318.
- Ayalon L., Lev S., Lev G. (2021) What can we learn from the past about the future of gerontology: Using natural language processing to examine the field of gerontology. *J Gerontol B Psychol Soc Sci* 76:9, 1828–1837.
- Ayalon L., Tesch-Römer C. (2018) (toim.) *Contemporary Perspectives on Ageism*. Cham: Springer.
- Bai X. (2014) Images of ageing in society: A literature review. *Population Ageing* 7:3, 231–253.
- Barrett A. E. (2005) Gendered experiences in midlife: Implications for age identity. *Journal of Aging Studies* 19:2, 163–183.
- Bauman S., de Laat K. (2012) Socially defunct: A comparative analysis of the underrepresentation of older women in advertising. *Poetics* 40:6, 514–541.
- Bennett T., Gaines J. (2010) Believing what you hear? The impact of aging stereotypes upon the old. *Educational Gerontology* 36:5, 435–445.
- Biggs S. (2014) The promise of a long life? Cultural adaptation to productive aging, spiritual empathy, and a sustainable future. *Journal of Religion, Spirituality and Aging* 26:2–3, 96–108.
- Bildtgård T. (2000) The Sexuality of Elderly People in Film – Visual Limitations. *Journal of Aging and Identity* 5:3, 169–183.
- Bookwala J. (2014) Foreword. Teoksessa Muhlbauer V., Chrisler J. C. ja Denmark F. L. (toim.) *Women and Aging: An International, Intersectional Power Perspective* (s. v–viii). Cham: Springer.
- Boyle E., Brayton S. (2012) Ageing masculinities and “muscle work” in Hollywood action film: An analysis of *The Expendables*. *Men and Masculinities* 15:5, 468–485.
- Bowman Cvetkovic V., Olson D. C. (toim.) (2013) *Portrayals of Children in Popular Culture: Fleeting Images*. Lanham: Lexington Books.
- Braun V., Clarke, V. (2008) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3:2, 77–101.
- Bucher T. (2021) *Facebook*. Cambridge: Polity Press.
- Bytheway B. (2011) *Unmasking Age. The Significance of Age for Social Research*. Bristol: Policy Press.

- Calasanti T., King N., Pietilä I., Ojala H. (2018) Rationales for anti-aging activities in middle-age: Aging, health, or appearance. *The Gerontologist* 58:2, 233–241.
- Calasanti T., Slevin K. F. (2001) *Gender, Social Inequalities and Aging*. Altamira Press.
- Capstick A., Chatwin J., Ludwin K. (2016) Challenging representations of dementia in contemporary Western fiction film. Teoksessa Swinnen A. ja Schweda M. (toim.) *Popularizing Dementia: Public Expressions and Representations of Forgetfulness* (s. 229–251). Vol. 6 Bielefeld: Transcript.
- Casado-Gual N. (2020) Ageing and Romance on the Big Screen: the “silvering romantic comedy” *Elsa & Fred*. *Ageing & Society* 40:10, 2257–65.
- Castells M. (2007) Communication, power and counter-power in the network society. *International Journal of Communication* 1(2007), 238–266.
- Chaufan B. H., Nazareno J., Fox P. (2012) Medical ideology as a double-edged sword: The politics of cure and care in the making of Alzheimer’s disease. *Social Science & Medicine* 74:5, 788–795.
- Chivers S. (2003) *From old woman to older women: Contemporary culture and women’s narratives*. The Ohio State University Press.
- Chivers S. (2011) *The Silvering Screen: Old Age and Disability in Cinema*. University of Toronto Press: Toronto.
- Cohen-Shalev A. (2009) *Vision of Aging. Images of the Elderly in Film*. Sussex Academic Press: Brighton.
- Cornér T. (2020) Viisauden piirteiden ilmentymät ikääntyneiden tietotyöläisten mediasuhteissa. *Gerontologia* 34:3, 237–259.
- Couldry N., Hepp A (2016) *The Mediated Construction of Reality*. 1. painos. Oxford: Polity Press.
- Crawford R. (2006) Health as a meaningful social practice. *Health* 10:4, 401–420.
- Curran J. (2002) *Media and Power*. 1. painos. London: Routledge.
- Deery J., Press A. (2017) *Media and Class. TV, Film and Digital Culture*. London: Routledge.
- de Beauvoir S. (1970) *La Vieillesse*. Gallimard.
- de Lauretis T. (1987) *Technologies of Gender: Essays in Theory, Film, and Fiction*. Bloomington: Indiana University press.
- DiBartolo M. C., Seldomridge L. A. (2009) Cinemeducation. Teaching end-of-life issues using feature films. *Gerontological Nursing* 35:8, 30–36.
- Dobson A. S. (2015) *Postfeminist Digital Cultures Femininity, Social Media and Self-Representation*. New York: Palgrave Macmillan.
- Dolan J. (2017) *Contemporary Film and ‘Old Age’. Gender and Silvering of Stardom*. London: Palgrave Macmillan.
- Dolan J., Tincknell E. (2012) *Aging Femininities: Troubling Representations*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Dolan J., Tincknell E. (2013) Representing Older women in the media: The key issues. A report to the Labour Commission on older women. Labour Party, House of Commons.
- Downing J. D. H., Husband C. (2005) *Representing Race: Racisms, Ethnicity, and the Media*. London: SAGE.
- Dyer R. (1997) *White*. London: Routledge.
- Dyer R. (2002) *The Matter of Images. Essays on Representation*. Toinen painos. London: Routledge.
- Edmondson R. (2013) Cultural gerontology: Valuing older people. Teoksessa Komp K. ja Aartsen M. (toim.) *Old Age in Europe. A Textbook of Gerontology* (s. 113–130). Dordrecht: Springer.
- Edström M. (2018) Visibility patterns of gendered ageism in the media buzz: A study of the representation of gender and age over three decades. *Feminist Media Studies* 18:1, 77–93.
- Elfving S., Pajala, M., Hokka J. (2015) Johdanto. Teoksessa Elfving, S. ja Pajala, M. (toim.) *Televisioita. Mediakulttuurin muuttuvat muodot* (s. 7–26). Helsinki: Helsinki University Press.
- Emmer De Albuquerque Green C., Scharf T., Kessler E-M. (2022) Corresponding to Covid-19: an analysis of position statements of gerontological societies worldwide. *European Journal of Ageing* (2022). Web. <https://link-springer-com.ezproxy.utu.fi/article/10.1007/s10433-022-00700-7>

- Eurostat (2020a) Life expectancy at 65, 1980–2020. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Life_expectancy_at_age_65_1980-2020_\(years\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Life_expectancy_at_age_65_1980-2020_(years).png) [haettu 23.2.2022]
- Eurostat (2020b) Digital economy and Society, Individuals – Internet use, ISOC_CI_IFP_IU. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/digital-economy-and-society/data/database> [haettu 18.10.2021]
- Fairclough-Isaacs K. (2015) Celebrity Culture and Aging. Teoksessa Twigg J. ja Martin W. (toim.) *Routledge Handbook of Cultural Gerontology* (s. 361–368). London: Routledge.
- Falcus S., Sako K. (2014) Women, Travelling and Later Life. Teoksessa Whelehan I. ja Gwynne J. (toim.) *Ageing, Popular Culture and Contemporary Feminism: Harleys and Hormones* (s. 203–18). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Farinosi M., Fortunati L. (2020) Young and elderly fashion influencers. Teoksessa Gao Q. ja Zhou J. (toim.) *HCII 2020, LNCS 12209* (s. 42–57). Cham: Springer.
- Featherstone M., Hepworth M. (1991) The mask of ageing and the postmodern life course. Teoksessa Featherstone M., Hepworth M. ja Tuner B. S. (toim.) *The Body, Social Processes and Cultural Theory* (s. 371–389). London: SAGE.
- Finnpanel https://www.finnpanel.fi/tulokset/tv_reportlist.php
- Fletcher J. R. (2021) Chronological quarantine and ageism: Covid-19 and gerontology’s relationship with age categorization. *Ageing & Society* 41:3, 479–492.
- Foster L., Walker A. (2015) Active and successful aging: A European policy perspective. *The Gerontologist* 55:1, 83–90.
- franzke, a. s. ym. (2020) *Internet Research: Ethical Guidelines 3.0*. <https://aoir.org/reports/ethics3.pdf>
- Franco J. (2008) Extreme Makeover: The Politics of Genre, Class, and Cultural Identity. *Television & New Media* 9:6, 471–486.
- Freixas A., Luque B., Reina A. (2012) Critical feminist gerontology: In the back room of research. *Journal of Women & Aging* 24:1, 44–58.
- Gallagher M. (2003) Feminist media perspectives. Teoksessa Valdivia A.N. (toim.) *A Companion to Media Studies* (s. 19–39). MA: Blackwell Publishing.
- Gatling M., Mills J., Lindsay D. (2017) Sex after 60? You’ve got to be joking! Senior Sexuality in Comedy Film. *Journal of Aging Studies* Vol. 40: 23–8.
- Giles D. C. (2002) Keeping the public in their place: audience participation in lifestyle television programming. *Discourse & Society* 13:5, 603–628.
- Gilleard C., Higgs P. (2000) *Cultures of Aging. Self, Citizen and the Body*. London: Prentice Hall.
- Gilleard C. (2014) Aging and aging studies: Celebrating the cultural turn. *Age Culture Humanities* 1:1, 35–37.
- Givskov C., Petersen L. N. (2017) Media and the ageing body: Introduction to the special issue. *European Journal of Cultural Studies* 21:3, 281–289.
- Givskov C., Deuze M. (2016) Researching New Media and Social Diversity in Later Life. *New Media & Society* 20:1, 1–4.
- Gravagne P. H. (2013) *The Becoming of Age. Cinematic Visions of Mind, Body and Identity in Later Life*. Jefferson, NC: McFarland & Company.
- Gullette M. M. (2004) *Aged by Culture*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Gullette M. M. (2015) Aged by culture. Teoksessa Twigg J. ja Martin W. (toim.) *Routledge Handbook of Cultural Gerontology* (s. 21–28). London: Routledge.
- Hagestad G. O., Uhlenberg P. (2005) The social separation of old and young: A root of ageism. *Journal of Social Issues* 61:2, 343–360.
- Hall S. (1997) *Representation. Cultural representations and Signifying Practices*. London: SAGE.
- Halonen I. K. (2002) Sukupuolen paikkoja median ikämatriisissa. *Tiedotustutkimus* 25:3, 2–14.
- Hakkarainen P., Hyvönen P., Luksua T., Leinonen O. (2009) Ikääntyneet mukaan mediakasvatukseen. *Aikuiskasvatus* 29:1, 44–51.
- Haradsson A., Wängnerud L. (2019) The effect of media sexism on women’s political ambition: evidence from a worldwide study. *Feminist Media Studies* 19:4, 525–541.

- Harjunen H. (2017) Terveys, talous ja tehokkaat ruumiit. Teoksessa Eskelinen T., Harjunen H., Hirvonen H., Jokinen E. (toim.) *Tehostamistalous* (s. 163–180). Jyväskylän yliopisto. SoPhi, 134. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/53297>
- Harrington C. L., Bielby D. D., Bardo, A. R. (2014) *Aging, Media, and Culture*. Lanham, Maryland: Lexington Books.
- Healey T., Ross K. (2002) Growing old invisibly: older viewers talk about television. *Media, Culture & Society* 24:1, 105–120.
- Hearn J., Wray S. (2015) Gender: implications of a contested area. Teoksessa Twigg J. ja Martin W. (toim.) *Routledge Handbook of Cultural Gerontology* (s. 201–209). London: Routledge.
- Heimonen S. (2007) Johdanto. Teoksessa Rajaniemi J., Heimonen S., Sarvimäki A. ja Tiihonen A. (toim.) *Ikääntyneiden arki. Näkökulmia ikäihmisten arjen kysymyksiin* (s. 6–10). Helsinki: Ikäinstituutti.
- Hepworth M. (2004) Images of old age. Teoksessa Nussbaum J. F. ja Coupland J. (toim.) *Handbook of Communication and Aging* (s. 3–29). Mahwah: Routledge.
- Herkman J., Vähämäa M. (2008) Kulttuurinen käänne suomalaisessa viestinnän tutkimuksessa. *Kulttuurintutkimus* 25:3, 15–27.
- Hinchliff S. (2014) Sexing Up the Midlife Woman. Cultural Representations of Ageing, Femininity and the Sexy Body. Teoksessa Whelehan I. ja Gwynne J. (toim.) *Ageing, Popular Culture and Contemporary Feminism. Harleys and Hormones* (s. 63–77). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hjelt A. (1993) *Vanhuus sanomalehdistön kuvaamana: kansanterveystieteellinen ja sosiaaligerontologinen näkökulma*. Jyväskylän yliopisto. Lisensiaatin työ.
- Hodkinson P. (2016) *Media, Culture and Society. An Introduction*. 2. painos. Los Angeles: SAGE.
- Hofmeier S. M. ym. (2017) Body image, aging, and identity in women over 50: The gender and body image (GABI) study. *J Women Aging* 29:1, 3–14.
- Hongisto I., Kurikka K. (2013) Esipuhe: Muuri ja murros. Teoksessa Hongisto I. ja Kurikka K. (toim.) *Toisin sanoin. Taiteentutkimusta representaation jälkeen* (s. 7–18). Turku: Eetos.
- Horton A., Rapf J. E. (2013) Comic Introduction. “Make ‘em Laugh, make ‘em Laugh”. Teoksessa Horton A. ja Rapf J. E. (toim.) *A Companion to Film Comedy* (s. 1–11) Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Hurd L. (1999) “We’re not old!”: Older women’s negotiations of aging and oldness. *Journal of Aging Studies* 13:4, 419–439.
- Hurd Clarke L., Bennett E. V., Liu C. (2014) Aging and masculinity: Portrayals in men’s magazines. *Journal of Aging Studies* Vol. 31, 26–33.
- Hynnä-Grandberg K. (2021) “Why can’t I take a full-shot of myself? Of course I can!” Studying selfies as socio-technological affective practices. *Feminist Media Studies*. Epub. <https://doi.org/10.1080/14680777.2021.1886139>
- Hytti H. (2010) *Ikääntynyt nainen mediassa*. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteiden laitos. Pro gradu – tutkielma.
- Hytti H., Lyyra T.-M., Lumme-Sandt K. (2010) Vanhat naiset Helsingin Sanomissa. *Gerontologia* 4(2010), 313–322.
- Iltanen S. (2017) *Minihameesta mummonmekkoon. Teollinen vaatesuunnittelu ja keski-ikäisten naisten vaatekäytännöt sosiaalista ikää rakentamassa*. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Irving P., Beamish R. (2014) *The Upside of Aging: How Long Life Is Changing the World of Health, Work, Innovation, Policy, and Purpose*. 1. painos. Hoboken: Wiley.
- Ishikawa M. (2020) *Media Portrayals of Ageing Baby Boomers in Japan and Finland*. Akateeminen väitöskirja. Sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto.
- Iversen S. M., Wilinska M. (2020) Ageing, old age and media: Critical appraisal of knowledge practices in academic research. *International Journal of Ageing and Later Life* 14:1, 121–149.
- Jackson D. (2016) *Exploring Aging Masculinities: The Body, Sexuality and Social Lives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Janssen F., Bardoutsos A., El Gewily S., De Beer J. (2021) Future life expectancy in Europe taking into account the impact of smoking, obesity, and alcohol. *eLife* 10(2021). <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34227469/> [haettu 15.3.2021].
- Jenkins H. (2006) *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press.
- Jennings R., Grist H. (2018) Future and present imaginaries: The politics of the ageing female body in Lena Dunham's *Girls* (HBO, 2012 – present). Teoksessa McGlynn C., O'Neill M. ja Schrage-Früh M. (toim.) *Ageing Women in Literature and Visual Culture: Reflections, Refractions, Reimaginings*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Jermyn D. (2014) The (un-Botoxed) Face of a Hollywood Revolution: Meryl Streep and the 'Greying' of Mainstream Cinema. Teoksessa Whelehan I. ja Gwynne J. (toim.) *Ageing, Popular Culture and Contemporary Feminism: Harleys and Hormones* (s. 108–23). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Jones N., Batchelor B. (2015) *Aging Heroes: Growing Old in Popular Culture*. London: Rowman & Littlefield.
- Jones R. L. (2021) Imagining feminist old age: Moving beyond 'successful' ageing. *Journal of Aging Studies*. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2021.100950>
- Jones R. L. (2011) Imagining old age. Teoksessa Katz, J., Peace, S. ja Spurr, S. (toim.) *Adult Lives: A Life Course Perspective* (s. 18–26). Bristol: Bristol University Press.
- Jones I. R., Hyde M., Victor C. R., Wiggins R. D., Gilleard C., Higgs P. (2008) *Ageing in a Consumer Society. From Passive to Active Consumption in Britain*. Bristol: Policy Press.
- Jylhä M. (2003) Vanhenemisen medikalisaation onni ja onnettomuus. *Duodecim* 119:19, 1886–1892.
- Jylhä M. (2021) *Vanhuustutkijan koronavuosi. Myöhäiskeski-ikä ja pitkäikäisyyden vallankumous*. Tampere: Vastapaino.
- Jyrkämä J. (2001) Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa Sankari A. ja Jyrkämä J. (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen: iän sosiologiaa* (s. 267–323). Tampere: Vastapaino.
- Jyrkämä J. (2003) Keskustelua kulttuurista, ikääntyvästä yhteiskunnasta ja kulttuurigerontologiasta. *Gerontologia* 17:4, 202–206.
- Jyrkämä J. (2007) Toimijuus ja toimijatilanteet. Teoksessa Seppänen M., Karisto A. ja Kröger T. (toim.) *Vanhuus ja sosiaalityö: sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä* (s. 195–217). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Jyrkämä J. (2008) Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä: hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehukseksi. *Gerontologia* 22:4, 190–203.
- Jyrkämä J., Nikander P. (2007) Ikäsyryntä, ageismi. Teoksessa Lepola O. ja Villa S. (toim.) *Syrjintä Suomessa 2006* (s. 181–218). Helsinki: Ihmisoikeusliitto ry.
- Jäntti S., Saresma T., Leppänen S., Järvinen S., Varis P. (2018) Homing blogs as ambivalent spaces for feminine agency. *Feminist Media Studies* 18:5, 888–904.
- Kangas, I., Nikander, P. (1999) (toim.). *Naiset ja ikääntyminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kautto M. (2004) (toim.) *Ikääntyminen voimavarana*. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004.
- Karisto A. (2020) Vanhenemisen kieli. Sosiaaligerontologian näkökulma. Teoksessa Hippi K., Mäntynen A. ja Lindholm C. (toim.) *Vanhuus ja kielenkäyttö* (s. 49–75). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Katz S. (1999) Charcot's older women. Bodies of knowledge at the interface of aging studies and women's studies. Teoksessa Woodward K. (toim.) *Figuring Age: Women, Bodies, Generations* (s. 112–130). Bloomington: Indiana University Press.
- Katz S. (2005) *Cultural Aging. Life Course, Lifestyle, and Senior Worlds*. Canada: University of Toronto Press.
- Katz S. (2014) What is age studies? *Age Culture Humanities* 1:1, 17–23.
- Katz S. (2015) Ageing, risk and the falling body. Teoksessa Twigg J., Martin W. (toim.) *Routledge Handbook of Cultural Gerontology* (s. 165–172). London: Routledge.

- Katz S., Calasanti T. (2015) Critical perspectives on successful aging: Does it “appeal more than it illuminates?”. *The Gerontologist* 55:1, 26–33.
- Katz S., Marshall B. (2003) New sex for old: lifestyle, consumerism, and the ethics of aging well. *Journal of Aging Studies* 17, 3–16.
- Keller J. M. (2012). Virtual feminism: Girls blogging communities, feminist activism, and participatory politics. *Information, Communication & Society* 15:3, 429–447.
- Kempainen A. (2021) Iäkkään naisen representaatiot sarjakuvissa *Mummo ja Senni ja Safira*. Pro gradu -tutkielma. Kirjallisuustiede, Tampereen yliopisto.
- Kidd J. (2015) *Representation*. London: Routledge.
- Kinnunen A., Könönen M., Vakimo S. (2022) (toim.) *Babuškoja, teräsvaareja ja digisenioreita. Muuttuva vanhuus Suomessa ja Venäjällä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kiuru H. (2022) Aktiivisen ikääntymisen diskurssi Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeamalla vuosina 2000–2015. *Gerontologia* 36:2, 143–157.
- Kivimäki, S. (2017). Ikää ihmettelemässä. *Lähikuva* 30:32, 62–77.
- Koivula R. (2009) Toimijuus ikääntyessä. Teoksessa Pohjolainen P. ja Heimonen S. (toim.) *Toimintakyvyn laaja-alainen arviointi ja tukeminen* (s. 30–36). Helsinki: Ikäinstituutti.
- Koivunen A. (2004) Sorto. Teoksessa Koivunen A. ja Liljeström M. (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen* (s. 35–76). 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Koskinen S. (2004) Ikääntyneiden voimavarat. Teoksessa: Kautto M, toim. *Ikääntyminen voimavarana* (s. 24–90). Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004.
- Koivunen A. (2003) *Performative Histories, Foundational Fictions*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kotter-Grühn D., Kornadt A. E., Stephen Y. (2016) Looking beyond chronological age: Current knowledge and future directions in the study of subjective age. *Gerontology* 62:1, 86–93.
- Kovács G., Aczél P., Bokor T. (2021) The portrayal of elderly men and women in Hungarian television news programmes. *Ageing & Society* 41:9, 2099–2117.
- Krekula C. (2007) The intersection of age and gender. Reworking gender theory and social gerontology. *Current Sociology* 55:2, 155–171.
- Krijnen T., Van Bauwell S. (2015) *Media and Gender: Representing, Producing, Consuming*. Oxfordshire: Routledge.
- Krotz F. (2007) The meta-process of ‘meditiatization’ as a conceptual frame. *Global Media and Communication* 3:3, 256–260.
- Kukkonen I., Pajunen T., Sarpila O., Åberg E. (2019) *Ulkonäköyhteiskunta: ulkoinen olemus pääomana 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Into.
- Könönen M., Vakimo S., Kinnunen A. (2022) Johdanto. Lähtöasetelmia ikääntymisen tarkasteluun. Teoksessa Kinnunen A., Könönen M., Vakimo S. (toim.) *Babuškoja, teräsvaareja ja digisenioreita. Muuttuva vanhuus Suomessa ja Venäjällä* (s. 7–22). Helsinki: Gaudeamus.
- Laaksonen S-M. (2014) *Sukupuolittunut ikä. Yli 65-vuotiaat Turun Sanomien ja Helsingin Sanomien kirjoituksissa*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Viestinnän, median ja teatterin yksikkö, Tampereen yliopisto.
- Lacey N. (2009) *Image and Representation. Key Concepts in Media Studies*. 2. painos. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Laine K. (2022) Elokuvatutkimus Suomessa. <https://mustekala.info/teemanumerot/suomalainen-elokuva-1-2022-vol-84/suomalainen-elokuva-1-2022-vol-84-elokuvatutkimus-suomessa/> [haettu 12.9.2022]
- Lamb S. (2015) Beyond the view of the West: Ageing and anthropology. Teoksessa Twigg J. ja Martin W. (toim.) *Routledge Handbook of Cultural Gerontology* (s. 37–44). London: Routledge.
- Langlois G. (2012) Participatory culture and the new governance of communication: The paradox of participatory media. *Television & New Media* 14:2, 91–105.
- Laz C. (2003) Age embodied. *Journal of Aging Studies* 17:4, 503-519.
- Lazar A., Diaz M., Brewer R., Kim C., Piper A. M. (2017) Going gray, failure to hire, and the ick factor: Analyzing how older bloggers talk about ageism. *CSCW 2017* February 25–March 1, 655–668.

- Lee M. M., Carpenter B., Myers L. S. (2007) Representations of older adults in television advertisement. *Journal of Aging Studies* 21:1, 23–30.
- Leinonen A., Rantamaa P. (2001) Ikääntyvät ET-lehden mainoksissa. Ikääntymisen kulttuurisista esi-
tystavoista. *Gerontologia* 15:1, 3–14.
- Lemish D., Muhlbauer V. (2012) Can't Have it All: Representations of Older Women in Popular Culture. *Women & Therapy* 35:3–4, 165–180.
- Lepianka D. (2015) How similar, how different? On Dutch media depictions of older and younger people. *Ageing & Society* 35:5, 1095–1113.
- Levy B. R. (2017) Age-stereotype paradox: Opportunity for social change. *The Gerontologist* 57:S2, S118–S126.
- Levy B. R., Slade M. D., Murphy T. E., Gill T. M. (2012) Association between positive age stereotypes and recovery from disability in older persons. *JAMA* 308: 19, 1972–1973.
- Levy B. R., Banaji M. R. (2004) Implicit ageism. Teoksessa Nelson T. D. (toim.) *Ageism: Stereotyping and Prejudice Against Older People* (s. 49–76). Cambridge, MA: The MIT Press.
- Lewis T. (2009) (toim.) *TV Transformations. Revealing the Makeover Show*. New York: Routledge.
- Liikanen H-L. (2011) *Ikääntyminen ja kulttuuri. Kohti seniorikulttuuria*. Helsinki: Ikäinstituutti.
- Liljeström M. (2004) Feministinen metodologia – mitä se on? Teoksessa Liljeström M. (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta* (s. 9–21). Tampere: Vastapaino.
- Lindholm C., Mäntynen A., Hippi K. (2020) Vanhuus ja kielenkäyttö tutkimuskohteena. Teoksessa Hippi K., Mäntynen A. ja Lindholm C. (toim.) *Vanhuus ja kielenkäyttö* (s. 9–48). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Loader B. D., Mercea D. (2011) Networking democracy? Social media innovations and participatory politics. *Information, Communication & Society* 14:6, 757–769.
- Loos E., Ivan L. (2018) Visual ageism in the media. Teoksessa Ayalon L. ja Tesch-Römer C. (toim.) *Contemporary Perspectives on Ageism* (s. 163–176). Cham: Springer.
- Lumme-Sandt K. (2007) Kuluttajille suunnattu lääkemainonta 1980-luvulta 2000-luvulle. *Tiedotustutkimus* 30:4, 64–76.
- Lumme-Sandt K. (2011) Images of ageing in a 50+ magazine. *Journal of Aging Studies* 25:1, 45–51.
- Lumme-Sandt K., Nikander P., Pietilä I., Vakimo I. (2020) Ikäkäsitykset päätöksenteon taustalla. *Gerontologia* 34:4, 359–362.
- Lundgren A. S., Ljuslinder K. (2011) “The baby-boom is over and the ageing shock awaits”: Populist media imagery in news-press representations of population ageing. *International Journal of Ageing and Later Life* 6:2, 39–71.
- Lövheim M., Jansson A., Paasonen S., Sumiala J. (2013) Social media. Implications for everyday life, politics and human agency. *Approaching Religion* 3:2, 26–37.
- Macdonald B., Rich C. (1983) *Look me in the Eye. Old Women, Aging and Ageism*. Denver: Spinsters Ink Books.
- Malmberg T. (2019) Elokuva esteettisenä joukkoviestintänä. *Media & Viestintä* 42:2, 141–145.
- Markson E. W., Taylor C. A. (2000) The Mirror has two faces. *Ageing and Society* 20:2, 137–160.
- Marshall B. L. (2014) Sexualizing the Third Age. Teoksessa Harrington C. L., Denise D. Bielby D. D. ja Bardo A. R. (toim.) *Aging, Media, and Culture* (s. 169–180). London: Lexington Books.
- Martinson M., Berridge C. (2015) Successful aging and its discontents: A systematic review of the social gerontology literature. *The Gerontologist* 55:1, 58–69.
- Mazzarella S. R. (2003) Constructing youth: Media, youth, and the politics of representation. Teoksessa Valdivia A.N. (toim.) *A Companion to Media Studies* (s. 227–246). MA: Blackwell Publishing.
- McFarland J. L. (2022) *Timely Representations: The Queer Elder Figure in Canadian and U.S. American Film and Television*. Akateeminen väitöskirja. Gender, Sexuality & Women's Studies, The University of Western Ontario. <https://ir.lib.uwo.ca/etd/8433/>
- McGlynn C., O'Neill M., Schrage-Früh M. (2018) (toim.) *Ageing Women in Literature and Visual Culture: Reflections, Refractions, Reimaginings*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- McHugh M. C. (2012) Aging, agency, and activism: Older women as social change agents. *Women & Therapy* 35:4–4, 279–295.
- Medina Bañón R., Zecchi B. (2020) Technologies of age: The intersection of feminist film theory and aging studies. *Investigaciones Feministas* 11:2, 251–262.
- Meisner B. A. (2021) Are you ok, Boomer? Intensification of ageism and intergenerational tensions on social media amid COVID-19. *Leisure Sciences* 43:1–2, 56–61.
- Mittel J. (2017) Genre. Teoksessa Ouellette L. ja Gray J. (toim.) *Keywords to Media Studies* (s. 81–83). New York: NYU Press.
- Montemurro B., Cheung L. V. (2018) Aging “hot”: Images and narratives of sexual desirability on television. *Sexuality & Culture* 22:2, 462–478.
- Morgan T., Wiles J., Williams L., Gott M. (2021) COVID-19 and the portrayal of older people in New Zealand news media. *Journal of the Royal Society of New Zealand* 51:S1, S127–142.
- Muhlbauer V. (2014) Introduction. Teoksessa Muhlbauer V., Chrisler J. C. ja Denamrd F. L. (toim.) *Women and Aging: An International, Intersectional Power Perspective* (s. 1–8). Cham: Springer.
- Mäkelä A., Puustinen L., Ruoho I. (2006) Esipuhe. Teoksessa Mäkelä A., Puustinen L. ja Ruoho I. (toim.) *Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen* (s. 7–13). Helsinki: Gaudeamus.
- Mäntynen A., Virtanen M. T. (2020) Vanhuus mediassa. Teoksessa Hippi K., Mäntynen A. ja Lindholm C. (toim.) *Vanhuus ja kielenkäyttö* (s. 76–108). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Narushima M. (2004) A Gaggle of Raging Grannie. The Empowerment of Older Canadian Women through Social Activism. *International Journal of Lifelong Education* 23:1, 23–42.
- Nikander P. (1999). Elämänkaaresta elämänkulkuun: iän muuttuva merkitysmaailma. Teoksessa Kangas I. ja Nikander P. (toim.) *Naiset ja ikääntyminen* (s. 27–47). Helsinki: Gaudeamus.
- Noppari E., Hautakangas M. (2014) *Kovaa työtä olla minä. Muotibloggaajat mediamarkkinoilla*. Tampere: Tampere University Press.
- Nuutinen T., Laulainen S., Salonen A. (2021) Taiteilija-ammattilaiset kulttuurihyvinvoinnin toimijoina ikääntyneiden yhteisöissä: kuvaileva kirjallisuuskatsaus. *Gerontologia* 35:3, 231–248.
- Oittinen R. (1999) Nuorekkuuden ihanteista ja arjesta ennen toista maailmansotaa. Teoksessa Kangas I. ja Nikander P. (toim.) *Naiset ja ikääntyminen* (s. 46–82). Helsinki: Gaudeamus.
- Ojala H., Pietilä I. (2013) (toim.) *Miehistä puhetta. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit*. Tampere: Tampere University Press.
- Ojala H., Pietilä, I. (2010) Sosiaaligerontologian näkökulmia sukupuolistuneeseen vanhenemiseen. *Gerontologia* 24:4, 335–344.
- Oksanen-Särelä K., Kurlin Niiniahio A. (2020) *Sinnikkyys ja rakkaus liikkuvaan kuvaan. Elokuva-alalle 2005–2019 valmistuneiden työllistyminen*. Cuporen verkkojulkaisu 62. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/sinnikkyys-ja-rakkaus-liikkuvaan-kuvaan>
- Orgad S. (2012) *Media Representation and the Global Imagination*. Oxford: Polity Press.
- Oró-Piqueras M., Wohlmann A. (2016) (toim.) *Serializing Age. Aging and Old Age in TV Series*. Bielefeld: Transcript Verlag.
- Paasonen S. (2010) Sukupuoli ja representaatio. Teoksessa Juvonen T., Rossi L-M. ja Saresma T. (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* (s. 39–49). Tampere: Vastapaino.
- Paasonen S. (2007) Tavikset tapetilla: elämäntyöli-muutosohjelmat ja omannäköisyyden paradoksi. *Lähikuva* 2/2007, 46–67.
- Pietilä I., Ojala H. (2022) Monimuotoistuva isovanhemuus, muuttuva isoisuus. Teoksessa Kinnunen A., Könönen M., Vakimo S. (toim.) *Babuškoja, teräsvaareja ja digisenioreita. Muuttuva vanhuus Suomessa ja Venäjällä* (s. 95–107). Helsinki: Gaudeamus.
- Pihlajamäki R. (2011) TV2 panostaa 2012 nuorempiin katsojiin. <http://vintti.yle.fi/yle.fi/tv2/juttuarkisto/kakkonen-kertoo/tv2-panostaa-nuorempiin-katsojiin2679.html?page=1> [haettu 3.3.2021]
- Piispa L., Junttila J. (2013) Suomalainen elokuvatuotanto 2000–2009. <https://elonet.finna.fi/Content/suomalaisen-elokuvan-vuosikymmenet?p=2000-2009> [haettu 2.5.2022]

- Prieler M. (2020) Gender representations of older people in the media: What do we know and where do we go from here. *Asian Women* 36:2, 73–95.
- Pääkkönen S. (2021) Vanhempien työntekijöiden irtisanominen on yleistä media-alalla. <https://journalisti.fi/artikkelit/2021/02/vanhempien-tyontekijoiden-irtisanominen-on-yleist-media-alalla-iksyrjinnn-huomaa-vasta-kun-se-osuus-kohdalle-sanoo-viestintalan-konkari/>
- Quinn K. (2014) Learning new tricks: The use of social media in later life. Teoksessa Harrington C. L., Bielby D. D. ja Bardo, A. R. (2014) *Aging, Media, and Culture* (s.183–190). Lanham, Maryland: Lexington Books.
- Rahman A, Jahan Y. (2020) Defining a ‘Risk Group’ and ageism in the era of Covid-19. *Journal of Loss and Trauma* 25:8, 631–634.
- Raisborough, J., Barnes, M., Henwood, F. & Ward, L. (2014). Stretching middle age: the lessons and labours of active ageing in the makeover show. *Media, Culture & Society* 36:8, 1069–1083.
- Raisborough J., Watkins S. (2021) Critical future studies and age: attending to future imagining of age and ageing. *Culture Unbound* 13:2, 15–37.
- Raisborough J., Watkins S., Connor R. Pitimson N. (2022) Reduced to curtain twitchers? Age, ageism and the careers of four women actors. *Journal of Women & Aging* 34:2, 246–257.
- Rantamaa P. (2001) Ikä ja sen merkitykset. Teoksessa Sankari A. ja Jyrkämä J. (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa* (s. 49–95). Tampere: Vastapaino.
- Rasi P. (2021) *On the Margins of Digitalization: the Social Construction of Older People and the Internet*. Kuopio: University of Eastern Finland.
- Rasi P., Vuojärvi H., Rivinen S. (2021) Promoting media literacy among older people: A systematic review. *Adult Education Quarterly* 71:1, 37–54.
- Reuter A., Scharf T., Smeddinck J. (2021) Content creation in later life: Reconsidering older adults’ digital participation and inclusion. *Proc. ACM Hum.-Computer Interaction* 4, CSCW3, artikkeli 257. <https://doi.org/10.1145/3434166>
- Rettberg J. W. (2017) Self-representation in social media. Teoksessa Burgess J., Marwick A. E. ja Poell T. (toim.) *The SAGE Handbook of Social Media* (s. 429–443). London: SAGE.
- Richardson M., Zorn T. E., Weaver K. (2011) Older people and new communication technologies narratives from the literature. *Annals of the Int. Communication Association* 35:1, 121–152.
- Roser M., Ortiz-Ospina E., Ritchie H. (2013) Life expectancy. <https://ourworldindata.org/life-expectancy> [haettu 3.6.2022]
- Rossi L-M. (2003) *Heterotehdas: televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rossi L-M. (2010) Esityksiä, edustamista ja eroja: Representaatio on politiikkaa. Teoksessa Knuutila T. ja Lehtinen A. P. (toim.) *Representaatio: tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi* (s. 261–275). Helsinki: Gaudeamus.
- Rowe J., Kahn R. (1997) Successful aging. *The Gerontologist* 37, 433–440.
- Rowe K. (1995) *The Unruly Woman: Gender and the Genres of Laughter*. Austin: University of Texas Press.
- Rozanova J. (2010) Discourse of successful aging in *The Globe & Mail*: Insights from critical gerontology. *Journal of Aging Studies* 24:4, 213–222.
- Röber F. (2020) Laughable Old Men: Conceptions of Ageing Masculinities in the Britcom. *Anglistik: International Journal of English Studies* 31:2, 153–169.
- Römpötti T. (2016) ‘Tää on kaikki ihan sun parhaaks’ Koti, luokka ja sukupolvikonflikti elokuvassa *Paha perhe (2010)*. *Lähikava* 4/2016, 45–64.
- Saarenheimo M. (2017). *Vanhenemisen taito*. Tampere: Vastapaino.
- Saarenheimo M., Pietilä M., Tiihonen A., Pohjolainen P., Maununaho S., Raitakari S., Aarninsalo L. (2013) (toim.) *Neljän polven treffit. Ikäpolvitoiminnan opas*. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.
- Saarenheimo M., Pietilä M., Maununaho S., Tiihonen A., Pohjolainen P. (2014) *Ikäpolvien taju. Elämänkulku ja ikäpolvet muuttuvassa maailmassa*. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.
- Sandberg L. (2015) Sex, Sexuality and Later Life. Teoksessa Twigg J. ja Martin W. (toim.) *Routledge Handbook of Cultural Gerontology* (s. 218–225). London: Routledge.

- Sandberg L. J., Marshall B. L. (2017) Queering Aging Futures. *Societies* 7:3, 1–11.
- Sankari A., Jyrkämä J. (2001) Esipuhe. Teoksessa Sankari A. ja Jyrkämä J. (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa* (s. 7–13). Tampere: Vastapaino.
- Sarilampi R. (2013) *Näky...ei näy...näky. Ikääntyvän naisen identiteetti ET-lehden mainoksissa*. Pro gradu -tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto.
- Sarpavaara H. (2004) *Ruumiillisuus ja mainonta. Diagnoosi tv-mainonnan ruumiillisuusrepresentaatioista*. Tampere: Tampereen yliopisto, Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.
- Saxton B., Cole T. R. (2012) No country for old men: a search for masculinity in later life. *International Journal of Ageing and Later Life* 7:2, 97–116.
- Schulz R., Wahl H.-W., Matthews J. T., de Vito Dabbs A., Beach S. R., Czaja S. J. (2015) Advancing the aging and technology agenda in gerontology. *The Gerontologist* 55:5, 724–734.
- Seppälä J. (2015) Contesting Marriage: The Finnish Unromantic Comedy. Teoksessa Gustafsson T. ja Käähä P. (toim.) *Nordic Genre Film. Small Nation Film Cultures in the Global Market* (s. 159–72). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Settersten Jr., Richard A., Trauten M. E. (2009) The New Terrain of Old Age: Hallmarks, Freedoms, and Risks. Teoksessa Bengtson V. L. ym. (toim.) *Handbook of Theories of Aging* (s. 455–469). 2. painos. New York: Springer Publishing Company.
- Shary T., McVittie N. (2016) *Fade to Gray: Aging in American Cinema*. Austin: University of Texas Press.
- Shome R. (2016) When postcolonial studies meets media studies. *Critical Studies in Media Communication* 33:3, 245–263.
- Signorielli N. (2004) Aging on television: Messages relating to gender, race, and occupation of in prime time. *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 48:2, 279–301.
- Signorielli N. (2001) Aging on television: The picture in the nineties. *Generations* 25:3, 34–38.
- Schleutker E. (2013) Väestön ikääntyminen ja hyvinvointivaltio. Mitä vaihtoehtoja meillä on? *Yhteiskuntapolitiikka* 78:4, 425–436.
- Smith C., Attwood F., McNair B. (2017) (toim.) *The Routledge Companion to Media, Sex and Sexualities*. London: Routledge.
- Smith S. L., Choueiti M., Pieper K. (2014) *Gender bias without borders. An investigation of female characters in popular films across 11 countries*. Media, Diversity & Social Change Challenge, University of Southern California. <https://seejane.org/wp-content/uploads/gender-bias-without-borders-full-report.pdf> [haettu 2.7.2022]
- Sontag S. (1972) The double standard of aging. *Saturday Review of Literature* 39(1972), 29–38.
- Stacey J. (1997) *Teratologies, A Cultural Study of Cancer*. Routledge: London.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2019) Väestöennuste [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-5137. 2019. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu 11.12.2021]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/vaenn/2019/vaenn_2019_09-30_tie_001_fi.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2020) Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö 2020 [verkkojulkaisu] ISSN=2341-8710. 2020. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu 11.12.2021] https://www.stat.fi/til/sutivi/2020/sutivi_2020_2020-11-10_tie_001_fi.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2022) Sukupuolten tasa-arvo. [viitattu 22.11.2022] <https://www.stat.fi/tup/tasaarvo/index.html>
- Suomi A., Hakonen S., (2008) (toim.) *Kuluerästä voimavaraksi: sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Swinnen A., Stotesbury J. A. (2012) *Aging, Performance, and Stardom. Doing Age on the Stage of Consumerist Culture*. Graz: University of Graz Publishing.
- Swinnen A., Schweda M. (2016) (toim.) *Popularizing Dementia: Public Expressions and Representations of Forgetfulness*. Vol. 6 Bielefeld: Transcript.
- Thornton J. E. (2002) Myths of aging or ageist stereotypes. *Educational Gerontology* 28:4, 301–312.

- Tincknell E. (2011) Scourging the Abject Body. *Ten Years Younger* and Fragmented Femininity under Neoliberalism. Teoksessa Gill R. ja Scharff C. (toim.) *New Femininities. Postfeminism, Neoliberalism and Subjectivity* (s. 83–95). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Titley G. (2019) *Racism and Media*. London: SAGE.
- Townsend L., Wallace C. (2016) Social media research: A guide to ethics. https://www.gla.ac.uk/media/Media_487729_smxx.pdf [haettu 18.10.2021]
- Tuchman G. (2000) Symbolic annihilation of women by mass media. Teoksessa Crothers L. ja Lockhart C. (toim.) *Culture and Politics*. New York: St. Martin Press.
- Twigg J. (2017) Fashion, the media and age: How women’s magazines use fashion to negotiate age identities. *European Journal of Cultural Studies* 21:3, 334–348.
- Twigg J., Martin W. (2015) (toim.) *Routledge Handbook of Cultural Gerontology*. London: Routledge.
- Vakimo S. (2001) *Paljon kokeva, vähän näkyvä. Tutkimus vanhaa naista koskevasta kulttuurisista käsitteistä ja vanhan naisen elämäntäytännöistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden seura: Helsinki.
- Vakimo S. (2003) Kulttuurista gerontologiassa – kulttuurigerontologisen identiteetin pohdintaa. *Gerontologia* Vol. 4, 5. artikkeli, 196–201.
- Vakimo S. (2020) Ikääntyneet muistelussa lapsuudessa. *Kasvatus & Aika* 14:1. 4–25.
- Vakimo S. (2022) Dementia-mielikuvien siirtymiä ajassa. Teoksessa Kinnunen A., Könönen M., Vakimo S. (toim.) *Babuškoja, teräsvaareja ja digisenioreita. Muuttuva vanhuus Suomessa ja Venäjällä* (s. 57–74). Helsinki: Gaudeamus.
- Van Dijck, J. (2013) *The Culture of Connectivity a Critical History of Social Media*. New York: Oxford University Press.
- Van Dyk, S. (2014) The appraisal of difference: Critical gerontology and the active-ageing-paradigm. *Journal of Aging Studies* Vol. 31, 93–103.
- Vanhalakka-Ruoho M., Silvonen J., Kauppila J. (2015) Johdanto: toimijuus näkökulmana ohjaukseen. Teoksessa Kauppila P. A., Silvonen J. ja Vanhalakka-Ruoho M. (toim.) *Toimijuus, ohjaus ja elämäntulkku*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Vares T. (2009) Reading the ‘sexy oldie’: Gender, age(ing) and embodiment. *Sexualities* 12:4, 503–524.
- Varjakoski H. (2022) Teräsideit ja aktivistimutot. Teoksessa Kinnunen A., Könönen M., Vakimo S. (toim.) *Babuškoja, teräsvaareja ja digisenioreita. Muuttuva vanhuus Suomessa ja Venäjällä* (s. 203–222). Helsinki: Gaudeamus.
- Varjakoski H. (painossa) It’s never too late to have a happy ending: Comedy film and ageing. Teoksessa Falcus S., Hartung H. ja Medina R. (toim.) *Bloomsbury Handbook to Ageing in Contemporary Literature and Film*. London: Bloomsbury Publishing plc.
- Vidovicová L, Honelová M. (2018) A case study of ageism in political debates: Are social media a latent source of generational hatred? *Slovensky Národopis* 66:2, 203–220.
- Villi M. (2011) Sosiaalinen kuratointi verkossa. Mediasisältöjen sosiaalinen kulutus ja osallistava yleisö. *Media & Viestintä* 34(2011), 48–65.
- Vincent J. (2003) *Old Age*. Routledge: London.
- Vivienne S. (2016) *Digital Identity and Everyday Activism: Sharing Private Stories with Networked Publics*. London: Palgrave MacMillan.
- Wallenius-Korkalo S. (2018) *Esitetty lestadiolaisuus. Uskonto, ruumiillisuus ja valta populaarikulttuurissa*. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Lapin yliopisto.
- Walz T. (2002) Crones, Dirty Old Men, Sexy Seniors: Representations of the Sexuality of Older Persons. *Journal of Aging and Identity* 7:2, 99–112.
- Webb J. (2008) *Understanding Representation*. Epub-versio. SAGE. <https://www.perlego.com/book/859995/understanding-representation-pdf>
- Whelehan I., Gwynne J. (2014) (toim.) *Ageing, Popular Culture and Contemporary Feminism: Harleys and Hormones*. London: Palgrave Macmillan.
- Wilhelm C. (2021) Gendered in(visibility) in digital media context. *Studies in Communication Sciences* 21:1, 99–113.

- Williams A., Wadleigh P. M., Ylänne V. (2010) Images of older people in UK magazine advertising: Towards typology. *International Journal of Aging and Human Development* 71:2, 83–114.
- Williams M. (2015) The best exotic graceful ager: Dame Judi Dench and older female celebrity. Teoksessa Jermyn D. ja Holmes S. (toim.) *Women, Celebrity and Cultures of Ageing* (s. 146–161). London: Palgrave Macmillan.
- Woodward K. (1991) *Aging and Its Discontents: Freud and Other Fictions*. Bloomington: Indiana University Press.
- Woodward K. (2006) Performing Age, Performing Gender. *NWSA Journal* 18(1), 162–187. *Project Muse*.
- Ylänne V. (2012) Introduction. Teoksessa Virpi Ylänne (toim.) *Representing Ageing. Images and Identities* (s. 1–16). New York: Palgrave Macmillan.
- Ylänne V. (2021) UK magazine advertising portrayals of older adults: A longitudinal, content analytic, and a social semiotic lens. *International Journal of Ageing and Later Life* 15:1, 7–38.

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ISBN 978-951-29-9149-5 (Painettu/PRINT)
ISBN 978-951-29-9150-1 (Sähköinen/PDF)
ISSN 0082-6987 (Print)
ISSN 2343-3191 (Online)